

tepav

81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi

Ülke düzeyinde bakıldığında Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda uluslararası değerlendirme ve sıralamalarda kullanılan verilere ulaşım son yıllarda belli bir iyileşme göstermiştir. Ancak yerel düzeyde ayrıştırılmış veri toplamanın ve var olan verilere ulaşımın problemleri bir alan olduğu görülmektedir. Yerelde uygulanan politikalar ve sunulan hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetip gözetmediğini ölçme, değerlendirme ve izlemenin önemi ise yaygın kabul görmektedir.

Bu konuda bir adım atmak ve sonraki çalışmalara bir basamak oluşturmak için TEPAV’da iller düzeyinde toplumsal cinsiyet eşitliği karnesi çalışması yapılmıştır. Çalışmanın amacı kadın erkek eşitliğini il düzeyinde ölçmek ve illerin durumunu kadınlar açısından değerlendirmektir. Karne kapsamında Yereller İçin Cinsiyet Eşitliği Endeksi ve Yereller İçin Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi oluşturulmuş ve iller kadınlara sundukları belirli hizmetler açısından karşılaştırılmıştır.

9 789944 927642 >

tepav 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi

81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi

Hülya DEMİRDİREK
Ülker ŞENER

tepav

81 il için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi

Mart 2014

HÜLYA DEMİRDİREK
ÜLKER ŞENER

tepav

81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet EŞitliği Karnesi
Mart 2014

ISBN 978-9944-927-64-2

Tasarım

ArkaikArt Media Design
Sokullu Mehmet PaŐa Caddesi 66/9
Sokullu 06460 Ankara
Telefon: +90 (312) 480 4102
www.arkaikart.com
info@arkaikart.com

Baskı

Matsa Basımevi
Matbaacılar Sitesi 558. Sk D:42 İvedik Organize Sanayi Ankara
Telefon : +90 (312) 395 2054
Faks: +90 (312) 395 3163
www.matsa.com.tr

TEPAV

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TOBB-ETÜ YerleŐkesi, TEPAV Binası
Söğütözü Caddesi No:43 Söğütözü Ankara
Telefon: +90 (312) 292 5500
Faks: +90 (312) 292 5555
www.tepav.org.tr
tepav@tepav.org.tr

ÖNSÖZ

Türkiye milli gelir esas alındığında dünyanın en büyük 17. ekonomisidir. Ancak bu ekonomik büyümenin farklı kesimlere ve kadınlara eşit ölçüde yansıdığı, sosyal kalkınmayı doğrudan beraberinde getirdiği ve bölgesel eşitsizlikleri azalttığı söylenemez. **Türkiye, Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği 2012 Endeksinde** (*Gender Inequality Index-GII*) 186 ülke içinde 68. sırada, **Dünya Ekonomi Forumu 2013 Cinsiyet Ayrımcılığı Raporu**'nda (*Global Gender Gap Report*) ise 136 ülke içinde 120. sırada yer almaktadır. Bu raporlarda kullanılan veriler ülke düzeyindedir. Ülkeler nasıl birbirlerine göre değerlendiriliyorsa bu karne çalışması da illeri birbirlerine göre değerlendirmeyi amaçlamıştır. Ancak yerele inildiğinde karşılaştırma yapabilmek bir yana il düzeyinde veri bulmak ve verilere ulaşmak bile zor olmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesini oluşturma çalışması Ocak 2013 tarihinde başlamış Ekim 2013 tarihinde sonlandırılmıştır. Bu süreçte Türkiye'de kadına ve toplumsal cinsiyete duyarlı veriler derlenmiş, Birleşmiş Milletlerin ülkeleri karşılaştırmak için kullandığı **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi** (*Gender Inequality Index - GII*) illere uyarlanarak iller birbirlerine göre karşılaştırılmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi çalışmasının gerçekleştirilmesinin birkaç amacı bulunmaktadır:

1. Sorunların farkına varılması ancak görünür olmaları ile mümkündür. Veri, sayılaşdırma ve ölçme sorunların görünür kılınmasının en etkin yoludur. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesiyle sorunların boyutlarının veri yoluyla ortaya konulması amaçlanmıştır.
2. İl düzeyinde yapılan çalışmalar yerelerde cinsiyete duyarlı veri toplanmadığını, var olan verilerin ise cinsiyete duyarlı bir biçimde analiz edilmediğini göstermektedir. Örneğin belediyeler tarafından hazırlanan ve beş yıl geçerliliği olan Stratejik Eylem Planları kadınları görmemekte ve doğal olarak bu planlarda kadınların sorunlarını azaltacak/ortadan kaldıracak hedeflere ve faaliyetlere yer verilmemektedir. Toplumsal

Cinsiyet Eşitliği Karnesi bu boşluğa dikkat çekmeyi ve yerel yönetimlerde ve STK'larda farkındalık yaratmayı hedeflemiştir.

3. Kadın erkek eşitliğinin sağlanması sorun alanlarının derinlemesine ve kapsamlı bir biçimde analiz edilmesini gerektirmektedir. Karne çalışmasıyla bu alanda bir ilk adımın atılması ve bundan sonra yapılacak çalışmalar için temel oluşturulması öngörülmüştür. Bu çalışma karne ve endekslerin koşulları anlamak için, daha yakına gidip, daha derinden çalışma yapmayı mümkün kıldıkları sürece anlamlı oldukları inancı ile bir araç olarak üretilmiştir; kendisi bir hedef olarak görülmemektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi sadece yerel yönetimlerin değil, kadın örgütlerinin de çalışmalarında kullanacağı bir araç olarak tasarlanmıştır. Bu amaçla 29 Ocak 2014 tarihinde kadın örgütlerinin de katılımı ile bir tartışma toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda karne çıktılarının paylaşılmasının yanı sıra kadın erkek eşitliğini sağlamaya katkı sunacak öneriler de derlenmiştir. Önerilere çalışmanın son bölümünde yer verilmiştir. Umarız sınırlılıklarına rağmen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi kadın erkek eşitliğinin sağlanması için yapılan çalışmalara az da olsa katkı sağlar.

Karne çalışmasında bize destek veren Sibel Bağış ve stajyerlerimiz Sümeyye Uslu ve Hayriye Öztürk'e katkılarından dolayı teşekkür ediyoruz. Veri toplamak için başvurduğumuz ve bize geri dönerek veri sağlayan bütün kurumlara özellikle de internet sitelerinden bulduğumuz yanlış telefon ya da faks numaralarına başvurduğumuzda bize geri dönerek doğru iletişim noktalarına işaret eden belediye çalışanlarına teşekkür ederiz.

7	I. TEMEL BULGULAR
7	A. En Eşitlikçi İl İstanbul
11	II. TEPAV TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KARNESİ
12	A. Kame ne işe yarayacak?
12	B. Toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçmek mümkün mü? Başka kame uygulamaları var mı?
19	VII. 81 İLDE GÖSTERGELERLE KADIN
19	A. Karneyi Nasıl Oluşturduk?
24	B. Karnede Kullanılan Endeksler
28	C. Hizmet Alanlarının Değerlendirilmesi
55	V. ÖNERİLER
59	VI. EK 1: Teknik Arka Plan
59	A. Ölçme ve Gösterge Üzerine
71	VII. EK 2: Bilgi İstene Kurumlar
74	A. Huzurevleri
77	VIII. EK 3: Veri Toplamada Kullanılan Diğer Araçlar ve Sorun Alanları
77	A. Bilgi Edinme
78	B. Telefon Görüşmeleri
78	C. Yazılı Talepler
79	IX. EK 4: Yereller için Cinsiyet Eşitliği Endeksi
83	X. EK 5: Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi
87	XI. EK 6: İllerin Hizmet Karnesi
91	XII. EK 7: İllerin Eğitim Karnesi
95	XIII. EK 8: İllerin Sağlık Karnesi
99	XIV. EK 9: İllerin Çalışma Yaşamı Karnesi
105	XV. EK 10: İllerin Karar Mekanizmalarına Katılım Karnesi
109	XVI. Kaynakça

I. TEMEL BULGULAR

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi ile kadın erkek eşitliğini il düzeyinde ölçmeye ve illerin durumunu kadınlar açısından değerlendirmeye çalışırken en temel bulgularımızdan biri yerel düzeyde veri yokluğu ve verilere ulaşmanın zorluğu oldu. Bu durumun kendisi de hem yerel-merkez ilişkisi hem de toplumsal cinsiyet konusunda sorulması gereken birçok soru olduğunu göstermektedir.

Bu bölümde en temel bulgular özetlenirken, oluşturduğumuz endeksler düzeyinde 81 ilin sıralamaları sunulmaktadır. **Sıralamanın, birden fazla göstergenin hesaplaması sonucu, geniş nüfuslu ve heterojen illerin de, küçük ve görece homojen iller gibi belli bir ortalamaya karşılık gelen verilerle yapıldığı hatırlanmalıdır.**

Bu yazılı metinde görselleştirilmeyen ama çalışma verileri ile oluşturulmuş olan haritalar temel bulgular ve genel eğilimler hakkında oldukça özetleyici bir resim sunmaktadır. Haritalar Türkiye genelinde iller arasındaki farklılıkları değişik renklerle göstermekte ve her il harita üzerinde tıklandığında o il hakkında sayısal verileri sunmaktadır. Böylelikle örneğin eğitim düzeyinde Güneydoğu illerinin iyi durumda olmadığı görsel olarak belirginleşirken, politik katılımı bu bölgedeki illerin çoğunun batıdan daha iyi durumda olduğu da açıkça belli olmaktadır. Göstergelerle illerin dağılımını görmek için lütfen TEPAV internet sitesine başvurunuz.

Karne kapsamında iki endeks oluşturulmuş ve iller kadınlara sundukları belirli hizmetler açısından karşılaştırılmıştır.

A. En Eşitlikçi İl İstanbul

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi çerçevesinde oluşturulan ilk endeks Cinsiyet Eşitliği Endeksidir. Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin (Gender Inequality Index - GII) illere uyarlanması ile oluşturulan Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksinde kadın ile erkek arasındaki eşitsizliklerin en az olduğu ilin

İstanbul olduğu ortaya çıkmıştır. İstanbul’u Tunceli, Bolu, Düzce ve Eskişehir izlemiştir. Ankara 15. sırada yer alırken İzmir 22. sırada yer almıştır. Endeks belediye meclisinde temsil, lise ve üniversite mezunu kadın nüfus, toplam doğurganlık için 19 yaş altı doğurganlık, anne ölüm oranı ve 15-65 yaş arası kayıtlı çalışan istihdam baz alınarak oluşturulmuştur. Endekste kadınların durumu erkeklerin durumu ile birlikte ele alınmış ve eşitsizlik düzeyine göre iller sıralanmıştır.

Oluşturulan ikinci endeks **Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi**’dir. Bu Endekste sadece kadınların güçlenme düzeyine bakılmış, erkeklerle karşılaştırma yapılmadan iller sıralanmıştır. Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksine göre de kadınların en güçlü olduğu il İstanbul’dur. İstanbul’u Tunceli, Tekirdağ, Ankara ve Eskişehir izlemektedir. İzmir bu endekste 19. sırada yer almaktadır.¹

Endekslerin yanı sıra karnede iller eğitim, karar mekanizmalarına katılım, istihdam, sağlık ve kadınlara yönelik hizmetler alanında belirlenmiş 16 gösterge² kullanılarak tek tek değerlendirilmiştir. Karnede kullanılan göstergeler ve illerin en üst ve en alt üç sıradaki dökümleri Tablo 1’de yer almaktadır.

1 Endekslere ilişkin ayrıntılı bilgi “Karnede Kullanılan Endeksler” ve EK 1: Teknik Arka Plan, “Endeksler” bölümlerinde yer almaktadır.

2 Göstergelere ilişkin ayrıntılı bilgi için “Karnede Kullanılan Endeksler” ile EK 1: Teknik Arka Plan “Ölçme ve Gösterge Üzerine” bölümlerine bakınız.

Tablo 1: Temel Bulgular

Tema	Gösterge	En iyi durumdaki iller	En kötü durumdaki iller
Eğitim	Okuma yazma oranı	Niğde, Antalya, Nevşehir	Şırnak, Siirt, Muş
	Ortaöğretimde okullaşma oranı	Bilecik, Isparta, Rize	Ağrı, Muş, Bitlis
	Lise mezunu kadın oranı	Ankara, Niğde, Kırşehir	Şırnak, Ağrı, Şanlıurfa
	Üniversite mezunu kadın oranı	Ankara, İzmir, İstanbul	Şanlıurfa, Muş, Ağrı
Karar mekanizmalarına katılım	Belediye meclisinde (büyükşehir veya merkez ilçe) kadın oranı	Diyarbakır, Tunceli, Iğdır	Sakarya, Adana, Karabük
	İl genel meclisinde kadın oranı	Eskişehir, Diyarbakır, Aksaray	İllerin yarısından fazlasında (45 il) mecliste kadın bulunmamaktadır.
	İl milletvekillerinde kadın oranı	Diyarbakır, Iğdır, Mardin, Eskişehir, Tekirdağ	43 ilin kadın milletvekili bulunmamaktadır. Tüm vekiller erkektir.
Sağlık	Toplam doğumlar içinde ergen doğurganlık oranı	Tunceli, Trabzon, Rize	Niğde, Nevşehir, Kars
	15-19 yaş aralığında ergen doğum oranı	Tunceli, Trabzon, Rize	Ağrı, Kars, Muş
	Doğurganlık hızı	Şırnak, Şanlıurfa, Ağrı	Edirne, Kırklareli, Eskişehir
İstihdam	15-65 yaş arası kayıtlı çalışan kadın oranı	İstanbul, Tekirdağ, Ankara	Ağrı, Şırnak, Hakkari
	Belediye çalışanları içinde kadın oranı	Mersin, Yalova, Eskişehir	Muş, Şanlıurfa, Siirt

Tema	Gösterge	En iyi durumdaki iller	En kötü durumdaki iller
Hizmet sunumu	Sığınmaevi sayısı/Kadın nüfus başına sığınmaevi sayısı	Diyarbakır, Kocaeli, İzmir	8 ilde (Adıyaman, Arslanhan, Bartın, Bitlis, Muş, Niğde, Rize, Sinop) sığınmaevi bulunmamaktadır.
	Kadın Danışma merkezi/ Toplum merkezi /Aile danışma merkezi		7 ilde (Artvin, Bayburt, Bilecik, Gümüşhane, Kastamonu, Şanlıurfa ve Tokat'ta) ASPB tarafından açılan merkez bulunmamaktadır.
	Baroların bünyesinde Kadın merkezi/kurulu/ birimi vb. yapıların varlığı	Ankara, İstanbul, Diyarbakır, İzmir	13 baroda bulunmamaktadır.
	Kreş ve gündüzbakımevi	Muğla, Antalya, Ankara	Ağrı, Şanlıurfa, Van

Karnede en kötü durumda olan iller aynı zamanda yoksulluğun en yoğun olduğu illerdir. Ağrı'da yeşil kart kullanan nüfus %57.5 iken Şırnak'ta %47.7, Muş'ta %43 Şanlıurfa'da 37.8'dir. Bu iller ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında da Türkiye ortalamasının gerisine düşmektedir. Türkiye ortalaması 20 iken Şanlıurfa'da bu sayı 32 Ağrı ve Şırnak'ta 27, Muş'ta 24'dür.

Karne çalışması il düzeyinde derlenebilen verilerden oluşturulan göstergeler kullanılarak hazırlanmıştır. Kadın istihdamı oranına ve aile içi şiddet düzeyine ilişkin veriler il düzeyinde üretilmediği için burada bu alanlara yer verilmemiştir. 29 Ocak 2014 tarihinde kamuoyu ile paylaşılan taslak raporda yer verilemeyen, jandarmanın yetki alanında (kırsal bölgelerde) kadına yönelik aile içi şiddetle ilgili kendisine yapılan başvurular üzerinden derlediği ve illere göre ayrıştırılmış veriler de raporun son halinde bulunmaktadır. Yine taslak rapor paylaşım toplantısından alınan geri bildirimler ışığında bazı veriler (Aile, İrşat ve Rehberlik Büroları, sığınmaevi sayısı, vb.) güncellenmiştir.

II. TEPAV TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KARNESİ

Kadın erkek eşitliğinin sağlanması cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın önlenmesi açısından önem taşımaktadır. Hâlihazırda kadınlar, istihdama katılım, insana yaraşır iş, toplumsal hayata katılım ve karar mekanizmalarında yer alma süreçlerinde farklı biçimlere bürünen ayrımcılıkla karşılaşmakta, özellikle kadına yönelik aile içi şiddet kadının can güvenliğini tehdit eden bir insan hakkı ihlali olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadına yönelik aile içi şiddet diğer alanlarda yaşanan sorunları katmerleştirmekte, kadının kendi hayatı üzerine söz söylemesini ve hayatına yön vermesini engellemektedir.

Kadınlara karşı ayrımcılığı önlemenin yolu, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmekten geçmektedir. **Kamunun hem merkez hem de yerel düzeyde oluşturduğu politikaların toplumsal cinsiyete duyarlı bir biçimde, kadınlara etkisinin göz önünde bulundurulması, kadınların yaşamlarını kolaylaştıran politikalara ve hizmetlere öncelik verilmesi cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından gereklidir.** Gündelik hayatın biçimlenmesinde yerel düzeyde gerçekleştirilen müdahaleler ve uygulanan politikalar belirleyici önemdedir. Bu nedenle yerelerde üretilen politikaların ve sunulan hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetip gözetmediğini ölçmek, değerlendirmek ve izlemek önem taşımaktadır.

Kadınların karşı karşıya kaldığı ayrımcılık ve cinsiyet eşitsizlikleri tüm alanlarda açık ya da örtük bir biçimde varlığını sürdürdüğü için cinsiyet eşitliğini hedefleyen politikalar ve ölçüm araçları çok disiplinli olmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitlik karnesi her bir ilde yaşayan kadınların mevcut durumunu, sağlık ve eğitim düzeyi, yerelde kadınların karar alma süreçlerine katılımı, kadınların topluma eşit katılımına olanak sağlayacak mekanizmaların olup olmadığı, politika üretim sürecinde ve hizmet sunumunda cinsiyet eşitliğinin gözetilme düzeylerini inceleyerek ortaya koymuştur.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz ederken daha çok kadınların durumuna odaklanılmasının nedeni eşitlik konusunda yeterince gelişme kaydedilmemesindedir. Kadın ve erkeklerin ortak olduğu kadar, farklı

yaşam pratiklerine sahip olmaları ve kadınların fırsat eşitliği konusunda dezavantajlı konumları, toplumsal cinsiyet eşitliği karnesinde kadınlarla ilgili verilere daha ayrıntılı bakılmasını gerektirmiştir. Bununla birlikte, kadınlarla erkeklerin durumlarını karşılaştırmak için eğitim, istihdam ve karar mekanizmalarına katılım verileri hem kadınlar hem de erkekler için derlenmiştir.

A. Karne ne işe yarayacak?

Mevcut koşulları ortaya koymak, değerlendirme yapmak, izlemek, eğilimleri ortaya çıkarmak ve zaman ve mekân bağlamında karşılaştırma yapmak ölçme araçlarını gerekli kılmaktadır. Göstergeler ve gösterge kullanılarak hazırlanan endeksler ve karneler bu amaçla kullanılan araçlardandır. Endeksler tek bir gösterge ile anlaşılması ve/veya ölçülmesi mümkün olmayan alanlarda ölçüm yapmayı sağlamaktadır. Karne-scorecard uygulaması ise bütünün görülmesi ve bütün üzerinden değerlendirme yapılması açısından yararlı ve işlevseldir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi hem endeksleri içermekte hem de illeri belirli göstergelere göre sıralamaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesinin en önemli işlevi ilin (yerelin) durumunu kadınlar açısından değerlendirmek olacaktır. Hizmet sunan kurumlar, karneler üzerinden kendilerini değerlendirerek sorunları görme, zayıf oldukları alanları tespit edip kapasitelerini artırma ve politikalarını gözden geçirme olanağına sahip olacaklardır. Karne illerin önceliklerini belirlerken yararlanabilecekleri bir araç işlevi görmesinin yanı sıra, sorunları çözmek için kullanılan müdahale araçlarının ve mekanizmaların gözden geçirilmesine de katkı sağlayacaktır. Karne ile sivil toplum kuruluşları ve kadın örgütleri, kentleri izleme, değerlendirme ve karşılaştırma imkânı bulacak, kendi çalışmalarını planlarken karne sonuçlarından yararlanabilecektir.

B. Toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçmek mümkün mü? Başka karne uygulamaları var mı?

Uluslararası kurumlar ve bazı ülkeler tarafından kadın-erkek eşitliğini ölçmek, eşitsizliklerin büyüklüğünü ortaya koymak, ülkeler ve bölgeler arasında karşılaştırma yapmak için çalışmalar yapılmıştır. Birleşmiş Milletler

(BM) tarafından oluşturulan endeksler, ABD’de sektör düzeyinde, Norveç’te yerelde kadın erkek arasındaki eşitsizlikleri ölçmek için oluşturulanlar bu tip karne örneklerindedir.

BM tarafından kadınların ve erkeklerin beklenen yaşam süreleri, kadınlarda ve erkeklerde okuryazarlık ve okullaşma oranları kullanılarak **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişim Endeksi** (*Gender Development Index - GDI*) hazırlanmaktadır. Yine kadın-erkek arasındaki eşitsizliği ortaya koymak amacıyla üreme sağlığı, güçlenme ve işgücüne katılım göstergeleri kullanılarak **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi** (*Gender Inequality Index - GII*) oluşturulmuştur.³ Bu endeksler, ülkeler üzerinde doğrudan bir yaptırıma sahip olmasa da, insani kalkınma düzeyini ve cinsiyet eşitliğini göstermeleri açısından sıklıkla başvurulan aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının (STK) hükümetler üzerinde baskı oluşturmak için kullandıkları önemli ölçümlerdir.

Uluslararası kurumlar dışında STK’lar da kendi ülkelerini değerlendirmek için karne oluşturmaktadır. ABD’de Eğitimde Kadın ve Kız Çocukları için Ulusal Koalisyon, 10 alanda eğitim sektörünü cinsiyet eşitliği çerçevesinde incelemekte, dönemsel karşılaştırmalar yoluyla, A-F arasında not vermektedir.⁴ Bu alanlar:

- Kadınların yükseköğretime erişimi
- Kadınların mesleki eğitime erişimi ve geleneksel olmayan işlerde eğitim alma durumları
- Spor ve özellikle atletizmde kadınların durumu
- Yükseköğretimde kadın istihdamı
- Öğrenme ortamında cinsiyet eşitliği
- Matematik ve fen derslerinde kadınların başarısı
- Cinsel taciz
- Standart testlerdeki başarı

3 BM tarafından kullanılan endekslere ilişkin ayrıntılı bilgi için EK 1’e bakınız.

4 A: Eşitlik ve farklılıklara tam olarak saygı gösterilmesi, B: Önemli ölçüde ilerlemenin sağlandığı, cinsiyete dayalı bariyerlerin önemli ölçüde azaldığı, C: Belli düzeyde ilerlemenin sağlandığı, bazı engeller kaldırılırken hâlâ yapılacak çok işin olduğu, D: Küçük iyileşmelerin gerçekleştiği, F: Başarısızlık herhangi bir iyileşme olmaması anlamına gelmektedir.

- Teknoloji kullanma olanağı
- Hamile ve bebekli kadın öğrencilere yaklaşımdır.

Düzenli olarak karne hazırlanması, dönemleri karşılaştırarak müdahale araçlarının etkililiğini ve gelişime ne düzeyde katkı sağladığını ölçmektedir. Böylelikle politikaların ve araçların analiz edilmesi, değerlendirilmesi mümkün olmaktadır.

Uluslararası endeksleri kullanarak değerlendirme yapmak, ülke genelinde belli sektörlerde veya genel düzeyde kadın-erkek eşitliğinin boyutlarını ortaya koymak önemlidir; ancak eşitliğin sağlanması, ayrımcılığın önlenmesi bütünün yanı sıra bütünü oluşturan parçaların da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Sadece ulusal göstergelere bakarak iller ve bölgeler arasındaki ciddi farklılaşmaları gidermeye yönelik politikalar oluşturmak mümkün değildir. Kadın erkek arasındaki eşitsizliklerin günlük hayatta ve yerelde yeniden üretildiği düşünüldüğünde, eşitliği sağlamaya dönük her politikanın günlük hayatı ve yereli dönüştürmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu çalışmada, büyük resimden öte yerel olan görülmeye çalışılmıştır.

Avrupa Belediyeler ve Belediye Konseyleri tarafından 2006 yılında Avrupa'daki yerel ve bölgesel yönetimlerin imzasına açılan Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı (*European Charter for Equality of Women and Men in Local Life*) hazırlanmıştır. Şart ile yerel yönetimlerin, kadın erkek eşitliğini sağlamayı kamusal bir görev olarak kabul etmeleri ve buna ilişkin eylem planı oluşturmaları hedeflenmiştir. Türkiye'den bu şarta imza atan belediyeler Şubat 2014 itibarı ile Bornova, Bursa (Büyükşehir), Kars, Trabzon ve Denizli'dir. Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı'na imza koyan taraflar çalışmalarını şartın 6 ilkesi doğrultusunda yürüteceğini taahhüt etmektedir.

1. Kadın erkek eşitliği temel haktır.
2. Kadın erkek eşitliği için çoklu ayrımcılıkların ve dezavantajların göz önünde bulundurulması sağlanacaktır.
3. Kadın ve erkeklerin karar mekanizmalarına dengeli katılımları demokratik toplumun önkoşuludur.
4. Toplumsal cinsiyet kalıplarının (kalıp-yargılarının)

tasfiye edilmesi kadın erkek eşitliğinin sağlanmasında temel önem taşımaktadır.

5. Yerel ve bölgesel yönetimlerin tüm faaliyetlerine toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleştirilmesi kadın erkek eşitliğinin ilerletilmesi için gereklidir.
6. Eylem planları ve programlarına kaynak ayrılması kadın erkek eşitliğinin ilerletilmesi için gereklidir.

Avrupa'da ülke düzeyinde de yerelleri birbirlerine göre karşılaştıran çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan biri Norveç'tir.

Norveç'te kentleri içlerinde ve birbirlerine göre karşılaştırmak için 16 göstergeden oluşan karne hazırlanmıştır. Karne, kadınların durumunu tek başına değil erkeklerle birlikte değerlendirerek kadın-erkek arasındaki eşitsizlik alanlarını ve eşitsizlik düzeyini ortaya koymayı hedeflemektedir. Norveç'te kullanılan göstergeler şunlardır:

1. 1-5 yaş aralığındaki çocukların kreş ve anaokuluna gitme oranı
2. Belediye üst yönetiminde kadın oranı
3. Yüksek okul mezunu kadın oranı
4. Yüksek okul mezunu erkek oranı
5. 20-66 yaş arası kadınların işgücüne katılımı
6. 20-66 yaş arası erkeklerin işgücüne katılımı
7. Kadınların ortalama kazancı
8. Erkeklerin ortalama kazancı
9. Kadınlar arasında yarı-zamanlı çalışma oranı
10. Erkekler arasında yarı-zamanlı çalışma oranı
11. Babaların, babalık izninin tamamını ya da daha fazlasını kullanma oranı
12. İş yapısında cinsiyet dengesi
13. Özel sektörde kadın oranı
14. Kamu sektöründe kadın oranı

15. Liderler arasında kadın oranı

16. Lise eğitim programlarında cinsiyet dengesi

Eşitsizliklerin sektörel analizi, müdahaleye daha fazla ihtiyaç duyan alanları tespit etmek ve önceliklendirme yapmak açısından önemlidir. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması hangi alanlarda sorunların olduğunu bilmeyi gerektirmektedir. Sorunların doğru tespit edilebilmesi için verilerin geçerli, güvenilir, ayrıntılı ve güncel olması önem taşımaktadır. Ancak bu özelliklere sahip veriler durumu resmedebilir.

Yerel düzeyde karne oluşturmak, bu düzeyde veri toplamayı zorunlu kılmaktadır. Türkiye'ye baktığımızda il düzeyinde az sayıda veri üretildiği görülmektedir. Örneğin, ilin sosyo-ekonomik durumunu ve kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin düzeyini gösteren istihdama ilişkin veriler il düzeyinde cinsiyete duyarlı bir biçimde toplanmamakta, toplansa da paylaşılmamaktadır. İl düzeyinde kadın istihdamı, kadın işsizliği, kadınların kayıt dışı çalışması verilerine ulaşılamamaktadır. Yerel yönetimler ve kurumlar ise analiz yapmak için yeterli veri toplamadıkları gibi, topladıkları az sayıda veriyi cinsiyete duyarlı bir biçimde kayıt altına almamaktadır.

Türkiye'de kent ve il düzeyinde veri üretimine ilişkin sorunlar aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

1. Kadınların mevcut durumunu il ve ilçe düzeyinde ortaya koyacak çok az veri toplanmaktadır.
2. Veriler belirli periyotlarla üretilmemekte, bu durum karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır.
3. Veriler bir çatı altında toplanmamakta, yerel yönetimler ve il müdürlükleri tarafından derlenen verilerin yer aldığı bir havuz bulunmamakta, her bir kurumun topladığı verilerden bir diğeri ve STK'lar haberdar olamamaktadır.
4. Yerel yönetimlerin toplama ve analiz etme teknik kapasitesinde yetersizlikler bulunmaktadır.
5. Kurumlar ürettikleri verileri diğer kurumlarla paylaşmakta isteksiz davranmaktadır.
6. Veriler cinsiyete duyarlı bir biçimde üretilmemekte

ve yerel yönetimler bazı verilerin toplanmasında, örneğin aile içi şiddet konusunda, çekinceli ve isteksiz davranabilmektedir.

Cinsiyete duyarlı veri üretmek için cinsiyete duyarlı verinin ne olduğunu, ne ifade ettiğini bilmek gerekmektedir. Geleneksel yaklaşımlarda cinsiyet daha çok demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ortaya koyarken göz önünde tutulmuş ancak hizmet planlanması, hizmet sunumu ve değerlendirilmesinde ihmal edilmiştir. Özellikle planlama ve uygulamada cinsiyetin gözatılmemesi, kamusal müdahalenin tüm vatandaşları eşit bir biçimde etkilediği, kamunun aynı fırsatları sunduğu ve hizmetlerin herkese eşit olarak ulaştırıldığı varsayım ve gerekçeleriyle sürdürüle gelmiştir. Bu anlayışla toplumsal cinsiyet rolleri görülmemekte, kadınların ve erkeklerin aynı olanak ve fırsatlara sahip olduğu varsayımı üzerinden hareket edilmektedir.

Oysa cinsiyete duyarlı veri üretimi her politikanın, uygulamanın, hizmetin ve değerlendirmenin kadınlara ve erkeklere etkisinin farklı olabileceği üzerinden işlerlik kazanmaktadır. Cinsiyete duyarlı veri üretimi bu farklılıkların sayısal olarak görülmesine ve eşitliği sağlamaya dönük politikaların oluşturulmasına yöneliktir. Yerel yönetimlerin bu noktalarda sınırlılıkları olduğu görülmektedir. Yönetimler ve çalışanlar, kamu politikalarının kadın erkek eşitliğini sağlamak gibi bir işlevi olabileceği konusundaki farkındalığa sahip değillerdir. Bu sınırlılıklara rağmen, cinsiyete duyarlı veri üretiminin son yıllarda, özellikle uluslararası kuruluşların uyguladığı programlar ve projeler yoluyla popülerleştiği görülmektedir.

VII. 81 İLDE GÖSTERGELERLE KADIN

A. Karneyi Nasıl Oluşturduk?

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi üç aşamada oluşturulmuştur: 1) Gösterge setinin belirlenmesi 2) Gösterge seti için gerekli olan verilerin toplanması 3) Endeks oluşturulacak alanların belirlenmesi ve endekslerin yapılandırılması.

Gösterge seti iki amaçla oluşturulabilir:

1. Mevcut durumun görülmesi ve bu amaçla mevcut verilerin kullanılması
2. İleriye dönük beklentilerin ortaya konulması ve ideal durumda toplanması gereken verilerin tespit edilmesi

Bir başka ifadeyle, sadece o an için toplanan veriler üzerinden göstergeler oluşturulabileceği gibi, mutlaka izlenmesi gereken alanlar ve temalar üzerinden de, hâlihazırda veri olmasa da, göstergeler belirlenebilir. Böylelikle kurumların veri toplama sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmesi sağlanabilir. Bu çalışmada her ikisi bir arada kullanılmıştır. Karnede kullanılan göstergelere ve endekslere ilişkin Teknik Arka Plan EK 1’de yer almaktadır.

Ekonomik, kültürel ve sosyal yapıların ve normların değişmesine paralel olarak göstergeler de değişim ve dönüşüm geçirir. Örneğin şu an Türkiye’de kullanılan “kadın okuryazarlık oranı” yıllar itibarıyla artmaktadır. Oranlar %100’e yaklaştığında artık böylesi bir gösterge belirlemeye gerek kalmayacaktır. Bu nedenle göstergelerin kullanım süresi politikaların çözüm üretme kapasitesine bağlı olarak değişecektir. Belirli periyotlarla gösterge setinin gözden geçirilmesi ve güncellenmesi, karne hazırlanması hem çalışmanın yapılabilirliği hem de sonuçlarının karşılaştırılması, politika ve hizmetlerin izlenmesi ve değerlendirilmesi açısından yararlı olacaktır.

Karne çalışması 81 il için gerçekleştirilirken çalışma kapsamında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇŞGB), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sağlık Bakanlığı ve belediyeler tarafından üretilen veriler, belediyelerin stratejik eylem planları, performans programları ve faaliyet raporları, üniversitelerin ve kadın örgütlerinin yayınları kaynak olarak kullanılmıştır. Veri istenen kurumların listesi EK 2’de yer almaktadır. Derlenen verilerden gösterge seti oluşturulmuş ve yerel düzeyde cinsiyet eşitliği endeksi bu göstergeler üzerinden yapılandırılmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi çalışmasında TÜİK temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Ayrıca bakanlıkların internet sitelerinde yer alan istatistik bölümlerinden, yayınlarından ve raporlarından yararlanılmıştır. Kurumların ürettiği verilerden yeni veriler de türetilmiştir. Belediye meclisinde kadın oranı, belediyelerde kadın çalışan oranı ve çocuk anneliği bu verilere örnek olarak verilebilir. Bu yöntemlerin yeterli olmadığı durumlarda veri bilgi edinme talepleri, telefon görüşmeleri ve yazılı talep bildirerek toplanmaya çalışılmıştır. Bilgi edinme araçlarına ilişkin bilgi EK 3’de yer almaktadır.

Türkiye’de veri konusunda yaşanan sıkıntılara önceki bölümde genel olarak değinilmişti. Veri toplama deneyimlerinin bundan sonraki çalışmalarda yol gösterici olması için güçlüklerin belirtilmesinin yararlı olacağı düşünüldüğünden burada araştırma çerçevesinde karşılaşılan temel sorunlar ayrıntılandırılmıştır.

2013 Ocak ayında başlayıp aynı yılın Ağustos ayında sonlandırılan veri toplama aşamasında karşılaşılan güçlükler ve bunların bize düşündürdükleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- 1. Veri varlığı ve kaynakları:** Türkiye’de veri toplama ve saklama konusunda TÜİK yetersiz kalmaktadır. Öte yandan bütün verilerin TÜİK tarafından toplanması da beklenemez. Kamu kurumlarında ve yurttaşlarla eğitim, sağlık, vergi gibi birçok alanda kurulan ilişki sırasında birçok bilgi edinilmekte ancak bunlar veri haline dönüştürülüp hizmet sunumu için yeniden düzenlenip kullanıma sunulmamaktadır. Kurum ve kuruluşların topladıkları verileri birbirleriyle paylaşmaması, birçok kaynaktan ayrı ayrı veri isteme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir.

2. Verilerin sınıflandırılması ve standardizasyon: Verilerin sınıflandırılması ve standardizasyonu hem merkezi hükümet hem de yerel yönetimler açısından önemli bir sorun alanıdır. Örneğin, belediyelerden kadın çalışan sayıları talep edildiğinde verinin standart şekilde toplanmadığı belirlenmiştir. Kimi belediyeler çalışan sayılarını taşeron firmada çalışan sayılarıyla birlikte topladığı cevabını verirken, kimi belediyeler taşeron firmalarda çalışan sayılarına erişemediklerini ifade etmiştir. Bu durum sınıflandırma ve standardizasyona ilişkin sorunlar yaratmanın yanı sıra belediyelerin kaç personelle hizmet ürettiği bilgisine sahip olmadıklarını da göstermektedir. Tüm belediyelerden aynı veriler alınmadığı için taşeron firmalarda çalışanların verisi karne hazırlanırken kullanılamamıştır.

Bilgi edinme formlarının birbirinden farklı düzenlenmiş olması, aynı bilginin bazı birimler tarafından paylaşılırken, bazı birimler tarafından paylaşılmaması da standardizasyon konusunda yaşanan diğer sorunlardandır.

3. Veri üretme sıklığı ve düzeni: Verilerin periyodik olarak toplanmaması karşılaşılan bir diğer sorundur. Aile içi şiddete yönelik en son veriler 2008 yılına, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafından yapılan Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmasına, aittir. Bu ve benzeri durumlar, çalışmada kullanılan verilerin tarihlerini paralel hale getirmeyi zorlaştırmıştır.

Verilerin periyodik olarak toplanmaması zaman içinde karşılaştırma yapmayı da olanaksız kılmaktadır. Bu durum iyileşme alanlarını ve politikaların etkililiğini görmemizi zorlaştırmaktadır.

4. Veri derleme düzeyleri (İl, NUTS II, NUTS⁵ I): Karne çalışması yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliği düzeyini ölçme ve değerlendirme üzerine kurgulanmıştır. Bu amaçla, kadının çalışma hayatındaki yerini görmek üzere kadın istihdamı ve işsizlik oranları, aile içi şiddet düzeyi, sosyal hayatta kadının durumu ortaya koyan başlık parası, kadının siyasal hayata katılımını gösteren kadın muhtar oranı, yargı mekanizmalarında kadının etkililiğini ölçmede kullanılan kadın hakim ve savcı sayısı verilerine il düzeyinde ihtiyaç duyulmaktadır.

5 Nomenclature of Units for Territorial Statistics (İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması)

Yereli anlamamızı sağlayacak bu ve benzeri veriler il bazında EK 2’de belirtilen kurumlardan istenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar şunlardır:

Verilerin bir bölümü örneğin kadın hakim ve savcı oranı Türkiye geneli, kadın istihdamı oranı ise NUTS II düzeyinde bulunmaktadır. NUTS II düzeyinde elde edilen veriler o bölgedeki illere ilişkin genel bir kaniya sahip olmamızı sağlasa da iller arasındaki farklılıklar nedeniyle o verilerin il düzeyinde kullanılması mümkün değildir. Araştırma kapsamında aynı NUTS II bölgesinde yer alan illerin toplumsal cinsiyet göstergelerinin birbirinden farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle aynı NUTS II bölgesi içinde yer alan illerde istihdama ilişkin verilerin birbirine yakın olması için bir neden bulunmamaktadır. İstihdama ilişkin il düzeyinde cinsiyete duyarlı bir biçimde elde edilen tek veri kayıtlı istihdamdır.⁶ Bütün illerde kayıt dışılığın ve 15-65 yaş aralığındaki kadınların istihdama katılım eğilimlerinin eşit olduğu varsayımı üzerinden kayıtlı istihdam karnede değerlendirme göstergesi olarak kullanılmıştır. Kayıtlı kadın çalışan verisi bu sınırlılıklar içinde yorumlanmalıdır. Kadına yönelik aile içi şiddet verisi de yine il değil bölge düzeyinde üretilmektedir.

Kadının sosyal hayattaki yerini iyileştirmek ve cinsiyet eşitliğini sağlamak için verilerin cinsiyete duyarlı bir biçimde her kademede (il-ilçe-mahalle düzeyinde), standartlaştırılmış ve sürekliliği sağlanmış biçimde, düzenli aralıklarla toplanması gerekmektedir.

5. Verilerin paylaşımı: 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile bilgiye erişimde büyük bir kolaylık sağlandığını söylemek mümkünse de hâlâ veri toplama ve paylaşmada eksikliklerin olduğu görülmektedir.

Yazılı olarak veri talep edilen kurumların bir bölümü “Yazıda talep edilen bilgilerin gönderilmesi uygun görülmemiştir” gibi yasal düzenleme çerçevesi dışında cevaplar vermişlerdir. Aynı veriyi bir kurum paylaşırken diğeri yasal gerekçeyle paylaşmama yoluna gitmektedir. Bilgi edinme protokolünde işleyiş ve kuralların iyi oturmamış olması nedeniyle kişiler kendi insiyatifleriyle bilgileri paylaşıp paylaşmamaya karar verebilmektedir. Bu durumu ortadan kaldırmak için veri

6 Kayıt dışı istihdamın özellikle emek yoğun sektörlerde yüksek olduğu bilinmektedir. Bu nedenle emek yoğun sektörlerin örneğin tekstilin yaygın olduğu illerde istihdama katılım düzeyi ile kayıtlı çalışma arasındaki farkın diğer illere göre daha yüksek olacağı göz önünde tutulmalıdır.

toplanması ve paylaşılmasıyla ilgili tüm kurumların aynı standartlarla davranmasını sağlayıcı tedbirler alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Verilerin paylaşılması ve kullanıma sunulması ise ayrıca düşünülmesi gereken bir konudur. Hangi verinin hangi kurumdan edinilmesi gerektiği her zaman çok açık olmamakta, araştırma yapanların kamudaki işleyişi çok iyi bilmemesi ya da en son yapılanmaları takip edememesi durumunda veriye ulaşmak zorlaşmaktadır. İnternet ortamı da her kurum tarafından veriye kolayca ulaşılabilecek bir biçimde sunulmamıştır.

6. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık eksikliği ve kavramlara uzaklık: Karne çerçevesinde elde edilmek istenen bir diğer veri belediyelerin bünyelerinde bir kadın birimi veya kadın-erkek eşitliğini sağlamak üzerine kurulmuş bir merkez olup olmadığıdır. Belediyelere kadın biriminden/merkezinden bahsedildiğinde kavramsal olarak bu konuya yabancı oldukları görülmüştür. “Kadın biriminin” ne anlama geldiği ve ne amaçla kuruldukları açıklandıktan sonra böyle bir şeyi hiç duymadıklarını söyleyen belediye çalışanları olmuştur. Dahası kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için çalışmalar yürütmesi amaçlanan böylesi bir birime gerek olmadığı yönünde geri bildirimler de alınmıştır. Geri dönüşler birlikte değerlendirildiğinde özellikle yerel yönetimlerin cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığının yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

7. Yetki Karmaşası: Belediyelerde her ne kadar hangi birimin hangi işlerden sorumlu olduğu biliniyorsa da bölümler arasında karmaşa yaşandığı da görülmektedir. Görüşme yapılan bölümün konunun kendi görev alanlarına girmediğini söyleyip başka bir müdürlüğe, bölüme veya birime yönlendirdiği, yönlendirilen yeni birimin tekrar eski bölümle bağlantı kurduğu durumlar yaşanmıştır. Veri toplama sürecinde kurumların kendi içerisinde bilgi akışı ve yetki alanı konusunda problem yaşadıkları gözlemlenmiştir.

8. Ulaşılamayan veriler: Karne hazırlık sürecinde saptanan kadın-erkek eşitliğini değerlendirmeyi olanaklı kılacak göstergeler ancak ilgili verilerin varlığı koşulunda oluşturulabilir. Türkiye’de temel sayılabilecek göstergeleri, örneğin anne ölüm oranı gibi, oluşturmak için il düzeyinde veriye ulaşmak mümkün olmamıştır. Sağlık Bakanlığı bu konudaki bilgi

talebini 4982 sayılı yasaya dayanarak karşılamamıştır. BM tarafından hazırlanan **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII)** yereleuyarlanırken anne ölüm oranı verisinin il düzeyinde derlenmemesi bölge verisinin baz alınmasına neden olmuştur. Anne ölüm oranı verisinin yokluğu, en temel insan haklarından olan sağlık hizmetlerine erişimi il düzeyinde karşılaştırmamızı engellemiş, kadınların yaşam koşullarını belirleyen önemli bir gösterge olan aile içi şiddet verisinin il bazında ulaşılamazlığı ise acil önlem alınması gereken illeri tespit etmeyi olanaksızlaştırmıştır.

Verinin temel amaçlarından biri politika yapım sürecinde yol gösterici olmasıdır. Mevcut durumu ortaya koyan veriler olmadan kadının toplumdaki yerini iyileştirmeye yönelik etkili politikaların tespit edilmesi ve uygulanması olası gözükmemektedir. Elbette il düzeyinde veri üretildiği halde bu üçüncü kişilerle paylaşılmıyorsa bu da başka bir sorun alanına işaret etmektedir.

Karne çalışmasında veri derleme konusunda gösterilen ısrarın temel amacı politika yapıcılarının ve uygulayıcıların bu süreçteki aksaklıkları fark etmesini sağlamaktır. Sonuçta karne çalışmasının bir amacı da veriye dayalı politika üretimine katkı sağlamaktır.

B. Karnede Kullanılan Endeksler

Karne çerçevesinde iki endeks **Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi** ve **Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi** oluşturulmuştur. Ayrıca iller 5 hizmet alanı 1) kadınlara yönelik hizmetler 2) eğitim 3) sağlık 4) çalışma yaşamı ve 5) karar mekanizmalarına katılım çerçevesinde değerlendirilmiştir. Kurslar ve gönüllü faaliyetlere ise genel itibarıyla değinilmiştir. 81 il'e bakıldığında kadınlara yönelik ihtisaslaşmış hizmetler (örneğin sığınmaevi) üreten merkezler ile eğitim ve siyasi katılıma ilişkin verilerin tüm iller için derlenebildiği görülmektedir. İlleri birbirlerine göre karşılaştırmaya olanak tanıyan bu veriler haritalama yoluyla görselleştirilmiştir. Böylelikle bölgeler arasındaki farklılıklar ve yoğunlaşma alanları görülmüştür.

Karne ve endeks oluşturmanın ilk aşaması olan göstergelerin belirlenmesi çalışmalarının ve araştırmaların amaçlarına ve önceliklerine göre

değişmektedir. Bir anlamıyla gösterge belirlenme süreci, “ne için”, “amacı ne” ve “nereye ulaşmak isteniyor” soruları etrafında şekillenmektedir. Karne çalışmasında gösterge belirlenirken iki adımlık bir süreç takip edilmiştir. İlk aşamada kadınların toplumsal konumlarını ortaya koymak için gerekli olan göstergeler belirlenmiş, ardından mevcut verilerle hangi göstergelerin oluşturulabileceği tespit edilmiştir. Türkiye’de 81 il düzeyinde saha çalışması yapılarak elde edilmiş güncel veriler üretilmediği için mevcut verilerle oluşturulabilen göstergelerle çalışma yoluna gidilmiştir.

Çoklu göstergeler kullanılarak Türkiye’de illeri değerlendirecek bir endeks oluşturma fikri başından itibaren projenin temel hedefleri arasında yer almaktadır. Ancak Türkiye’de böylesi çalışmaların daha önce yapılmamış olması ve kadınların güçlenme düzeyini gösteren veriler arasındaki ilişkinin analiz edilmemiş olması zorluk alanı olarak ortaya çıkmıştır. Yine verilerden türetilen göstergelerin ağırlıklandırılması bir tercih olmaktan öte ampirik çalışmaların sonucu olmak zorundadır. Her ne kadar kadın konusunda daha önce yapılmış çalışmalar kadının güçlenmesi, istihdama katılımı ve yoksullukla mücadelede eğitimin temel bir belirleyici olduğunu söylese de hangi düzeyde ağırlık verilmesi gerektiğine dair kesin bir şey söylememektedir. Bu nedenle öznel değerlendirmelerden mümkün olduğunca kaçınmak için Türkiye’de illeri birbirleri ile karşılaştırarak değerlendiren özgün bir endeks oluşturmaktan kaçınılmıştır. Bunun yerine Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği (GII)** endeksinden yola çıkılarak 1- **Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi** ve 2- **Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi** oluşturulmuş ve 81 il bu endekslere göre sıralanmıştır.

Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi, belediye meclisinde kadın oranı, kayıtlı kadın istihdamı, kadınların ortaöğretim ve üst düzey eğitimden mezuniyet durumu, ergen annelik ve anne ölümleri üzerinden oluşturulmuştur. Anne ölüm oranı için NUTS I (il verilerinin ayrıştırılmadığı bölge) verisi kullanılmıştır.

Ek= Kadınlar için

Ee= Erkekler için

AÖO: Anne ölüm oranı

EDO: Toplam doğumlar içinde ergen doğurganlık oranı (19 yaş altı)⁷

BMT: Belediye meclisinde temsil oranı

EO: Ortaöğretimde ve yükseköğretimde mezun oranı

KİO: Kayıtlı istihdamı oranı

$$E_K = \sqrt[3]{\left(\frac{10}{A\ddot{O}O} \times \frac{1}{E\ddot{D}O}\right)^{\frac{1}{2}} \times (BMT_K \times E\ddot{O}_K)^{\frac{1}{2}} \times K\ddot{I}O_K}$$

$$E_E = \sqrt[3]{1 \times (BMT_E \times S\ddot{E}O_E)^{\frac{1}{2}} \times K\ddot{I}O_E}$$

$$EI = 1 - \frac{HARM(E_K, E_E)}{E_{K,E}}$$

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi'ne göre kadın ile erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu il İstanbul'dur. İstanbul'u Tunceli, Bolu, Düzce ve Eskişehir izlemektedir (**Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi** EK 4'de yer almaktadır). İstanbul özellikle kayıtlı istihdam oranı ve lise ile üniversite mezunu nüfusun yoğunluğu ile üst sırada yer almaktadır. İstanbul'un en zayıf olduğu nokta kadınların siyasi yaşamda temsilidir. Büyükşehir Belediye Meclisinde kadın oranı %10,67'dir. Tunceli hem eğitim göstergeleri ve hem de siyasi yaşama katılım göstergeleri ile öne çıkmaktadır.

7 19 yaş altı doğurganlık oranı mevcut verilerle il düzeyinde tam olarak hesaplanmadığı için endekste bunun yerine "Toplam Doğumlar İçinde Ergen Doğumların Oranı" kullanılmıştır. 15 yaş altı çocuk anne sayısı bilinmesine rağmen bu yaş aralığının hangi nüfus aralığını kapsadığı bilinmediği için böylesi bir yöntem tercih edilmiştir. Sağlık Karnesinde Toplam Doğumlar İçinde 19 Yaş Altı Ergen Doğum Oranı'nın yanı sıra 15-19 Yaş Ergen Doğum Oranı'na da yer verilmiştir.

Türkiye geneline baktığımızda lise mezunu kadın nüfus oranının en yüksek olduğu 5. ve üniversite mezunu kadın oranının en yüksek olduğu 17. ildir. Belediye meclisinde kadın temsil oranında ise Diyarbakır'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. **Yerel Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Endeksi**'nde Ankara 15. ve İzmir 22. sırada yer almaktadır. İzmir eğitim ve kayıtlı istihdamda ilk 5 il içinde olmasına rağmen kadınların düşük siyasi temsili nedeniyle alt sıralarda yer almaktadır. Büyükşehir Belediye meclisinde %4,69 kadın oranı ile İzmir 81 il içinde 70. sırada yer almaktadır.

Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi'ne göre kadınların en iyi durumda olduğu il İstanbul'dur. İstanbul'u Tunceli, Tekirdağ, Ankara ve Eskişehir izlemektedir (Endeks için bakınız EK 5). Bu illerin temel ortak özelliği eğitim göstergelerinin diğer illere göre daha iyi olmasıdır. Yine Tunceli toplam doğumlar içinde ergen yaşta anneliğin en düşük olduğu il iken İstanbul en düşük olduğu 5. ildir. Endekste İzmir 19. sırada yer almaktadır.

Kentsel alanların izlenmesi için Birleşmiş Milletler tarafından İnsan Yerleşimleri Programı, Habitat çerçevesinde Kentsel Göstergeler Programı oluşturulmuştur. Program dahilinde 42 gösterge belirlenmiştir.⁸ Göstergeler aşağıdaki temalara ilişkindir.

- Barınma
- Sosyal kalkınma ve yoksulluğu ortadan kaldırma
- Çevre yönetimi
- Ekonomik kalkınma
- Yönetişim

Karnede yukarıda tüm alanlarda gösterge üretmek mümkün olmamıştır. Ancak kadınların durumunu kentle birlikte değerlendirmek için kent düzeyindeki hizmetlere ilişkin verilere derlenebildiği kadar yer verilmiştir.

Merkezi yönetim birimlerinin uyguladığı politikalar, yerelerde kadınların durumunu etkilemektedir. Bunun yanı sıra özellikle son yıllarda gerçekleşen yasal değişiklikler ve kentsel alanlarda yaşayanların daha fazla hizmet talebinde bulunması yerel yönetimlerin faaliyetlerini önemli kılmıştır. Yerel düzeyde üretilen politikaların cinsiyete duyarlılık dereceleri

8 http://www.unhabitat.org/downloads/docs/Urban_Indicators.pdf Erişim 16 Şubat 2013

kadınların yaşamını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, illeri birbirleri ile karşılaştırırken, il müdürlüklerinin ürettiği hizmetlerin çıktıları ve yerel yönetimlerin hizmetleri göz önünde tutulmuştur. Karnede, il düzeyinde ulaşılabilen eğitim ve sağlık alanındaki verilerden öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, kişi başına yatak sayısı ile ekonomik durumu gösteren yeşil kart kullanan nüfus oranına, hizmet merkezleri verileri arasından da sığınmaevi, danışma merkezi, kreş ve gündüzbakımevi ile anaokulu verilerine yer verilmiştir.

C. Hizmet Alanlarının Değerlendirilmesi

Karne çalışmasında endekslerin yanı sıra iller; kadına yönelik hizmetler, sağlık, eğitim, çalışma yaşamı ve gelir, karar mekanizmalarına katılım ve kurslara katılım çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Kadınlara Yönelik Hizmetler

Kamu tarafından sunulan hizmetleri genel ve özelleşmiş belirli gruplara yönelik hizmetler olarak sınıflandırmak mümkündür. Genel hizmetler tüm vatandaşlara sunulan ve sunulması öngörülen altyapı, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim vb. olarak sıralanabilir. Genel hizmetlerin tüm vatandaşlara sunulması bu hizmetlerden herkesin eşit bir biçimde yararlandığı anlamına gelmemektedir. Bu hizmetler de cinsiyet odaklı eşitsizliklerden payını almaktadır. Belirlenmiş gruplara yönelik hizmetler ise şu veya bu biçimde dezavantajlı konumda olan gruplara destek vermek için oluşturulmuş hizmetler olarak tanımlanabilir. Kadınlar söz konusu olduğunda sığınmaevleri, toplum ve kadın danışma merkezleri örnek olarak verilebilir.

Karne çerçevesinde illerin kadınlara yönelik hizmetleri sığınmaevleri, toplum merkezleri, kadın danışma ve aile danışma merkezleri üzerinden değerlendirilmiştir. Çocuk bakımı kadınların, erkeklerin ve toplumun ortak sorumluluğundadır. Ancak mevcut yapılanma içinde çocuk bakımının kadınlar üzerinden gerçekleşmesi bu konuda atılacak adımların kadınların hayatını daha doğrudan etkilemesini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle değerlendirmeye kreşler de dahil edilmiştir. Yine yaşlılığın nasıl ve nerede geçirildiğini görebilmek açısından huzurevi hizmetinden kimlerin yararlandığına bakılmıştır.

Kadınlara yönelik hizmet üreten kurumlarda çeşitlilik gözlemlenmektedir. ASPB İl Müdürlüklerine bağlı sığınmaevleri, şiddet önleme ve izleme merkezleri, danışma merkezleri, toplum merkezleri ve aile danışma merkezleri bu çerçevede sayılabilir. Yerel yönetimler (belediyeler) tarafından da benzer merkezlerde hizmetler üretilmektedir. Belediyelerin kadına yönelik hizmet üretme düzeyi, özellikle sığınmaevi ve danışma merkezi söz konusu olduğunda, kadınların sorunlarına duyarlılık düzeylerini göstermektedir. ASPB ve yerel yönetimler dışında Diyanet İşleri Başkanlığı da kadınlara yönelik hizmetler vermektedir. Bu amaçla kadınlara danışmanlık vermek üzere Aile, İrşat ve Rehberlik Büroları kurulmuştur. Bürolarda kadınlara yaşadıkları sorunlara ilişkin İslam dini çerçevesinde danışmanlık verilmektedir. Büroların bu yönüyle daha çok dindar kadınların hizmet aldığı merkezler olduğu söylenebilir. 2003 yılında ilk altısı (Adana, Ankara, Elazığ, İstanbul, İzmir ve Samsun'da) açılan büroların, 2011 itibarı ile 81 ilde toplam sayısı 254 olup 173 tanesi ilçelerde bulunmaktadır.

Merkezi yönetimin, ASPB tarafından kadınlara sunulan hizmetlerde belirli standartların olduğu, hangi hizmetlerin kim tarafından verileceğinin önceden belirlendiği görülmektedir. Belediyelerin ise, ortak yasal mevzuata sahip olmalarına rağmen, hangi hizmet alanlarına ağırlık verecekleri ve nasıl verecekleri değişebilmektedir. Dolayısıyla belediyelerin verdikleri hizmetler, hizmetlerin nitelikleri ve nicelikleri birbirinden farklı olabilmektedir.

Toplum merkezleri "hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sorunlar doğrultusunda, bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla; koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile işbirliği ve eşgüdüm içinde sunmakla görevli ve yükümlü bulunan sosyal hizmet kuruluşları"⁹olarak tanımlanmaktadır. Toplum merkezleri, kadınların hem sosyalleşmesi hem de danışmanlık ve destek alması için oluşturulmuş yapılardır. Özellikle dezavantajlı bölgelerde kurulması öngörülen toplum merkezleri kente entegrasyon ve kadının güçlenmesini hedeflemeleri açısından önemlidir. Ancak son yıllarda toplum merkezlerinin kapatıldığı Sosyal Hizmet ve Rehabilitasyon Merkezleri, Aile Sosyal Destek Programı gibi hizmet modelleri üzerinde çalışıldığı ve pilot

9 24106 sayılı Toplum Merkezleri Yönetmeliği.

uygulamaların yapıldığı bilinmektedir. Özellikle kadın güçlenmesi açısından önemli olan toplum merkezlerinde hizmet verilmeye devam edilmesi ve yenilerinin açılması yeniden düşünülmelidir.

Kadın danışma merkezleri, şiddete maruz kalmış olan kadınların sorunlarının çözümü için destek aldıkları, kadının durumunun değerlendirilerek ihtiyaç duyduğu hizmetlere ve gerektiğinde sığınmaevlerine yönlendirildikleri birimlerdir. Belediyeler tarafından da danışma merkezleri açılabilir. Merkezlerde kadınlara yönelik eğitim vb. faaliyetler de yapılmaktadır.

Aile Danışma Merkezleri "Ailenin gelişmesi ve güçlenmesi için; bireylerinin katılımcı, üretken, kendine yeterli hale gelmesi ve sorun çözme kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici hizmetler veren kuruluşları"¹⁰ olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar tüm aileyi hedeflese de Aile Danışma Merkezleri en çok kadınların yararlandığı ve bildiği yerlerdir.

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) 2012 yılında yürürlüğe giren 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile kurulmuştur. Yedi gün 24 saat hizmet veren merkezler 14 ilde açılmıştır (Ağustos 2013 itibarıyla). Bu iller Ankara, Adana, Antalya, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Malatya, Mersin, Samsun, Şanlıurfa ve Trabzon'dur. Daha önce farklı birimlere bağlı olarak faaliyet gösteren Alo 183, ilk kabul ve sığınmaevleri ŞÖNİM'e bağlı olarak çalışmaktadır.

Sığınmaevleri şiddete maruz kalan kadınların çocuklarıyla birlikte geçici bir süre için kaldıkları merkezlerdir. Sığınmaevleri sadece barınma değil, psikolojik ve sosyal desteklerin sunulduğu kadınları güçlendirmeyi hedefleyen kurumlardır. Toplum merkezleri, danışma merkezleri ve sığınmaevlerinin varlığı ve sayısı yönetimlerin kadının güçlenmesine ve aile içi şiddetle mücadeleye verdikleri önemi göstermektedir. Elbette bu kurumlar değerlendirilirken hizmet ilkeleri ve kalitesi de göz önünde bulundurulmalıdır.

10 <http://www.aile.gov.tr/tr/2753/Gercek-Kisiler-ve-Ozel-Hukuk-Tuzel-Kisileri-ile-Kamu-Kurum-ve-Kuruluslarinca-Acilacak-Aile-Danisma-Merkezleri-Yonetmeligi-Taslagi>, Erişim 13 Eylül 2013

Aile içi şiddetle mücadelede başvuru alan kurumların başında emniyet ve jandarma gelmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde aile içi şiddetle ilgili bir birim (Aile İçi Şiddetle Mücadele Şube Müdürlüğü) bulunmaktadır; ancak il emniyet müdürlüklerine yaygınlaştırılmamıştır. Jandarmaya bağlı olarak 14 ilde Çocuk ve Kadın Kısım Amirliği Birimi görev yapmaktadır.¹¹ Bu birimlerde çalışanlar aile içi şiddet konusunda eğitim almıştır. Hem polis hem jandarma karakollarında şiddet mağduru kadınların ifadeleri alındıktan sonra “Şiddet İzleme Formu” doldurulmaktadır. Formların doldurması zorunludur ve tüm bilgiler Emniyette bir internet ağında toplanmaktadır.

Emniyet Müdürlüğü, il düzeyinde aile içi şiddetten dolayı başvuran kadın sayısını paylaşmamıştır. Jandarmanın kendi yetki alanında (kırsal bölgelerde) derlediği veriler aşağıda yer almaktadır.¹²

Tablo 2: Jandarma bölgesinde kadına yönelik aile içi şiddet verisi

Sıralama	İl	Kadına yönelik şiddet olay sayıları	Jandarma bölgesindeki nüfus	(10.000) kişi başına düşen suç sayısı
1	Yalova	163	69.728	23,38
2	Antalya	1.045	588.214	17,77
3	Muğla	735	417.253	17,62
4	Ardahan	121	73.193	16,53
5	Isparta	220	137.663	15,98
6	İzmir	785	515.460	15,23
7	Düzce	198	135.361	14,63
8	Bolu	137	94.362	14,52
9	İstanbul	271	196.272	13,81
10	Tekirdağ	316	233.791	13,52
11	Nevşehir	173	132.384	13,07
12	Burdur	133	103.018	12,91

11 İstanbul, Ankara, İzmir, Aydın, Erzurum, Antalya, Diyarbakır, Bursa, Adana, Konya, Balıkesir, Şanlıurfa, Muğla ve Samsun.

12 2012 Yılında Meydana Gelen Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet, Çocuk Suçları Ve İntihar Olaylarının Değerlendirmesi, Jandarma Asayiş Daire Başkanlığı, Aile İçi Şiddetle Mücadele Ve Çocuk Şube Müdürlüğü, Ankara.

Sıralama	İl	Kadına yönelik şiddet olay sayıları	Jandarma bölgesindeki nüfus	(10.000 kişi başına düşen suç sayısı)
13	Karabük	62	48.591	12,76
14	Balıkesir	615	483.902	12,71
15	Denizli	365	290.730	12,55
16	Kırklareli	150	120.728	12,42
17	Eskişehir	148	119.466	12,39
18	Sakarya	356	289.531	12,30
19	Afyonkarahisar	353	288.084	12,25
20	Manisa	536	438.936	12,21
21	Ordu	389	326.212	11,92
22	Bursa	432	367.012	11,77
23	Bartın	142	121.671	11,67
24	Çanakkale	251	220.140	11,40
25	Edirne	146	128.508	11,36
26	Sinop	107	95.465	11,21
27	Kocaeli	150	134.755	11,13
28	Karaman	81	72.799	11,13
29	Mersin	406	365.814	11,10
30	Uşak	125	113.564	11,01
31	Aydın	358	327.583	10,93
32	Ankara	283	278.070	10,18
33	Aksaray	151	149.005	10,13
34	Zonguldak	266	263.155	10,11
35	Gümüşhane	67	68.127	9,83
36	Giresun	164	172.436	9,51
37	Kayseri	200	214.682	9,32
38	Kastamonu	147	161.025	9,13
39	Niğde	158	173.785	9,09
40	Kars	161	178.314	9,03

Sıralama	İl	Kadına yönelik şiddet olay sayıları	Jandarma bölgesindeki nüfus	(10.000) kişi başına düşen suç sayısı
41	Kütahya	186	211.540	8,79
42	Erzincan	70	80.693	8,67
43	Tunceli	26	30.024	8,66

Tablo yorumlanırken sonuçların başvuru ve ihbar yoluyla jandarma kayıtlarına geçen verilerle sınırlı olduğu ve sadece kırsal alanlar için geçerli olduğu akılda tutulmalıdır. Yine bölgeler arasında jandarma ve devletin güvenlik görevlilerine yaklaşımın da başvuruları etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır. Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin tabloda yer almaması bu çerçevede değerlendirilebilir.

Şiddetle mücadelede en önemli mekanizmalardan biri olan hukuki süreçte kadınlara, özellikle küçük kentlerde süreç, başvuracağı kurumlar, kullanabileceği araçlar ve yararlanabileceği yasalar hakkında bilgi aktaracak mekanizmaların kısıtlı olması ya da bulunmaması temel sorun alanıdır. Türkiye’de 13 baroda kadınlara destek veren bir mekanizma tanımlanmamıştır. 15 ilde ise var olduğu halde etkin değildir. Büyükşehirlerin hepsinde barolarda kadın merkezi, kadın kurulu ve/veya kadın komisyonu adı altında birimler bulunmaktadır. Adli yardım sürecinde kimi avukatların şiddete ilişkin gerekli bilgi ve bakış açısına sahip olmaması, eğer bir yaralama ve yoğun bir şiddet söz konusu değilse davanın önemsenmemesi, sık sık avukatların değişmesi, kadından ücret alınmadığı için ona gerekli bilgi ve süreci aktarma konusunda isteksiz davranılması, kadının avukata ulaşamaması vb. sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Hukuki süreçte kadını ve varsa çocuklarını destekleyecek diğer mekanizmaların (sağlık, barınma, eğitim, psikolojik destek, iş desteği, maddi yardım vb.) eksikliği önemli bir sorundur.

Kadınlara yönelik hizmetler merkezi yönetim ve yerel yönetimler dışında kadın örgütleri tarafından da verilebilmektedir. Kadın örgütlerinin yaptığı çalışmaları bir bütün olarak gören, izleyen bir mekanizma olmaması nedeniyle burada kadın örgütleri tarafından verilen hizmetlere yer verilmemiştir.

Karne oluşturulurken iller toplum merkezi, kadın danışma merkezi, aile danışma merkezi ve sığınmaevlerinin var olup/olmamasına ve sayısına göre değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken illerin nüfus büyüklükleri de göz önünde tutulmuştur.

İller hizmet merkezlerine göre değerlendirildiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

1. 29 ilde ASPB'ye bağlı olarak hizmet veren toplum merkezi bulunmamaktadır. Toplum merkezi olmayan iller şunlardır: Afyon, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bartın, Bayburt, Bilecik, Burdur, Çankırı, Elazığ, Erzurum, Gümüşhane, Isparta, Karabük, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Muğla, Ordu, Osmaniye, Rize, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Tunceli, Uşak, Yalova. Kadınları güçlendirmeyi ve kente entegrasyonunu sağlamayı hedefleyen toplum merkezlerinin var oldukları illerde sayı olarak yetersiz oldukları görülmektedir. Türkiye'de toplam toplum merkezi sayısı 88'dir (ASPB, Haziran 2013).

Artvin, Bayburt, Bilecik, Gümüşhane, Kastamonu, Şanlıurfa ve Tokat illerinde ise toplum merkezi olmadığı gibi, aile danışma merkezi ve kadın danışma merkezi de bulunmamaktadır. Bu illerde kadınların gidebileceği, danışmanlık alabileceği herhangi bir merkez yoktur.

2. 42 ilde büyükşehir ve merkez belediyeleri tarafından işletilen kadın danışma merkezleri bulunurken 39 ilde böylesi merkezler açılmamıştır. Kadın danışma merkezi olmayan bu illerden üçü - Adana, Kayseri ve Erzurum - büyükşehir belediyesi statüsündedir. **Kadın danışma merkezi bulunmayan iller şunlardır:** Adana, Adıyaman, Afyon, Ağrı, Aksaray, Ardahan, Artvin, Bayburt, Balıkesir, Bingöl, Bilecik, Bitlis, Bolu, Burdur, Çankırı, Çorum, Elazığ, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Karabük, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Kilis, Manisa, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Sinop, Şanlıurfa, Tekirdağ, Tokat, Yalova, Yozgat, Zonguldak. Merkez belediyeleri tarafından danışma merkezi açılmayan 6 ilin ilçe belediyelerinin merkez açtığı görülmektedir. Bunlar Yüreğir (Adana), Doğubeyazıt (Ağrı), Burhaniye (Balıkesir), Tatvan (Bitlis), Samandağ (Hatay) ve Viranşehir (Şanlıurfa)'dir. Bu durum merkez açma kararının finansal sorunlardan kaynaklanmadığını, belediyelerin önceliklerinden etkilendiğini göstermektedir.

3. 8 ilde sığınmaevi bulunmamaktadır. Sığınmaevi olmayan iller şunlardır; Adıyaman, Ardahan, Bartın, Bitlis, Muş, Niğde, Rize, Sinop. Bu illerin hepsinin nüfusu 50 binin üzerindedir. 5393 sayılı Belediye yasasında nüfusu 50 bin ve üzeri yerleşim yerlerinde sığınmaevi açılması öngörülmekteydi. 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası ile nüfusu 100 bin ve üzeri olan belediyelere sığınmaevi açma zorunluluğu getirilmiştir. Sığınmaevi bulunmayan tüm illerin nüfusları 100 binin de üzerinde yer almaktadır.

Üç büyük kente İstanbul, Ankara ve İzmir'e bakıldığında, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri tarafından sığınmaevi hizmeti verilirken, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından sığınmaevi hizmeti verilmediği görülmektedir. İstanbul'da sığınmaevi hizmeti ya ilçe belediyeleri ya da ASPB tarafından yerine getirilmektedir.

Büyükşehirilere bakıldığında **Adana, Erzurum, Konya ve Kayseri'de yerel yönetimler (Büyükşehir Belediyeleri ve ilçe belediyeleri) tarafından açılan herhangi bir sığınmaevi bulunmadığı**, bu illerde var olan tek sığınmaevinin ise ASPB bağlı olarak hizmet verdiği görülmektedir.

Türkiye'de toplam sığınmaevi sayısı 119'dur (ASPB Bilgi Edinme, Haziran 2013). 15 yaş üstü nüfus baz alındığında sığınmaevi olduğu halde sayısının yetersiz olduğu iller sırasıyla Konya, Manisa, Kayseri ve Balıkesir'dir.¹³

4. Çocuk bakımı toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir sorun alanı olarak durmaktadır. Türkiye'de aile ve ev dışında çocuk bakımını sağlamak üzere oluşturulan birimler kreş ve gündüz bakımevleri ile anaokullarıdır. Kreş ve gündüz bakım evleri 0-6 yaş aralığındaki çocuklara bakım sağlayan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı kuruluşlardır. Anaokulu ise 36-72 aylık çocukların kabul edildiği MEB'e bağlı olarak açılan merkezlerdir. Eğitimde 4+4+4 düzenlemesiyle anaokuluna gitme yaşı 37-66 ay olarak belirlenmiştir. İş kanununa göre en az 150 kadın işçi çalıştıran işyerleri kreş açmak zorundadır. Ancak sadece kadın işçi baz alındığı için işverenler üzerinde bir baskı mekanizması işlevi görmemektedir. Kreş açmak yerine kadın işçi sayısını 150'nin altında tutmak bir tercih olarak gündeme gelmektedir.

13 Sığınmaevi sayısı diğer illerde de yetersiz olmasına rağmen bu iller özellikle dikkat çekicidir ve öncelikli müdahaleyi gerektirmektedir.

2013 yılı Bütçe Kanun tasarısında kamu kurum ve kuruluşlarında var olan kreşlere kaynak aktarılmayacağı belirtilmektedir.¹⁴ Bu koşullarda bakım hizmeti piyasadaki kreşlerden alınmaktadır. Özel kreş ve gündüz bakımevlerine bakıldığında kentleşme düzeyine göre illerde sayının farklılaştığı görülmektedir. Muğla, Antalya ve Ankara çocuk başına en fazla kreş ve gündüzbakımevi olan illerdir.

5. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde bakılması gereken bir diğer hizmet türü **yaşlılara sunulan hizmetlerdir**. Bu alanda iki hizmet öne çıkmaktadır: 1) huzurevlerinde sunulan kurum bakımı ve 2) evde bakım hizmetleri. Huzurevlerine bakıldığında erkeklerin kadınlardan daha fazla sayıda olduğu görülmektedir, bunun istisna olduğu iki il İzmir ve Ankara’dır.

Huzurevi hizmetinden erkeklerin daha fazla yararlanması, kadınlarda beklenen yaşam süresinin erkeklerden yüksek olması nedeniyle yaş dışındaki başka değişkenlerle açıklama yapmayı gerektirmektedir. Yaşamları süresince erkeklerin bakım hizmetleri kadınlar tarafından yerine getirildiği için erkeklerin yalnız kaldıkları durumlarda bakımlarını yerine getirmekte zorlandıkları ve dışarıdan desteğe ihtiyaç duydukları söylenebilir. Türkiye’de 56 ilde huzurevi bulunurken 25 ilde huzurevi bulunmamaktadır. Huzurevi bulunmayan iller Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Gaziantep hariç hiçbir ilde huzurevi açılmamıştır. Huzurevlerinden yararlanma düzeyinin toplumsal ve kültürel yapıdan etkilendiğini söylemek mümkün görünmektedir. Geniş ailenin yaygın olduğu bölgelerde huzurevi ihtiyacı daha az hissedilmektedir.

Evde bakım hizmetleri ASPB ve belediyeler, özellikle büyükşehir belediyeleri, tarafından yerine getirilen yaygın bir hizmet türüdür. Bu hizmetlere ilişkin il düzeyinde cinsiyet temelinde veri olmadığı için burada değerlendirme yapılamamıştır.

EK 6’da illerin Hizmet Karnesi yeralmaktadır.

14 <http://www.dap.gov.tr/content/KURUMSAL/pdf/2013myb.pdf>, Erişim 29 Ocak 2014

Eğitim

Toplumsal refah ve kalkınmanın en temel alt yapılarından biri olan eğitim alanında ilerleme, ortalama eğitim düzeyinin yükselmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin toplumsal cinsiyet boyutuyla düşünülmesi ve eşitliğin sağlanmasına dönük adımların atılmasıyla sağlanabilir. Eğitim kadınların güçlenmesi, bağımlılık ilişkilerinin dışına çıkması açısından önemlidir.

Eğitim, özellikle toplumda dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılıkla mücadele etmede ve kadınların evin “özel alanın” dışına çıkıp kamusal alan içerisine dahil olabilmelerini sağlamada önemli bir faktördür. Kadınların eğitim düzeyi ekonomik, sosyal ve politik hayata katılımlarını doğrudan etkilemekte, güçlenmeleri ve kapasitelerinin ortaya çıkarmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların işgücü piyasalarına dahil olma ve tutunma oranları da yükselmektedir. Yüksekokul veya üniversite mezunlarının %70.9’u işgücüne katılırken bu oran ilköğretim düzeyinde %20.7’e inmektedir (TÜİK 2012).

Eğitim, kadının aile içinde statüsünü de belirleyen önemli etkenlerden biridir. Yapılan araştırmalarda aile içerisinde alınacak kararlarda erkeğin ön planda olduğu hanelerdeki kadınların hiç eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınlardan oluştuğu görülmektedir (TNSA 2008).

Türkiye’ de İl Bazında Eğitimde Mevcut Durum

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin boyutlarını görmemizi sağlayacak birkaç temel gösterge bulunmaktadır. Bunlar:

- Kadınlarda ve erkeklerde okuryazarlık oranı
- Yaşa göre kadınlarda okuryazarlık oranı
- Kız çocuklarında ve erkek çocuklarında okullaşma oranları (ilk- orta- yükseköğretim)
- 15 yaş üstü nüfusun lise ve üniversite mezunu oranları
- Kadınlarda ve erkeklerde 25 yaş üstü üniversite mezunu olma oranıdır.

İl Bazında Okuryazarlık Oranlarının Değerlendirilmesi:

İl bazında cinsiyet temelinde ayrıştırılmış en kapsamlı ve ulaşılabilir veriler eğitim konusundadır. Büyük olasılıkla okullaşmanın kız çocuklarına ulaştırılması ile ilgili önceki kampanyalar ve o süreçteki veri talepleri bu olumlu gelişmeye katkıda bulunmuştur. 2011 verileri ile il bazında kadınların okuryazarlık oranına baktığımızda;

1. 15 yaş ve üzeri okuma yazma bilmeyen kadınların oranının en yüksek olduğu ilin Şırnak (%27) olduğu görülmektedir. Şırnak'ı, Siirt (%26) ve Muş (%25) izlemektedir.
2. Okuma yazma bilmeyen kadın oranının en düşük olduğu iller; Antalya (%3), Niğde (%3), Çanakkale (%4), İzmir (%4), Nevşehir (%4), Tekirdağ (%4), Ankara (%5), Kırşehir (%5), Muğla (%5) ve Yalova'dır (%5).
3. Okur-yazarlık oranlarına yaş üzerinden bakıldığında kadınların durumunda önemli iyileşmeler olduğu göze çarpmaktadır. 14-17 yaş aralığında okuma yazma bilmeyen kız çocukları oranının en yüksek olduğu il 4,1% ile Van'dır. Aynı ilde 50 yaş üstü kadınlarda okur-yazar olmayanların oranı ise %53,5'dir. Okuma yazma bilmeme ileri yaşlardaki kadınların temel sorunlarından biridir. Doğal olarak bu konuda yapılacak çalışmalar yetişkin kadınları hedef almalıdır.
4. **Büyükşehirlere¹⁵ bakıldığında** okuma yazma bilmeyen kadın oranının en yüksek olduğu ilk üç ilin Diyarbakır (%22), Erzurum (%16) ve Gaziantep (%14) olduğu görülmektedir.

Türkiye'de bölgeler arası okuryazarlık oranlarında farklılıkların görülmesi 1) geleneksel erkek egemen yaşam pratiklerinin bazı illerde daha yoğun olarak yaşanması ve 2) devlet tarafından anadilinde eğitim hizmetinin sunulmaması çerçevesinde değerlendirilebilir.¹⁶

15 Bu metinde değerlendirilen Büyükşehir Belediyeleri 12.11.2012 tarihinde kabul edilmiş 6360 sayılı kanun ile Büyükşehir ilan edilmiş on üç yeni büyükşehir belediyesini kapsamamaktadır.

16 Toplumsal cinsiyet ve anadili ilişkisini ortaya koyan çalışmalar için bakınız: Derince M.Ş. (2012), Toplumsal Cinsiyet Eğitim ve Anadili ve Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA 2003) Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

İl Bazında Kadın ve Erkekler Arasında Okullaşma Oranları

Ortaöğretimde erkek ve kız çocuklarının il bazında okullaşma durumlarına bakıldığında genel olarak erkek çocuklarının kız çocuklarından biraz daha yüksek okullaşma oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Kız ve erkek çocukların ortaöğretimde okullaşma oranları arasındaki farkın uçurum seviyesinde olmamasının en büyük nedenlerinden biri ilköğretimde sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim olarak gösterilebilir (Koç 2012). Bunun yanı sıra eğitim olanaklarından yoksun kız çocukları için hayata geçirilen projelerin (“Kardelenler”, “Baba Beni Okula Gönder” vb.), kız çocuklarının okullaşma oranı üzerinde olumlu yansımalarını görebiliriz.¹⁷ Fakat gerek kesintisiz sekiz yıl zorunlu eğitim, gerekse gönüllü kuruluşların çabaları, iller arasında okullaşma oranları arasındaki farkı kapatamamaktadır. TÜİK’in “Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim Birimi’nden yararlanarak yayınladığı 2012/2013 öğretim yılı başı verileri değerlendirildiğinde;

1. Kız çocuklarının ortaöğretimde okullaşma oranının en düşük olduğu il %30,59 ile Ağrı’dır. Ağrı’yı sırasıyla Muş (%30,78) ve Van (%35,38) izlemektedir. Ağrı %39,91 ile erkek çocuklarının da ortaöğretimde okullaşma oranının en düşük olduğu ildir.

2. Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranının en yüksek olduğu il Bilecik’tir (%91,08). Bilecik’te erkek çocuklarının okullaşma oranı (%90,3), kız çocuklarından biraz daha düşüktür.

Ortaöğretimde erkek çocuklarında okullaşma oranının en yüksek olduğu il %96,72 ile Bolu’dur. Aynı ilde kız çocuklarının ortaöğretimde okullaşma oranı ise %86,5’tir.

3. **Büyükşehir**lere bakıldığında kız çocuklarında ortaöğretimde okullaşma oranının en yüksek olduğu il %85,63 ile Eskişehir, **en düşük olduğu büyükşehir** %50,35 ile Erzurum’dur. Erzurum’da erkek çocuklarında bu oran %59,38’dir.

4. 25 yaş ve üzeri üniversite mezunu kadın oranının en düşük olduğu il Ağrı (%3.69), en yüksek olduğu il ise Ankara (%18,45)’dir. Ankara’yı,

17 Hürriyet Eğitim “Kampanyalarla Kızların Okullaşma Oranı Arttı, 2013” <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/23231243.asp> Erişim 29 Temmuz 2013.

İzmir (%13,64) ve İstanbul (%13,42) izlemektedir. Aynı illerde erkeklerin oranı ise sırasıyla %25,16, %17,62 ve 16.91'dir. Yetişkin kadın nüfusun eğitim durumu kadın istihdamı ve kadın yoksulluğu açısından önemli bir göstergedir.

a. Üniversite mezunu kadın ve erkek oranlarında makasın (aradaki farkın) en çok açıldığı iller Hakkari (%9,15), Bayburt (%8,66) ve Elazığ'dır (%8,29).

b. Büyükşehirlerde üniversite mezunu kadın ve erkek oranları arasında makasın en çok açıldığı iller ise sırasıyla, Diyarbakır (%7,35), Konya (%7,19) ve Erzurum'dur (%7,14).

Tablo 3: Eğitim Göstergeleri

Gösterge	İl	%
Ortaöğretimde kız çocuklarının okullaşma oranının en düşük olduğu il	Ağrı	30,59
Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranının en yüksek olduğu il	Bilecik	91,08
25 yaş ve üzeri üniversite mezunu kadın oranının en düşük olduğu il	Ağrı	3,69
25 yaş ve üzeri üniversite mezunu kadın oranının en yüksek olduğu il	Ankara	18,45

Kadın ve erkeklerde okuryazarlık ve okullaşma oranları arasındaki fark cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin göstergeleridir. Karnede de gördüğümüz üzere Türkiye'de eğitimin her aşamasında kadın ve erkekler arasındaki fark kadınların aleyhine olmaktadır. Bulgulara göre günümüzde hâlâ kız çocuklarının ve kadınların okullaşma oranı erkek çocuklarından geride seyretmektedir. Bölgeler arasındaki farklılıklar ise cinsiyetler arasındaki farklılıklardan daha yüksektir. Bunların yanı sıra gelir dağılımındaki adaletsizlikten kaynaklı düşük gelir gruplarına mensup tarım ile uğraşan haneler kız çocuklarını potansiyel işgücü olarak algılamakta ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kız çocukları ve kadınlar eğitim hakkına ulaşamamaktadırlar. Dolayısıyla ülkemizde daha önce yapılmış toplumsal cinsiyet çalışmalarında kız çocuklarının ve kadınların eğitimde uzun süre kalmalarını engelleyen pek çok kültürel, ekonomik ve siyasi nedenin tablodaki oranlara yansdığı söylenebilir.

EK 7'de illerin Eğitim Karnesi görülebilir.

Sağlık

Sağlık insanın hayat kalitesini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Kadınların sağlık hizmetlerine erişmesi ve hizmetten uygun ortamlarda yararlanabilmesi bir insan hakkıdır. Bu hak, kadının özel ve sosyal hayata katılımı ve katkısı için de vazgeçilmezdir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (*Convention to Eliminate All Forms of Discrimination Against Women - CEDAW*) 12. maddesinde kadınların ve erkeklerin sağlık hizmetlerinden eşit yararlanabilmesi için taraf devletlerin kadına yönelik ayrımcılığı önlemesi yer almaktadır.¹⁸

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Avrupa Bölgesi tarafından 2001 yılında hazırlanan Avrupa Kadın Sağlığı Stratejik Eylem Planı'nda kadın sağlığı kadının insan hakları çerçevesinde ele alınmıştır. DSÖ kadın sağlığının iyileştirilmesine yönelik program ve politikaların ön koşullarını şu şekilde tanımlanmaktadır (Akın, Esin, Çelik 2003):

- CEDAW gereğince kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi için çalışmalar yapılıyor olması
- İnsan hakları hukukunun kabul edilmiş ve uygulanıyor olması
- Kadının güçlendirilmesi, eğitim ve karar mekanizmalarına katılım yoluyla toplumsal cinsiyette hakkaniyet ilkesinin hayata geçirilmesi için çalışmalar yürütülüyor olması
- Gelişmiş ülkelerde bile yoksulluğa en fazla maruz kalan grubun kadınlar olduğu, bundan hareketle hastalıklar konusunda başlıca belirleyici faktörün yoksulluk olduğu dikkate alınarak yoksulluğa karşı mücadele edilmesi
- Kadınlara yönelik fırsat eşitliği ve eşit ücret uygulamalarının hayata geçirilerek kadının çalışma yaşamına katılımının teşvik edilmesi.

18 CEDAW Madde 12: "1.Taraf Devletler, aile planlaması dahil sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için, sağlık alanında kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldırarak bütün önlemleri alacaklardır." 2. "Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla Taraf Devletler kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte, gerektiğinde ücretsiz hizmet vereceklerdir".

Özellikle sağlık alanındaki eşitlik açısından çocuk bakımı, yaşlı ve engelli aile üyelerini de kapsayan sağlık bakım olanaklarının hükümet programlarına dahil edilmesi

- Ekonomik reform programlarının, düşük gelirli grupları da kapsayan sağlık ve sosyal hizmet politikalarının önüne geçmemesi

Türkiye’de kadınların sağlık hakkından yararlanma düzeyi hâlâ tam ve eşit değildir. Hem doğurganlık nedeniyle kadınların ek sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyması hem de diğer alanlarda var olan eşitsizlikler ve kadına yönelik ayrımcılık kadınların sağlık hakkından yararlanmak için daha fazla çaba sarfetmesini zorunlu kılmaktadır. Kadınların sağlık hizmetine erişimi bölge, sosyo-ekonomik durum ve mekana göre farklılık göstermektedir. Kırsal alanda yaşayan kadınların kentsel alanda yaşayan kadınlara göre sağlık hizmetlerinden yararlanma olanakları daha kısıtlıdır. Yine yoksul kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanma düzeyi de daha düşük seyredebilmektedir. Bu noktada sadece sağlık hizmetlerinin ücretsiz verilip-verilmemesi değil, sağlık merkezlerine erişim için gerekli yol parası vb. engel olarak kadının karşısına çıkabilmektedir. Cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan hak ihlalleri, kadınların sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Aile ve toplum baskısı, şiddete maruz kalma ve ekonomik bağımlılık gibi etkenler de kadının sağlık hakkını kullanmasını etkilemektedir.

Karne çalışmasında il düzeyinde veri üretilmemesi nedeniyle doğurganlık hızı ve ergen yaşta annelik (çocuk anneliği düzeyi) temel karşılaştırma göstergeleri olarak kullanılmıştır.

Güncel Verilerin Değerlendirilmesi

Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurgan olduğu dönem (15-49 yaş grubu) boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir. Doğurganlık hızı ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyleri ile ilişkilidir. Şehirleşme süreci, eğitim, iş hayatı gibi faktörler doğurganlık sürecini dönüştürmektedir. Özellikle eğitim, doğurganlık düzeyinin en önemli belirleyenlerinden birisidir. Eğitimli kadınlar doğurganlıklarını daha bilinçli bir şekilde kontrol edebilmekte ve bunun için çeşitli yöntemlere başvurumaktadırlar.

1. Türkiye’de doğurganlık hızı giderek azalmakla birlikte hâlâ yüksek seviyelerde seyretmektedir. Diğer yandan, bölgeler itibarıyla incelendiğinde önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Doğurganlık hızının en düşük olduğu bölgeler Marmara, kıyı Ege, en yüksek olduğu bölgeler Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleridir.

2010 verilerine bakıldığında doğurganlık hızının en yüksek olduğu il Şırnak (132,9/binde), en düşük olduğu il Edirne’dir (38,95/binde). En yüksek doğurganlık hızı sıralamasında Şırnak’ı, Şanlıurfa (132,34/binde), Ağrı (131,4/binde), Siirt (123,73/binde), Muş (119,65/binde), Van (114,97/binde), Bitlis (114,57/binde), Batman (107,56/binde), Mardin (105,18/binde) takip etmektedir.

Edirne doğurganlık hızının (38,95/binde) en düşük olduğu ildir. Edirne’den sonra doğurganlık hızının en düşük olduğu iller Kırklareli (39,51/binde), Eskişehir (40,66/binde), Çanakkale (41,39/binde), Balıkesir (43,47/binde), Tunceli (45,37/binde), Karabük (45,66/binde) ve Yalova’dır (47,24/binde).

2. Çocuk yaşta gönüllü ve/veya zorla yapılmış evlilikler sonucu meydana gelen ergen doğurganlıklar Türkiye’de sorun olmaya devam etmektedir. Çocuk yaşta evlilik ve annelik, kız çocuklarının ruhsal ve bedensel gelişimlerini olumsuz etkilemenin yanı sıra, çocukların sosyal ve ekonomik durumlarını, eğitim hizmetlerinden yararlanmalarını ve istihdama katılımlarını da olumsuz etkilemektedir. Çocuk anneliği sorununa bakarken mümkün olduğunca “gelenek” söyleminin dışında değerlendirmekve ekonomiyoksunluk, göç ve kız çocuklarının bedenleri üzerinde kurulan kontrol ve denetim üzerinden yaklaşmak yararlı olacaktır.

Bu çerçevede iki göstereye bakılmıştır: Toplam doğumlar içinde 19 yaş altı doğurganlık oranı (bir ilde yapılan doğumların kaç ergen yaşta kız çocukları tarafından yapılmış) ve 15-19 yaş arası ergen doğum oranı (15-19 yaş arasındaki kız çocuklarının kaç çocuk doğurmuş).

Toplam doğumlar içinde 19 yaş altı doğurganlık verilerine bakıldığında Orta ve Doğu Anadolu bölgelerinde daha yüksek düzeyde seyrettiği görülmektedir. En yüksek oran Niğde’de görülmektedir. Niğde’yi, Nevşehir (141,94/binde), Kars (141,86/binde), Ağrı (139,51/binde), Muş (135,85/binde), Iğdır (127,18/binde), Ardahan (125,79/binde) izlemektedir.

Toplam doğumlar içinde 19 yaş altı doğurganlıkta Edirne dikkati çekmektedir. Diğer göstergelerde iyi durumda olan Edirne’de toplam doğumlar içinde 19 yaş altı ergen doğurganlık binde 110,57’dir. Bu durum Edirne’de Roman nüfusun yoğun olması ve Romanlarda erken yaşta anneliğin (babalığın da) yaygın olması ile açıklanabilir.

3. Toplam doğumlar içinde ergen doğurganlık oranının en düşük olduğu il binde 35,88 ile Tunceli’dir. Trabzon (38,87/binde), Rize (45,25/binde), Bolu (46,19/binde), İstanbul (48,65/binde) ve Eskişehir (51,27/binde) Tunceli’yi takip etmektedir.

4. Büyükşehirlere bakıldığında Kayseri binde 97,69 ve Gaziantep binde 95,9 ile en yüksek toplam doğumlar içinde ergen doğurganlık oranına sahip illerdir. Ergen doğurganlığının en düşük olduğu büyükşehir binde 48,65 ile İstanbul’dur.

5. 15-19 yaş aralığında ergen doğum oranının en düşük olduğu il Tunceli’dir (binde 11,46). Tunceliyi, binde 12,95 ile Trabzon ve binde 14,16 ile Rize izlemektedir.

15-19 yaş arası ergen doğum oranının en yüksek olduğu iller binde 75,77 ile Ağrı, binde 67,04 Kars ve binde 66,51 ile Muş’tur. Yine Orta Anadolu’da bu rakamlar oldukça yüksek düzeyde seyretmektedir. Niğde binde 56,68; Nevşehir binde 53,59 ve Aksaray binde 50,05 ile 15-19 yaş arası ergen yaşta doğurganlığın yüksek olduğu diğer illerdir.

Tablo 4: Sağlık Göstergeleri

Gösterge	İl	Binde
Doğurganlık hızının en yüksek olduğu il	Şırnak	132,9
Doğurganlık hızının en yüksek olduğu büyükşehir	Kayseri	97,69
Doğurganlık hızının en düşük olduğu il	Edirne	38, 5
Toplam doğumlar içinde ergen doğurganlığın en yüksek olduğu il	Nevşehir	146,71
Toplam Doğumlar içinde ergen doğurganlığın en düşük olduğu il	Tunceli	35,88
15-19 yaş aralığında ergen doğum oranının en düşük olduğu il	Tunceli	11,46
15-19 yaş aralığında ergen doğum oranının en yüksek olduğu il	Ağrı	75,77

Anne ölüm oranı ve sağlık personeli yardımı ile yapılan doğum oranı verilerine il düzeyinde erişilemediği için karnede yer verilmemiştir.

İllerin Sağlık Karnesi EK 8’de yer almaktadır.

Çalışma Yaşamı

Çalışma yaşamında yer alma düzeyleri kadınların toplumsal konumlarının değerlendirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Kadın istihdamının düzeyi, kadın işsizliği, kadın istihdamının formal ve enformel sektörlere dağılımı, kadınların ağırlıklı olarak yaptıkları işler, elde ettikleri gelir, işe alımda ve işe son vermede kadınlara yaklaşım işgücü piyasasının cinsiyete duyarlılık düzeyini ve cinsiyet temelli ayrımcılık alanlarını ortaya koyan göstergelerdendir.

TÜİK verilerine göre Türkiye’de kadınların istihdama katılım oranı 1988-2005 yılları arasında hızla düşerek %34.3’ten %23,3’e gerilemiştir. 2005 sonrasında artış eğilimine geçen istihdama katılım oranı 2011’de %28,8, 2012 yılında ise %29,5 olarak gerçekleşmiştir. Son 5 yılda (2008-2013) kadın istihdamında 1,5 milyona yakın bir artış gerçekleşmiştir. Ancak bu artışın temel nedeni TÜİK’in kadın istihdamına yeni bir kategori olarak evde bakım hizmetlerini eklemiş olmasıdır. 2007 yılında evde bakım ücretinden yaklaşık 30 bin kişi yararlanırken 2011 yılında bu sayı 352 bin 859 kişiye, 2012 yılında ise 403 bin 758 bin kişiye yükselmiştir. Bakım hizmetlerinin kadınlar tarafından yerine getirildiği düşünüldüğünde bu rakamların kadın istihdamını artırıcı etkide bulunduğu söylenebilir. Evde bakım, yeni bir istihdam ve sosyal yardım kategorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal yardımdır, çünkü bakım ücreti alabilmek için hanede yaşayan her bir kişinin ortalama aylık gelirin net asgari ücretin 2/3’ünden fazla olmaması gerekir. Öte yandan istihdam biçimidir, çünkü engellilerin bakımını kamudan aileye yani kadına havale ederek ve kayıt dışı olsa da bunu ücretlendirerek yeni bir istihdam alanı yaratmaktadır.

Evde bakım ücreti verileri illere ve cinsiyete göre ayrıştırılmadığı, bilgi edinme talebi çerçevesinde ASPB tarafından sadece toplam rakam paylaşıldığı için kullanılamamıştır. ASPB’nin veriyi ayrıştırması politika üretimi açısından yararlı olacaktır.

Önceki bölümlerde il düzeyinde kadın istihdamına ilişkin veri üretilmediği belirtilmişti. Kadın istihdamına ilişkin veriler NUTS III¹⁹ düzeyinde üretilmektedir. NUTS II düzeyinde 26 bölge bulunmaktadır. İstanbul (TR10), Ankara (51) ve İzmir (TR31) birer bölge iken bu illerin dışındaki iller nüfusa ve mekânsal yakınlığa göre gruplandırılarak bölgeler oluşturulmuştur. NUTS II düzeyinde istihdam verilerine bakıldığında, tarım sektöründe çalışan ücretsiz aile işçilerini de kapsadığı için kırsal nüfusun yüksek olduğu yerlerde kadınların istihdama katılımlarının da yüksek düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Kentsel istihdam baz alındığında istihdam rakamları kırsal nüfusun yoğun olduğu kentlerde aşağı doğru çekilmektedir. Bu nedenle NUTS II verileri kullanılırken bölgeleri oluşturan iller arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıklar ve kent/kır ayrımı göz önünde tutulmalı ve il düzeyinde üretilen başka alanlardaki verilerle karşılaştırmalı okuma yapılmalıdır.

İl düzeyinde 15-65 yaş arası kadınların kayıtlı istihdam oranının, bölge düzeyinde istihdama katılım oranına göre kadınların çalışma eğilimini daha iyi yansıtan bir gösterge olduğu varsayıldığı için karne çalışmasında istihdama ilişkin gösterge olarak kullanılmıştır. 15-65 yaş arası kayıtlı kadın istihdamı oranının en yüksek olduğu il %26,73 ile İstanbul'dur. İstanbul'u % 26,66 ile Tekirdağ ve %25,78 ile Ankara izlemektedir.

Yerel yönetimlerin kadın istihdamına yaklaşımlarını değerlendirmek için belediyelerde kadınların istihdam edilme düzeylerine bakılmıştır; çünkü sözleşmeli personel uygulamasının artması işe alımlarda belediye yönetimlerinin inisiyatifini artırmıştır. Karnede memur kadrosunda çalışanlar ve sözleşmeli personel dikkate alınmıştır. Son yıllarda hızla artan "Hizmet Alımı" çerçevesinde belediyenin öngördüğü işleri yapan taşeron işçiler ise çalışma dışında tutulmak zorunda kalmıştır. Taşeron işçi sayısına ve bunların cinsiyet dağılımlarına ilişkin belediyelerde veri olmaması taşeron işçilerin kapsam dışında tutulmasının nedenidir.

19 NUTS, AB ülkelerinde kullanılan istatistikî bölge birimleri sınıflamasının kısaltmasıdır. "Avrupa Birliği İstatistik Ofisi, Eurostat, tarafından geliştirilen sistem sayesinde, AB düzeyinde bölgesel istatistiklerin toplanması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve bölgelerin karşılaştırılması etkili şekilde yürütülüyor. Bir bölgenin NUTS I, II ya da III olarak sınıflandırılmasını belirleyen temel faktör ise nüfustur. Türkiye, AB'ye uyum kapsamında NUTS sınıflandırmasına 2002 yılında uyum sağladı. Türkiye'de 12 NUTS I, 26 NUTS II ve 81 NUTS III bölgesi bulunuyor." (<http://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-takimi/ab-mali-destekli-programlar/basari-hikayeleri/success-stories-single-view/article/boelgelerarası-esitsizligin-ilacı-boelgesel-kalkınma-programlari.html>) Erişim 01 Eylül 2013.

Belediyelerde kadın-erkek çalışan dağılımına bakıldığında olumsuz bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Belediyelerin yarısından fazlasında kadın çalışan oranı %10'un altında yer almaktadır. Kadın çalışan oranının en fazla olduğu il %30 ile Mersin'dir. Mersin'i Yalova, Eskişehir, İzmir, Antalya ve Denizli izlemektedir. Bu illerde kadın çalışan oranının yüksek olması sadece belediyelerin yöneliminden değil, aynı zamanda kadınların istihdama katılım oranlarından da etkilenmektedir.

Kadınların elde ettiği gelir ekonomik güçlenmenin, kadınla erkeğin elde ettiği gelir arasındaki fark ise işgücü piyasasındaki ayrımcılığın düzeyini ortaya koymaktadır. SGK tarafından kayıtlı istihdam edilen kadınların ve erkeklerin prime esas günlük ücret verileri yayınlanmaktadır. Kentlerde kadın istihdamı oranı %18,6 iken kamuda bu oran %36'dır. Kamusal istihdamın kentlerde yoğunlaştığı düşünüldüğünde kayıtlı kadın istihdamında kamunun önemli bir yer tuttuğu görülecektir. Kamuda kayıtlı istihdamın %100 olduğu göz önünde bulundurulduğunda sadece kayıtlılık üzerinden gelir hesabı yapmak kadınlar için kamu ağırlıklı bir tablonun ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. İşgücü piyasalarının kadın emeği politikalarını analiz etmek için özel sektör ve kamu ayrışması yapılarak ücret düzeyleri hesaplanmalıdır. Kayıtlı istihdam temel alındığında kadınla erkek arasındaki gelir farkı azalmakta ya da kimi illerde kadınların daha fazla gelir elde ettiği ortaya çıkmaktadır.

Kayıtlı istihdamda gelir farkının en yüksek olduğu ve erkeklerin kadınlara göre en yüksek kazanç elde ettiği iller sırasıyla Zonguldak'tır. Zonguldak'ta kayıtlı çalışan kadınlar kayıtlı çalışan erkeklerin %49'u kadar gelir elde etmektedir. Kadınların erkeklerden daha fazla gelir elde ettiği kent ise Gaziantep'tir. Gaziantep'te erkekler kadınların elde ettiği gelirin %92'si kadar gelir elde etmektedir. 81 ilin 75'inde erkekler, 6'sında kadınlar daha fazla kazanmaktadır. Ancak daha öncede belirtildiği üzere bu veri sadece kayıtlı istihdamı kapsamakta ve bu nedenle kadınlar açısından kamu ağırlıklı bir veri niteliği taşımaktadır.

İllerin Çalışma Karnesi EK 9'da görülebilir.

Karar Mekanizmalarına Katılım

Günümüzde Türkiye’de kadınların siyasal katılımından söz ederken tarihsel olarak siyasi katılım sürecine bakıp genel eğilimleri ve yaşanan dönüm noktalarını hatırlatmak yerinde olacaktır.

1980'lere kadar, kadınların toplumsal yaşama katılımları ve Türk kadını imajı Türk modernleşmesi söylemi içinde beslenmiş ve baskın olan eril dil ve siyaset yapma biçimleri yaygın bir muhalefetle karşılaşmadan devam etmiştir. 1934’ de kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkı, hayatın başka alanlarında da Osmanlı geçmişi ile yapılan kesintinin bir uzantısı olarak, Osmanlı’da hiçbir kadın hareketi tarihi yokmuşçasına, Cumhuriyetin kadınlarının “kurtuluşunun” başlangıcı olarak görülüp sembolleşmesine sebep olmuştur. 1930’lardaki tek parti yönetimi döneminde kadınların örgütlenme ve siyasete katılımlarının sosyal yardım alanlarına yönlendirilmesi gerçeğinin günümüze kadar uzanan etkileri olduğu öngörülmektedir.

Siyasi partiler içinde örgütlenmeleri kadın kolları düzeyinde oluşup daha çok sosyal ve kültürel alanda faaliyet göstermeleri beklenen kadınlar, temel aile sorumlulukları taşıma yükümlülüğü yanında yine cinsiyetçi bir yaklaşım içinde siyasi yelpazenin her iki tarafında da sadakat ve itaat beklentisi ile siyasi parti organizasyonlarında var olmaya çalışmışlardır.

Kadınların en geniş anlamda siyasi yaşama katılımının sadece temsili siyaset düzeyinde değil, hem sivil toplum örgütlemeleri içinde hem de kamu ve özel sektörde politika geliştirmeye ilgili olduğu düşünüldüğünde siyasi katılımın merkezi ve yerel yönetim kademelerinde yer almaktan daha kapsamlı bir toplumsal cinsiyet eşitliğine karşılık geldiği ortaya çıkacaktır.

Bu karnede toplumsal cinsiyet eşitliğinin il düzeyinde haritalaması yapılmak istendiğinden ülke çapında toplumsal cinsiyet eşitliğine dair ne tip göstergelere bakmak gerekiyor ise il düzeyinde de o verilere bakmanın doğru olacağı düşünülmüştür. Bu da demokratik bir toplum yapısının ön koşulu olan kadın ve erkeklerin karar alma süreçlerine dengeli katılımlarının yanı sıra bu katılımın alt ve üst yapısını oluşturan alanlara bakmamızı gerektirmektedir. Ancak var olan ve ulaşılabilen veriler daha çok formel siyasi katılım göstergeleri ile kısıtlı kalmıştır.

1985 yılında Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW) imzalayıp 1986' da yürürlüğe koymuş olan Türkiye kadınların siyasete katılımında formel göstergeler kullanılarak yapılan uluslararası sıralamalarda her düzeyde oldukça aşağı sıralarda yer almaktadır. Kadınların siyasi katılımlarındaki en ciddi dönüşüm 1980'den sonra gelişmiş olan sivil örgütlenmeleridir. Hem doğrudan kadınları ilgilendiren konularda hem de başka alanlarda çalışmalar yapan bu örgütlenmelerin varlığına ve çalışma yürütmelerine rağmen, kadınların merkezi devlet organlarında ve yerel yönetimlerdeki temsili halen çok düşük düzeydedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ancak vatandaşların kişisel ve ortak yaşamlarını etkileyen politikaların, yöntem ve araçların geliştirilmesi, bunların gerçekleştirilebilmesi için gerekli bütçelemenin yapılması ve kaynakların bu bilinç ile tahsisi ile gerçekleşebilir. Bu amaçla yapılması gereken yerel ve bölgesel düzeyde, aynı zamanda ülke çapında her düzeyde yaşam deneyimi ve somut durum verisi toplamak ve analiz etmek, eylem plan ve programları en alt düzeylerdeki paydaşlarla tartışarak hazırlamaktır.

Bu karne çalışmasının en önemli bulgularından birisi, birkaç defa altı çizildiği üzere, yerelle gidildikçe görülen veri yokluğu, azlığı ve toplumsal cinsiyete duyarlı veri sınıflandırması yapılmamış olduğu gerçeğidir. Toplumsal cinsiyete duyarlılık konusunda gelişmeler kaydedilmiş olmasına rağmen veri üretilmesi konusunda süreklilik olmadığı ve kesintiler göze çarpmaktadır. Örneğin Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne yayınlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, 2007 yılı itibarı ile Türkiye'deki muhtarların sayısını 52929 olarak vermekte "ancak bu pozisyondaki kadınların sayısı bilinmemektedir. Bu durum, konuya ilişkin toplumsal cinsiyet tabanlı verilerin üretilmesine ihtiyaç duyulduğunun altını çizmektedir" (2008: 48) demektedir. Aradan geçen beş yıldan sonra bu verinin kaynağı olan Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nden bu çalışma kapsamında bilgi isteminde bulunulduğunda kadın-erkek ayrıştırılmış olarak il düzeyinde muhtar sayılarının ellerinde olmadığı cevabı alınmıştır.

Son durum

Kadınların siyasi katılımına il bazında baktığımızda ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu bölge illeri daha aktif ve katılımcı bir tablo sergilerken, Ege ve Akdeniz bölge illerinde ise düşük bir katılım göze çarpmaktadır. Doğu ve

Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kadın okuryazarlığı ve üniversite mezunu kadın oranı düşük olmasına rağmen katılımın yüksek olması kayda değer bir durumdur.

2011 Haziran Genel Seçim sonuçlarına göre parlamentodaki kadın temsil oranı illere göre büyük farklılık göstermektedir. En yüksek temsil oranı %50 ile Diyarbakır ve Iğdır'da gerçekleşirken, Adana ve Antalya %7,14 oranıyla son sırada yer almaktadırlar. Diyarbakır ve Iğdır'dan sonra parlamentoda kadın temsili en yüksek olan iller %33,33 ile aynı sırada bulunan Siirt, Mardin, Tekirdağ, Uşak, Eskişehir, Aksaray ve Kars'tır. En düşük katılım oranları ise, sırayla Şanlıurfa (%8,33), Mersin (9,09), Kocaeli (9,09), Manisa (10), Kayseri ve Samsun (%11,11), Kahramanmaraş (12,5) ve Aydın'dadır (14,29).

Parlamentoda temsil oranına bakılırken kadın milletvekili sayılarına da bakmak gerekmektedir. Temsil oranı sıralamasında aynı sırada bulunan Diyarbakır'da 10 milletvekilinden 5'i (%50) kadın iken Iğdır'da 2 milletvekilinden 1'i (%50) kadındır. Daha derinlemesine değerlendirmeler yapılırken ise partilerden aday adayı olmuş olan kadın-erkek sayısına ve bunlardan kaçının parlamentoya girdiğine bakılarak seçim sürecinin daha bütünsel olarak ele alınması sağlıklı olacaktır.

Bu çalışmada yerel yönetimler düzeyinde kadınların siyasal katılımını anlamak için İl Genel Meclisleri ve Belediye Genel Meclisleri'ndeki kadın temsil oranına bakılmıştır.

İl Genel Meclisleri'nde en yüksek kadın temsil oranı Eskişehir (%12,5), Diyarbakır (%10,45) ve Aksaray'da (%10), en düşük temsil Düzce (0,05), Bursa (1,25) ve Balıkesir'de (%1,75) gerçekleşmiştir.

Belediye Genel Meclisleri'ndeki kadın temsil oranı İl Genel Meclislerinden daha yüksek olsa da cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından iyi bir resim arz etmemektedir. En yüksek kadın temsil oranı Diyarbakır ve Tunceli belediyelerinde görülmektedir (%26,67). Bunları Iğdır (%23,08), Mardin (%23,08), Batman (21,05), Hakkari (%20), Rize (%19,23) belediye meclisleri takip etmektedir.

Belediye Genel Meclisleri'ndeki en düşük kadın temsili ise Sakarya (%2,33), Adana (%2,94), Karabük (%3,13), Hatay (%3,13), Kars (%3,85), Kırşehir (%3,85), Kilis (%3,85) ve Samsun'da (%4) görülmektedir.

Kadınların yerel yönetime katılımına partiler bazında baktığımızda 2009 yerel seçimlerinde belediye başkanı olmuş 26 kadından 12'si BDP, 6'sı CHP, 5'i AKP, 1'i DP, 1'i BGMZ ve 1'inin de MHP'li olduğu görülmektedir. Siyasi partilerin hepsi kadın üye sayılarını paylaşmadıkları için sağlıklı bir aktif üye ve lider pozisyonunda kadın oranı değerlendirmesi yapmak güç olmaktadır. Partiler özelinde yapılabilecek değerlendirmeler ve illerdeki genel politik hareketlilik hakkındaki bilgiler ışığında kadınların siyasi katılımına dair daha somut yargıda bulunmak mümkün olabilir. Ancak erkekler ile karşılaştırıldığında, 2009 oranları 2004'ten görece daha iyi olsa bile (Bakınız Tablo 5), kadınların siyasi katılımları aşağıdaki tabloların da gösterdiği gibi düşük seviyededir.

Tablo 5: Mahalli İdarelerde Kadın-Erkek Eşitliği (2009)

Mahalli İdareler Seçim Sonuçları Tablosu	Erkek	Kadın	Toplam
Belediye başkanı sayısı	2.922	26	2.948
Belediye meclis üye sayısı	30.450	1.340	31.790
İl genel meclis üye sayısı	3.269	110	3.379
Köy muhtar sayısı	34.210	65	34.275
Köy ihtiyar meclis üyesi sayısı	137.848	329	138.177
Mahalle muhtar sayısı	18.178	429	18.607
Mahalle ihtiyar heyeti üye sayısı	71.174	1.409	72.583
Toplam	298.051	3.708	301.759

http://www.migm.gov.tr/Dokumanlar/cinsiyetlerine_gore_secilmis_sayilari.pdf

29 Mart 2009 yerel seçimlerinde seçilen belediye başkanı kadın sayısına bakıldığında da olumsuz bir tablo ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 6: Belediye Başkanı Kadın Olan Belediyeler

S.no	İl	İlçe	Parti	Belediye	Türü
1	Afyonkarahisar	Bolvadin	MHP	Bolvadin	İlçe Merk. Bel.
2	Ağrı	Doğubeyazıt	BDP	Doğubeyazıt	İlçe Merk. Bel.
3	Aydın	İncirliova	CHP	İncirliova	İlçe Merk. Bel.
4	Aydın	Merkez	CHP	Aydın	İl Merk. Bel.
5	Diyarbakır	Bağlar	BDP	Bağlar	Büyükş. İlçe Bel.

S.no	il	ilçe	Parti	Belediye	Türü
6	Diyarbakır	Bismil	BDP	Bismil	ilçe Merk. Bel.
7	Diyarbakır	Eğil	BDP	Eğil	ilçe Merk. Bel.
8	Diyarbakır	Lice	BDP	Lice	ilçe Merk. Bel.
9	Edirne	Uzunköprü	CHP	Kurtbey	Belde Bel.
10	Eskişehir	Mahmudiye	AKP	Mahmudiye	ilçe Merk. Bel.
11	Gaziantep	İslahiye	DP	İslahiye	ilçe Merk. Bel.
12	Giresun	Doğankent	AKP	Doğankent	ilçe Merk. Bel.
13	Hatay	Dört Yol	AKP	Yeşilköy	Belde Bel.
14	İğdır	Aralık	AKP	Aralık	ilçe Merk. Bel.
15	İğdır	Merkez	CHP	Melekli	Belde Bel.
16	Kırklareli	Merkez	CHP	Kavaklı	Belde Bel.
17	Konya	Akşehir	AKP	Adsız	Belde Bel.
18	Mardin	Derik	BDP	Derik	ilçe Merk. Bel.
19	Mardin	Nusaybin	BDP	Nusaybin	ilçe Merk. Bel.
20	Mardin	Savur	BDP	Yeşilalan	Belde Bel.
21	Muğla	Milas	CHP	Bafa	Belde Bel.
22	Muş	Varto	BGMZ	Varto	ilçe Merk. Bel.
23	Şanlıurfa	Viranşehir	BDP	Viranşehir	ilçe Merk. Bel.
24	Şırnak	Uludere	BDP	Uludere	ilçe Merk. Bel.
25	Tunceli	Merkez	BDP	Tunceli	il Merk. Bel.
26	Van	Merkez	BDP	Bostaniçi	Belde Bel.

http://www.migm.gov.tr/Dokumanlar/2012_Belediye_Baskani_Kadin_Olan_Belediyelerin_Listesi.pdf

Tablo 7: 2004-2009 Sonuçlarının Kadın-Erkek Açısından Karşılaştırılması

Cinsiyet	Belediye Başkanı Sayısı		Belediye Meclis Üye Sayısı		İl Genel Meclis Üye Sayısı	
	2004	2009	2004	2009	2004	2009
Kadın	18	26	817	1340	57	110
Erkek	3207	2922	33660	30450	3151	3269

EK 10'da illerin Karar Mekanizmalarına Katılım Karnesi yer almaktadır.

Kurslar ve Gönüllü Faaliyetler

Türkiye’de girişimcilik ve mesleki eğitim en fazla kurs düzenlenen alanların başında gelmektedir. Mesleki eğitim kursları halk eğitim merkezleri, İŞKUR, belediyeler, özel eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından verilebilmektedir. Girişimcilik kurslarında ise Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) öne çıkmaktadır.

KOSGEB Girişimcilik kurslarına 2011-30 Haziran 2013 tarihleri arasında 59080 kadın ve 76592 erkek katılmıştır. Yeni Girişimci Destek Programından yararlananlara cinsiyet temelinde bakıldığında kadın ile erkek arasında önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir. Destekten 2506 kadın yararlanırken yararlanan erkek sayısı 2861’dir.

Mesleki eğitim kursları pek çok kurum tarafından verildiğinden ve her kurumun veri derleme biçimleri farklılık gösterdiğinden karne çalışmasında yer verilmemiştir.

Kadınların ve erkeklerin ve kız çocukları ile erkek çocuklarının zamanlarını nasıl geçirdikleri toplumsal cinsiyet rollerini anlamak açısından önemlidir. Türkiye’de Kuran kurslarının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. **Diyanet işleri tarafından açılan Kız Kuran kursu sayısı 8563 iken erkek Kuran kursu sayısı 561’dir. 2012 verilerine göre toplam 1 milyon 124 bin 961 kişi Kuran kursuna gitmektedir. Bunların 1 milyon 65 bin 200’ü kadın, 59 bin 761’i erkektir.²⁰ Kurslara katılanların %95’ini kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır.** Kadınlarla erkekler arasındaki bu farklılığın en temel nedeni her iki cinsiyetin zamanını nasıl geçireceğini belirleyen kurallardır. Erkek çocuklarının zamanlarını planlarken daha fazla seçeneğe sahip oldukları, sokaklarda parklarda ve diğer alanlarda daha fazla zaman geçirdikleri, kız çocuklarının ise daha az seçeneğe sahip oldukları söylenebilir. Ailelerin kız çocuklarının zaman geçirme mekânlarını güvenlik ve uygunluk üzerinden değerlendirdikleri, kontrol ve denetimi önemsedikleri için Kuran kurslarını kız çocukları için daha uygun mekanlar olarak gördükleri de bu sonuçlar ışığında çıkarılabilir.

20 “Kuran Kurslarına Büyük İlgi”, Erişim 09 Ekim 2013, <<http://www.memurlar.net/haber/345500/>>

En fazla kız Kuran kursu bulunan il Ankara'dır. Nüfusa göre baktığımızda kadın nüfus başına en fazla Kuran kursu Bartın, Nevşehir, Amasya, Yozgat, Düzce, Bayburt, Burdur, Isparta, Kırşehir ve Niğde'de bulunmaktadır. Nüfusa göre erkek Kuran kurslarının en yoğun olduğu iller ise Rize, Siirt ve Trabzon'dur.

V. ÖNERİLER

29 Ocak 2014 tarihinde Karne taslağı üzerinden gerçekleştirilen toplantıda yerel yönetimlere ve yerelde hizmet veren kamu kurumlarına ilişkin ortaya çıkan politika ve hizmet önerileri şunlardır:

Tablo 8: Yerel Yönetimlere Politika ve Hizmet Önerileri

Tema	Öneriler
Veri derlenmesi ve paylaşımı	<p>İl/ilçe düzeyinde derlenen verilerin toplumsal cinsiyete duyarlı bir biçimde toplanması ve analiz edilmesi</p> <p>Bilgi edinme sürecinin (formlar, cevap verme süresi vb.) standartlaşması</p> <p>İl düzeyinde kadın istihdamına (işgücüne katılım, kadın işsizliği, kayıt dışı istihdam, ev eksenli çalışma vb.) ilişkin verinin üretilmesi</p> <p>Anne ölüm oranı ve kadına yönelik şiddet verilerinin il düzeyinde toplanması</p> <p>İŞKUR'un iş başvurusu kayıt formunda, özellikle kadınların yaptığı bazı mesleki tanım aralıklarının meslekler sözlüğünde olmaması nedeniyle ya da farklı nedenlerle vasıfsız olarak kaydedilmesinin önlenmesi</p>

Tema	Öneriler
Hizmetler	<p>Kadın güçlenmesi açısından önemli olan toplum merkezlerinde hizmet verilmeye devam edilmesi ve yenilerinin açılması</p> <p>Özellikle yoksul mahallelerde ve kırsalda yaşayan kadınlara yönelik sosyal içerme amaçlı merkezler, faaliyetler ve etkinlikler yapılması</p> <p>Mahallelerde belediyelerin desteği ile kreşler açılması</p> <p>İşyerlerinde kreş açmak için kadın işçi değil toplam işçi sayısı göz önünde bulundurulması</p> <p>Yerel yönetimlerin kısa süreli kamplar açarak evde bakılan engelli ve yaşlıların kurumlarca geçici bakımını sağlayarak onlara bakan kadınların dinlenmesine ve tatil yapmasına olanak sağlaması</p> <p>Yerel yönetimlerin kadınlar için yaya olarak ulaşımı kolaylaştıracak çevre düzenlemeleri, otobüs saatleri ayarlamaları, özel otobüslerde de kullanılan tek tip kart uygulamaları vb. kolaylıklar sağlaması</p> <p>Yerel yönetimlerin tahsis edeceği arsa ve yapacağı konutlarda sosyal ve ekonomik olanakları kısıtlı, sığınmaevlerinde kalan kadınların haklarını pazar mekanizmasına bırakmayarak kadınlar için belli oranda arsa ve konut ayırması, bunun önceden belirlenmiş bir 'kadının konut edinme hakkı kotası' kapsamında yapılması</p> <p>Kentsel altyapının engelli ve bebek arabalarına uygun bir biçimde düzenlenmesi</p> <p>Hasta, yaşlı ve engellilere yönelik evde hizmet modelinin tüm belediyeler tarafından uygulanması</p> <p>Kırsal alanlardaki kadınların ihtiyaçlarını belirlemek için analiz çalışması yapılması ve gezici hizmet üniteleri ile bu ihtiyaçların karşılanması (örneğin sosyal güvenlik hakkında bilgilendirici toplantılar, eğitim alanında danışmanlık hizmeti, aile içi şiddet konusunda farkındalık artırıcı atölyeler, vb.)</p>
Eğitim/Güçlenme	<p>Kadın-erkek yetişkinler için düzenlenen tüm kurslara toplumsal cinsiyet duyarlılığı eğitimi verilerek başlanması</p> <p>Kız çocuklarında okullaşma oranlarının düşük olduğu illerde sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin işbirliğiyle projeler yapılması</p> <p>Belediyelerin okullaşmayı artırmak için düşük gelirli öğrencilere ücretsiz ulaşım imkanı sağlaması</p> <p>Yerel yönetimler tarafından özellikle kız çocuklarının da gidebileceği okul dışındaki zamanlarını geçirebilecekleri etüt merkezlerinin açılması</p>

Tema	Öneriler
İstihdam ve gelir artırıcı faaliyetler	<p>Yerel işgücü piyasası analizlerinde ev-eksenli çalışma, eve iş verme ve enformel sektör gelişmelerinin dikkate alınmasının sağlanması</p> <p>Yerel yönetimler tarafından istihdama katılmak isteyen kadınlara danışmanlık verecek merkezlerin açılması</p> <p>İŞKUR kursları için izleme çalışmaları yapılması (kurs mezunu kadınların uzun vadedeki istihdam durumunun takip edilmesi)</p> <p>ILO'nun 177 sayılı sözleşmesi esas alınarak "ev eksenli çalışan" tanımının hem İş Yasasında hem de 5510 sayılı Yasada yer alması, TÜİK verilerinin bu tanımları da kapsayacak şekilde geliştirilmesi</p>
Katılım	<p>Yerel yönetimlerin yaptığı çalışmalara (plan hazırlama, değerlendirme, hemşehrilik etkinlikleri, vb.) kadın sivil toplum kuruluşlarını dahil etmesi</p> <p>Toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında mevcut durum analizi yapılması için yerel yönetimlerin illerindeki üniversiteler ile aktif işbirliği yapması</p> <p>Yerel yönetimlerin kalkınma ajansları ile işbirliğinde toplumsal cinsiyet eşitlik planları hazırlayıp bu planları kamuoyu ile paylaşması</p> <p>Yerel yönetimlerin hizmetlerini planlarken kadınların sorunlarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması, bu amaçla yaptığı kamuoyu araştırmalarında kadınları dahil etmesi (anketlerin %50 kadın, %50 erkek ile yapılması)</p> <p>Yerel yönetimlerde yönetici düzeyde çalışan kadınların artması</p>

Tema	Öneriler
Toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığı ve kurumsal yapı	<p data-bbox="448 269 972 316">Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı'nın Belediyeler tarafından imzalanması</p> <p data-bbox="448 352 1002 436">Yerel yönetimler bünyesinde özel olarak kadın-erkek eşitliği politikalarına, yerel hizmetlerin kadınların gereksinme ve sorunları dikkate alınarak gözden geçirilmesine hizmet edecek bir birim/ merkez kurulması</p> <p data-bbox="448 473 992 556">Belediye ve il özel idaresi meclislerinde oluşturulan uzmanlık komisyonları arasında, "kadın için destek politikaları komisyonu" ya da "cinsler arası eşitlik komisyonu" adı altında konuyla ilgili bir "izleme - değerlendirme - politika üretme" komisyonu kurulması</p> <p data-bbox="448 593 1011 657">Belediye çalışanlarının özellikle bütçe hazırlama sürecine dahil olanların Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme eğitimleri almaları sağlanması</p> <p data-bbox="448 694 974 805">Yerel yönetimlerin hizmet sunumu ve sorun alanlarına ilişkin yıllık hedefler belirlemesi ve izleme mekanizması oluşturması (örneğin danışma merkezlerinden ve evde bakım hizmetinden yararlananların sayısı, etüt merkezlerinden ve ücretsiz ulaşım hizmetlerinden faydalanan öğrenci sayısı, vb.)</p> <p data-bbox="448 842 1002 888">Her ilde İl Emniyet Müdürlüğü Asayiş Dairesi Başkanlıklarına bağlı Aile İçi Şiddetle Mücadele Birimi açılması</p>

VI. EK 1: Teknik Arka Plan

A. Ölçme ve Gösterge Üzerine

Ölçüm, sayısallaştırma, ölçme araçlarının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ölçü ya da araç var olanı tüm yönleri ile değil ancak onun sonuçlarını ve belirgin yönlerini ortaya koyabilir. İnsani kalkınmayı ölçmek için kullanılan araçlara baktığımızda göstergeler ve endeksler karşımıza çıkmaktadır.

Göstergeler, mevcut koşulları ortaya koymak, içinde bulunulan durumu tanımlamak, sosyal eğilimleri ortaya çıkarmak, politika üretim sürecinde yol göstermek, zaman ve mekan bağlamında karşılaştırma yapmak, izleme ve değerlendirmede bulunmak için kullanılan araçlardır.

Gösterge ile istatistik farklı şeylerdir. İstatistiğin sosyal gösterge olması için izlenmeye ya da ölçülmeye değer değişkenin evrimine ilişkin bir şey söylemesi-değerlendirme içermesi ve diğer göstergelerle ilişki içinde olması böylelikle değişkenler arasındaki ilişkiyi göstermesi gerekir. Bu nedenle niceliksel ve niteliksel verilerin gösterge olabilmesi için standartların oluşturulması gerekir (Tamburi 1976). Gösterge istatistiki verilerin standartlaşmış biçimidir.

Standartların belirlenmesi temel olarak üç biçimde belirlenebilir: 1) Evrensel ölçütlere göre standartların belirlenmesi, evrensellik iddiası 2) Önceliklere göre standartların belirlenmesi 3) Toplumsal beklentilere ve algıya göre standartların belirlenmesi.

Evrensellik ilkesi tüm insanların temel haklarını, insani koşulları ifade etmesi ve standartlaşma noktalarında önemli olsa da, önceliklere göre standartların oluşturulması hangi mekân ve kim için sorularına daha doğrudan cevap vermektedir. Her ne kadar öncelik yaklaşımı Maslov'un gereksinimler şemasını hatırlatsa da, temel ihtiyaçların karşılanmasını, koşullara ve ülkelere göre değişeceğini öngörmesi nedeniyle farklılaştığı söylenebilir. Önceliklere göre standartların belirlenmesi, hem yerelin ihtiyaçları hem de evrensel haklar göz önünde bulundurularak belirlenebilir. Dikkat edilmesi

gereken nokta hiçbir göstergenin temel insan hak ve özgürlüklerine aykırı olamayacağıdır.

Toplumsal beklentilere göre standartların belirlenmesi kültürel ve sosyal beklentilere göre standartların oluşturulmasıdır. Azınlıklara yönelik kültürel merkezler, din kurumları vb. bu çerçevede sayılabilir.

Göstergeler nesnel ya da öznel olabilir. Nesnel göstergeler öznel farkındalık olmadan da var olan şeylere ilişkindir (Veenhoven 2001). Nesnel göstergeler ölçülmesi ve karşılaştırılması kolay olan göstergelerdir. Ancak en genel anlamıyla sosyal politika ya da topluma müdahaleyi, biçimlendirmeyi içeren yapılar ve mekanizmalar aynı zamanda bir anlayışın-bir planın-programın bir başka deyişle bir özelliğin uygulanma alanıdır. Öznel amaçlar, öznel göstergeleri gerektirir ve maddi ilerlemeler her zaman nesnel bir biçimde ölçülemeyebilirler. Bu çerçevede nesnel ve öznel değerlendirmelere biraz daha ayrıntılı bakmak gerekmektedir.

Nesnel değerlendirme, somut veriler ve somut “gerçekler” üzerinden yapılan değerlendirmedir. Ölçüm yönelimi olarak nesnel değerlendirmenin kullanılmasına özellikle İskandinavya ülkelerinde rastlanmaktadır. Sosyal politikanın öncelikle somut gerçeklere ihtiyaç duyması nedeniyle İskandinavya ülkeleri güven ve mutluluk gibi kavramlara araştırmalarında yer vermemektedirler. Benzer bir biçimde Hollanda’da kullanılan refah endeksi sadece maddi yaşam koşullarına yer verilmektedir.

Öznel değerlendirme, memnuniyet ve algı ölçümlerinde kullanılmaktadır. Öznel yaklaşımın kökeni ABD’de yapılan araştırmalara dayanmaktadır.

Nesnel değerlendirme insanın kendisi, kendi algısı dışında bir gerçekliğin olduğundan yola çıkar. Öznel değerlendirme bireyin, algısı üzerinden dünyanın varlık kazanması, varolmasıdır. Başat olarak öznel değerlendirmenin kullanımı birey dışında yaşananlara, dıştaki dünyaya duyulan şüphenin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.²¹

Nesnel yaklaşımı savunanlar sosyal göstergelerin sosyal politikaların oluşturulma süreci ve uygulamalar için kılavuz olduğunu, bu nedenle sosyal

21 Tartışmanın kendisi ben-ben olmayan, özne/nesne ikiliği, bilmenin sınırları vb. bir dizi felsefi tartışmayı içermektedir.

problemlere ve bu problemlerin çözümüne ilişkin yapılanların etkililiğine ilişkin verilere ihtiyaç duyulduğunu söylemektedirler. Nesnel ölçütler olmadan (veriler, nesnel olarak gerçek ve bilimsel olmadan) ilerleme ölçülemez.

Bu yaklaşıma göre;

- 1) Nesnel göstergeler öznel farkındalık dışında var olan şeylerle ilgilidir.
- 2) Nesnel ölçüm açık-kesin kriterlere dayanır ve dıştaki tarafından ölçülebilir.

Öznel ölçüm ise içsel kriterlere, kendine ilişkin söylemlere ve alıntılara dayanır. Öznel göstergeler politika üretme sürecini bozduğu, tahrif ettiği ve irrasyonalliteye neden olduğu için eleştirilmektedir.

Tablo 9: Anlamlandırma Tablosu

İçerik	Değerlendirme	
	Nesnel	Öznel
Nesnel	1	2
Öznel	2	4

Kaynak: Veenhoven R. 2001

Tablo 1’de gösterge anlamlandırma yaklaşımları görülmektedir. Eleştiriler aslolarak 4. Bölgeye, mutluluk, güven, vb. öznel içeriklerin öznel bir biçimde değerlendirilmesine ilişkindir. Öznel değerlendirmeye yöneltilen eleştiriler şöyle özetlenebilir:

- Öznel değerlendirmeler kararsızdırlar karşılaştırılmazlar, ne kişiler arası ne de kültürler/toplumlar arası karşılaştırma yapmak mümkündür.
- Kriterler içsel-örtülüdür, bu nedenle sosyal politika oluşturma sürecinde öznel değerlendirmelerin yorumlanmasına ilişkin sorunlar çıkabilir.
- Nesnel koşullar ile öznel değerlendirmeler arasındaki ilişki zayıftır.
- Öznel değerlendirmelerin “güvenilirliğini” ölçmek, sosyal olarak istenen-kabul gören şeyleri ifade

etme eğilimi, ortalamaya uyma vb. nedenlerden dolayı zordur.

- Öznel değerlendirmelerin “geçerliliği” bir başka sorun alanıdır.

Buna rağmen öznel göstergeler kişinin kendisine sunulandan hoşnut olup olmadığını, ne istediğini ve neye ihtiyaç duyduğunu ifade etmesi açısından önemlidir. Örneğin memnuniyet analizleri için öznel göstergeler nesnel göstergelere göre daha iyi sonuçlar verebilir (Vennhoven 2001). Algı ölçümü çerçevesinde yapılan çalışmalar da farklı politika uygulamalarının insanların yaşamlarındaki izdüşümlerini, nasıl etkilemiş ya da insanlar nasıl etkilediğini düşünüyor'u anlamak açısından önemlidir.

Göstergeler zamanla sınırlıdır ve bundan dolayı değişirler. Ekonomik, kültürel ve sosyal yapıların-normların değişmesine paralel olarak göstergeler de değişim-dönüşüm geçirir. Değişimin hızını, toplumun ihtiyaçları, yönelimleri ve mevcut politikaların etkililiği belirleyecektir. 1970'li yıllarda sözü çok da edilmeyen bilgi ve teknolojiye erişim günümüzde kimi ülkelerde göstergeler arasında sayılabilmektedir.

Göstergeler esnekler. Olağan seyrinde giden bir bölgede beklenilmeyen yıkıcı bir doğal afet göstergeleri de farklı kılacaktır. Bu nedenle göstergeler, zaman ve mekâna ek olarak koşullara da bağlıdır.

Göstergelerin anlamı açık olmalıdır. Gösterge, genellikle kendisi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık ya da olgu; özel olarak dilsel bir gösterenle bir gösterilenin bileşiminden doğan birimdir. Gösterge bilim işaret bilimi, temsil teorisidir. Göstergelerin kullanımı için “işaretin” anlamının belirlenmesi gerekir. Göstergenin anlamı öngörülen-geçerli kılınan zaman için kesin, tartışma dışında olmalıdır. Bir başka deyişle gösterge üzerinde mutabakat sağlanmış, açık ve güvenilir işarettir. TÜİK tarafından belirlenen açlık ve yoksulluk sınırlarının geniş bir kesim tarafından uygun bir gösterge kabul edilmemesi, bu gösterge üzerinde anlaşma sağlanmamasının sonucudur. Göstergeler arasında uyumsuzluk bulunmamalıdır. Kadın-erkek eşitliğini sağlamayı amaçlayan politikaları ve hizmetleri değerlendiren göstergeler birbirini besler nitelikte olmalıdır.

Göstergeler ne için oluşturulduğuna bağlı olarak farklı düzeylerde

belirlenebilir. Ülke çapında politika üretmeyi ve eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen bir program uygulanacaksa (Bolivya örneğinde olduğu gibi), eşitsizliğin farklı görünüşlerini resmeden göstergeler oluşturulacaktır. Ve bunlar uygulama sürecinde kullanılacaktır. Ancak politika geliştirmek ve uygulamak için yerel ölçekte veriye ihtiyaç duyulmaktadır.

Toplumu görme-algılama biçimleri, “nasıl bir toplum istiyoruz?” sorusu sosyal politika alanındaki göstergeleri belirleyecektir. Sosyal politikanın ne olduğu, kimin alanına girdiği, nasıl tanımlandığı, kamu-vatandaş/birey ilişkisine nasıl baktığımız- nasıl olmasını arzuladığımız göstergelerin tasarımında etkili olacaktır.

Kamu hizmetleri tüm vatandaşları kapsasa da dezavantajlı gruplara (ihtiyaç farklılıklarından dolayı) ek hizmetlerin veya belirli hizmetlerin daha yoğunluklu verilmesini gerektirebilmektedir. Dezavantajlı grupların ve sorunlarının kamu kurumları tarafından nasıl anlamlandırıldığı gösterge belirlenim sürecinde önem taşımaktadır. Engellilerin toplumun eşit bireyleri olarak toplumsal yaşama tam katılımlarının hak olarak görülmesi ile eksik bireyler olarak görülerek bu eksikliklerine uygun katılımın öngörülmesi hem verilecek hizmeti hem de bu hizmetleri değerlendirmek için kullanılacak göstergeleri belirleyecektir.

Göstergeler tema ve sektör bazında oluşturulabilmektedir. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi sektörler bazında göstergeler oluşturulabileceği gibi birden çok sektörün bileşimi olan yoksulluk, sosyal riski azaltma, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi temalar düzeyinde de göstergeler belirlenebilir. Örneğin, toplumsal cinsiyet eşitliği ekonomik göstergeleri, sosyal göstergeleri ve politik katılıma ilişkin göstergeleri kapsamaktadır. Bu göstergelerin bir bölümü eğitim ve ekonomi bir bölümü katılım ile ilgilidir. Ayrıca genel olarak toplumda yaşayan bireylerin durumlarını ortaya koymak için farklı alanlarda da kullanılan kimi göstergeler (beklenen yaşam süresi, nüfus yaş dağılımı, net göç hızı) demografik göstergeler altında sınıflandırılabilir. Özetle sektörler bazında belirlenen göstergeler temaya göre yeniden sınıflandırılabilir.

Göstergeler toplum ve birey bazında belirlenebileceği gibi kurum düzeyinde de belirlenebilir: toplum düzeyinde yaşam kalitesi göstergeleri, kurum düzeyinde ise performans göstergeleri.

Genel olarak toplumun mevcut durumunu ortaya koymak için dağılım göstergeleri ideal bir yapı sergilemektedir. Bu göstergeler her bir sınıflandırmanın içinde kimlerin, hangi ölçüde yer aldığını ifade etmektedir. Dağılım göstergeleri 4 başlık altında sınıflandırılabilir:

- Demografik: Nüfusun genel yapısını ortaya koymayı amaçlayan göstergelerdir. Nüfus artış hızı, yaş dağılımı, beklenen yaşam süresi, göç hızı vb. bu kapsamda sayılabilir.
- Gelir: Yoksulluğa ilişkin belirlenim yapmak için kullanılmaktadır. Yoksulluk sınırı, yoksulluk açığı (yoksul nüfusun yoksulluk sınırına göre konumu), yoksulluk oranı, anne ölüm oranı (aynı zamanda sağlığa erişime ilişkin olmakla birlikte) bu çerçevede kullanılan göstergelerdendir.
- Erişim: Temel altyapı ve hizmetlere erişim düzeyini tanımlamaktadır. Sağlıklı içme suyuna, sağlık ocağına, elektrik, kanalizasyon ve benzeri hizmetlere kimlerin/hangi bölgelerin ne düzeyde eriştiğini göstermektedir.
- Gelir-dışı yoksunluk: Sadece gelire bağlı olmayan ama insanların yapabilirliklerini etkileyen yoksunluğu ifade etmektedir. İşsizlik eğer iyi bir işsizlik sigortası uygulaması varsa gelir yoksulluğu anlamına gelmemektedir. Ancak çalışmak sadece para kazanmak anlamına gelmediği için farklı etkileri olmaktadır. İşsizlik kendine güvenin azalması, değersiz hissetme, sağlık sorunlarının artması vb. nedeniyle yoksunluk yaratabilmektedir. Cinsiyet, etnik kimlik, din ya da mezhep temelinde ayrımcılık yapılması, bireylerin karar alma süreçlerine katılım düzeyi de gelir dışı yoksunluk göstergeleri olarak kullanılabilir.

Daha önce de ifade edildiği üzere göstergeler, mevcut koşulları ortaya koymak, politika üretim sürecinde yol göstermek, karşılaştırma, izleme ve değerlendirme yapmak için oluşturulabilmektedir. Buradan yola çıkarsak gösterge oluşturma süreci nihai amacın belirlenmesi (etkinliği-verimliliği sağlamak mı, toplumsal eşitsizlikleri azaltmak mı, yaşam kalitesini artırmak mı?), bu amacın anlamı üzerinden ortaklık sağlanması, amaca ulaşmayı sağlayacak yol ve yöntemlerin belirlenmesi, yolun aşamalandırılması,

değerlendirme ve izleme yapılması ve her bir aşama için göstergelerin belirlenmesi biçiminde özetlenebilir.

Göstergeler sosyal ve ekonomik farklılıkları yansıtmak için kır ve kent düzeyinde oluşturulmalıdır. Göstergelerin politika üretim ve uygulama sürecinde yararlı olması için verilerin kent ve kent içi farklılıkları göstermek için mahalle düzeyinde toplanması gerekir. Böylelikle her bir yerelin mevcut durumu, yerelliklerin birbirlerine göre konumları, müdahalede öncelikli mekânların ve sektörlerin belirlenmesi ve buna bağlı olarak kaynak dağılımının etkinliği gerçekleştirilebilir.

Sonuç olarak, göstergelerin “gerçeği” ya da “olanı” resmedebilmesi için hem nesnel hem de öznel olarak belirlenmeleri gerekir. Çünkü gerçek bir bütündür ve bütünün kavranması için ikisinin bir arada kullanılması gerekir. Göstergeler politika belirlemek, uygulanan politikaların etkililiğini ölçmek, karşılaştırma yapmak, öncelikleri belirlemek (mekân ve zaman bağlamında), gelişmeyi anlamak ve yön vermek açısından önemlidir. Sonuçta “değerlendirme ölçüsü” olmadan bunları yapmak söz konusu değildir ve göstergeler de bu ölçünün kendisidir.

İl Düzeyinde Kullanılabilecek Cinsiyete Duyarlı Gösterge Seti Örneği

İl düzeyinde kadınların mevcut durumunu ortaya koymak ve eşitsizlik alanlarını tespit etmek için kullanılabilecek göstergeler istihdam/gelir, eğitim, şiddet, sağlık, temsil, eşitlik mekanizmaları, ihtisaslaşmış hizmetler ve kentsel hizmetler adını altında sınıflandırılabilir.

Tablo 10: İdeal Gösterge Tablosu

Tema	Gösterge
İstihdam	Kadın/Erkek istihdamı oranı Kadın/Erkek işsizliği oranı Kadın/Erkek kayıt dışı çalışma oranı Ev eksenli çalışma Kadınların ve erkeklerin yaptığı işler Kadın/Erkek yarı zamanlı çalışma Kadın/Erkek günlük kazanç düzeyi Kadın/Erkek yoksulluk düzeyi Sosyal yardımlardan yararlanan kadın nüfus
Eğitim	Kadın/Erkek okur-yazarlık oranı Kadın/Erkek okullaşma oranları Kadın/Erkek mezuniyet oranları (ortaöğretim-üniversite) Kadın/Erkek yaşam boyu (mesleki) eğitimden yararlanma düzeyi Mesleki eğitimin niteliği
Şiddet	Kadına yönelik aile içi şiddetin düzeyi Kadın cinayetleri Başlık parası uygulanma oranı Çocuk anneliği oranı Danışma merkezi ve sığınmaevi sayısı İl barolarında kadın merkezi/komisyonu olup/olmaması

Tema	Gösterge
Sağlık	<p>Anne ölüm oranı</p> <p>Sağlık personeli yardımı ile yapılan doğum oranı</p> <p>Kadın/Erkek beklenen yaşam süresi</p> <p>Kadın/Erkek kronik hastalıklar</p> <p>Kadın/Erkek intihar oranları</p>
Temsil	<p>Belediye meclisinde kadın/erkek oranı</p> <p>Kadın muhtar oranı</p> <p>İl milletvekilleri arasında kadın sayısı ve oranı</p> <p>STK ve sendika yönetimlerinde kadın/erkek oranı</p> <p>Üst yönetim düzeyinde kadın/erkek oranı</p>
Eşitlik mekanizmaları	<p>Belediye bünyesinde kadın-erkek eşitlik birimi var mı?</p> <p>Valilik bünyesinde kadın-erkek eşitlik birimi var mı?</p> <p>İl kadın koordinasyon kurulu bulunmakta mı?</p>
İhtisaslaşmış hizmetler	<p>1. Sığınmaevi sayısı ve 15 yaş üstü kadın nüfus başına sığınmaevi sayısı</p> <p>2. Kadın danışma merkezi sayısı</p> <p>3. Toplum merkezi, aile danışma merkezi sayısı</p> <p>4. 0-36 ay arası çocuk başına kreş sayısı</p> <p>5. 37-66 ay arası çocuk başına anaokulu sayısı</p> <p>6. Evde bakım hizmetlerinden yararlanan kadın ve erkek sayısı</p>
Kentsel hizmetler	<p>1. Kamuya açık alanlarda çocuk emzirme olanakları</p> <p>2. Sokak aydınlatma</p> <p>3. Toplu taşımadan yararlanma düzeyi</p> <p>4. Çocuk arabası sürmek için gerekli donanıma sahip yolların şehir içi yollara oranı</p>

Endeksler

1960'lı yıllarda gelir ölçümlerine dayanan yaklaşımlardan, sosyal gösterge geliştirme ve ekonomik etkinliklerin sonuçlarına odaklanma yaklaşımına doğru bir eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir. Sosyal göstergeler sonuçları ölçmek için kullanılan en önemli araç haline gelmiş, böylece hem ülkelerin gelişme düzeylerini hem de politikaların insan refahı üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi olanaklı kılmıştır. Toplumsal hayat karmaşık ve çok boyutludur. Bu çok boyutluluğu göstermek, birden fazla faktör tarafından oluşturulan olguların görünümünü ortaya çıkarmak, çoklu göstergelerin kullanılmasını gerektirmektedir. Bu noktada endeksler devreye girmektedir. Endeksler, bir olguya ilişkin çoklu göstergelerin tek bir rakama indirilmesini sağlayan araçlardır. Belirli alanlardaki durumu ortaya koymak ve zaman içindeki değişimi görmek için endeksler uluslararası alanda sıkça kullanılmaktadır.

Evrensel düzeyde cinsiyet eşitliğini ortaya koymak için kullanılan çok boyutlu yaklaşımların - indekslerin bir bölümü ve bunları oluştururken kullanılan göstergeler şunlardır:

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişim Endeksi (Gender Development Index - GDI): Kadınlara sunulan fırsatlara bakmaktadır. Endeks oluşturulurken şu göstergeler kullanılmaktadır:

- Kadınların ve erkeklerin beklenen yaşam süreleri
- Kadınlarda ve erkeklerde okuryazarlık oranı
- Kadınlarda ve erkeklerde okullaşma oranı
- Kadınların ve erkeklerin elde ettiği tahmini gelir

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Güçlendirme Endeksi (Gender Empowerment Measure -GEM): Kadınlara sunulan fırsatlardan kadınların yararlanma düzeylerini ve karar verme süreçlerine katılımlarını ölçmektedir. Dört gösterge üzerinden endeks oluşturulmaktadır:

- Parlamentoda kadın oranı
- Üst karar ve yönetim düzeyinde kadın oranı
- Profesyonel mesleklerde ve işlerde çalışan kadın oranı
- Kadınların ve erkeklerin elde ettikleri tahmini gelir

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Inequality Index - GII):

Cinsiyet eşitsizliğini ölçmek için eğitim, sağlık, temsil ve istihdama katılıma ilişkin göstergeler belirlenmiştir. Endeks için beş gösterge kullanılmaktadır:

- Kadınların istihdama katılım oranı
- Kadınların ortaöğretim ve daha üst düzey eğitime katılım oranı
- Kadınların parlamentoda temsil oranı
- Erken yaşta annelik (çocuk anneliği)
- Anne ölümleri

GEM, GDI ve GII BM tarafından geliştirilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Endeksi (Gender Equity Index - GEI): Eğitim, ekonomi ve politika alanlarında kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliği ve açığı ölçmektedir. *Social Watch* tarafından geliştirilen endekste gösterge olarak okullaşma oranı ve okuryazarlık; gelir, istihdam ve kalifiye işlerde kadın erkek arasındaki açık, parlamento ve karar mekanizmalarında yer alma kullanılmaktadır.

Avrupa Birliği tarafından kurulan Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü'nde cinsiyet eşitliğini ölçmek için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (Gender Equality Index - GEI) geliştirmiştir. Endeks AB ülkelerini 6 alanda kadın-erkek eşitliği çerçevesinde değerlendirmektedir. Bunlar:

- İş (istihdama katılım, ayrımcılık ve işin niteliği)
- Para (finansal kaynaklar ve ekonomik durum)
- Bilgi (eğitime katılım ve ayrımcılık, yaşam boyu öğrenme)
- Zaman (bakım hizmetleri ve sosyal aktiviteler)
- Güç (politik ve ekonomik güç)
- Sağlık (statü ve erişim)

Katmerleşen eşitsizlikler (engellilik, yalnız yaşayan ebeveyn vb.) ve şiddet de endekse dahil edilmiş, ancak halihazırda yeterli veri olmadığı için ölçüm yapılamamıştır.

AB ülkelerinde eşitsizliğin en az olduğu alan %90 ortalama ile sağlıklıdır (kadın

ile erkek arasındaki fark %10'dur). Eşitsizliğin en yüksek olduğu alan ise %38 ile politik ve ekonomik güce sahip olmaktır. AB ülkelerinde kadınlar erkeklere göre daha az politik ve ekonomik güce sahiptir.

Göstergeleri ve endeksleri popüler kılan **evrensel bir eğilim olan "ölçme"**ye yüklenen anlamdır. Bunun felsefik ve ideolojik arka planına çok girmeden şu söylenebilir, sosyal bilimlerin ve giderek popülerleşen "yönetim bilgisi" nin en önemli söylemi "ancak ölçülebilen yönetilebilir" dir. Bu yüzden ölçülebilirlik kendi içinde bir hedef olmuştur. Ancak, ölçme ne denli tam yapılırsa yapılsın, sınırlılıklara sahiptir ve yaşamı bütün yönleri ile ölçemez (Kümbetoğlu, 2005), belirgin özellikleri ortaya çıkarır.

VII. EK 2: Bilgi İstenen Kurumlar

1. Adalet Bakanlığı
2. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB)
3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
4. Milli Eğitim Bakanlığı
5. Gençlik ve Spor Bakanlığı
6. İçişleri Bakanlığı
7. Sağlık Bakanlığı
8. Emniyet Genel Müdürlüğü
9. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
10. Diyanet İşleri Başkanlığı
11. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
12. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)
13. Türkiye Barolar Birliği
14. Adana Büyükşehir Belediyesi
15. Ankara Büyükşehir Belediyesi
16. Antalya Büyükşehir Belediyesi
17. Bursa Büyükşehir Belediyesi
18. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi
19. Erzurum Büyükşehir Belediyesi
20. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
21. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi
22. İstanbul Büyükşehir Belediyesi
23. İzmir Büyükşehir Belediyesi
24. Kayseri Büyükşehir Belediyesi
25. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi
26. Konya Büyükşehir Belediyesi
27. Konya Valiliği

28. Mersin Büyükşehir Belediyesi
29. Sakarya Büyükşehir Belediyesi
30. Samsun Büyükşehir Belediyesi
31. Adapazarı Belediyesi
32. Adıyaman Belediyesi
33. Afyonkarahisar Belediyesi
34. Ağrı Belediyesi
35. Aksaray Belediyesi
36. Amasya Belediyesi
37. Ardahan Belediyesi
38. Artvin Belediyesi
39. Aydın Belediyesi
40. Balıkesir Belediyesi
41. Bartın Belediyesi
42. Batman Belediyesi
43. Bayburt Belediyesi
44. Bilecik Belediyesi
45. Bingöl Belediyesi
46. Bitlis Belediyesi
47. Bolu Belediyesi, Bolu Valiliği
48. Burdur Belediyesi
49. anakkale Belediyesi
50. ankırı Belediyesi
51. orum Belediyesi
52. Denizli Belediyesi
53. Düzce Belediyesi
54. Düzce Valiliği
55. Elazığ Belediyesi
56. Elazığ Valiliği
57. Erzincan Belediyesi
58. Gümüşhane Belediyesi
59. Hakkari Belediyesi

60. Hatay Belediyesi
61. Karabük Belediyesi
62. Iğdır Belediyesi
63. Isparta Belediyesi
64. İzmit Belediyesi
65. Kahramanmaraş Belediyesi
66. Karaman Belediyesi
67. Kars Belediyesi
68. Kastamonu Belediyesi
69. Kırıkkale Belediyesi
70. Kırklareli Belediyesi
71. Kırşehir Belediyesi
72. Kilis Belediyesi
73. Kütahya Belediyesi
74. Malatya Belediyesi
75. Manisa Belediyesi
76. Mardin Belediyesi
77. Muğla Belediyesi
78. Muş Belediyesi
79. Nevşehir Belediyesi
80. Niğde Belediyesi
81. Ordu Belediyesi
82. Ordu Valiliği
83. Osmaniye Belediyesi
84. Osmaniye Valiliği
85. Rize Belediyesi
86. Siirt Belediyesi
87. Sinop Belediyesi
88. Sivas Belediyesi
89. Şanlıurfa Belediyesi
90. Şırnak Belediyesi
91. Tekirdağ Belediyesi

92. Tokat Belediyesi
93. Trabzon Belediyesi
94. Tunceli Belediyesi
95. Uşak Belediyesi
96. Van Belediyesi
97. Yalova Belediyesi
98. Yozgat Belediyesi
99. Zonguldak Belediyesi

A. Huzurevleri

1. Adana Valiliği- Adana Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
2. Afyonkarahisar Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
3. Ayvacık Kaymakamlığı- Hamiyyet Feridun Sözen Huzurevi
4. Bafra Kaymakamlığı- 75.Yıl Bafra Huzurevi
5. Bartın Valiliği- 75.Yıl Huzurevi
6. Bilecik Valiliği- Huzurevi
7. Bolvadin Kaymakamlığı- Bolvadin Huzurevi
8. Bolu Valiliği- İzzet Baysal Huzurevi
9. Bor Kaymakamlığı- Ahmet Kuddusi Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezi
10. Bursa Valiliği- Ali Osman Sönmez Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
11. Çorum Valiliği- Atıl Uzelgün Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
12. Denizli Çivril Huzurevi
13. Denizli Valiliği- Denizli Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
14. Düzce Valiliği- Hilmi Çilingir Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
15. Elazığ Valiliği- Gazi Huzurevi Yaşlı Bakım ve

Rehabilitasyon Merkezi

16. Erdemli Kaymakamlığı- Erdemli Huzurevi
17. Eskişehir Hacı SÜleyman Çakır Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
18. Fındıklı Kaymakamlığı- Fındıklı Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
19. Gerede Kaymakamlığı - Esentepe Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
20. Gördes Kaymakamlığı- Huzurevi
21. Hatay Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
22. İnebolu Kaymakamlığı- Sabahat Bahriyeli İnebolu Huzurevi
23. İstanbul Valiliği- Göztepe Semiha Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
24. İstanbul Valiliği- Maltepe Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
25. İzmir Valiliği- Karşıyaka Zubeyde Hanım Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
26. İzmir Valiliği- Narlıdere Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
27. Kastamonu Huzurevi
28. Kırşehir Valiliği- Huzurevi
29. Konya Valiliği- Dr. İ. Işık Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
30. Ladik Kaymakamlığı- Kemal Kaplan Huzurevi
31. Lüleburgaz Kaymakamlığı- Ramazan Yaman Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
32. Muğla Valiliği- SHÇE Muğla Belediyesi Abide Hasan Nuri Öncüler Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
33. Nazilli Kaymakamlığı- Nazilli Haluk Alıcık Huzurevi
34. Osmaniye Valiliği- Özden Huzurevi

35. Ordu Valiliği- Ahmet Cemal Mağden Huzurevi
36. Prof.Dr. Fahrettin Kerim-Nilüfer Gökay Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi (İstanbul)
37. Pursaklar Kaymakamlığı- Öğretmen Necla Kızılbağ Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
38. Trabzon Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
39. Yalova Valiliği- SHÇEK Yalova Belediyesi Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi

VIII.EK 3: Veri Toplamada Kullanılan Diğer Araçlar ve Sorun Alanları

A. Bilgi Edinme

Veri toplamada kullanılan ilk yöntem 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çerçevesinde kurumların internet sayfalarında oluşturulan bilgi edinme formlarıdır. Veri toplama sürecinde bu formların yaygınlaşmadığı, tüm kurumlar tarafından kullanılmadığı görülmüştür. Bilgi edinme formlarının tek tip bir form haline getirilmemiş olması (özellikle belediyeler söz konusu olduğunda), her kurumun kendi bilgi edinme formunu hazırlamış olması standartlaşma konusunda sıkıntılar olduğunu göstermektedir.

Kurumların bilgiyi kayıt altına alma biçimleri de farklılık taşımaktadır. Bu durum aynı verinin istendiği kurumların farklı cevaplar vermesini beraberinde getirmiştir. Özellikle verilerin sınıflandırılması aşamasında bu durum sıkıntı yaratmıştır. Bilgi edinme formlarının standartlaşmasının, hem veri toplayanlar hem de veriyi kullananlar için büyük kolaylık sağlayacağı açıktır. Standartlaşma her iki taraf için de daha sistematik bir biçimde ilerlemeyi ve kişilere bağlı olmaksızın tek tip, basit ve okunması kolay veriye erişimi sağlayacaktır.

Bilgi edinme kapsamında zorlayıcı olan bir başka konu zaman kısıtıdır. Mevzuatta bilgi edinme taleplerine cevapların 15 iş günü, başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumlarında bilgi veya belgeye erişimin otuz iş günü içinde tamamlanması gerektiği belirtilmektedir. Pratikte hem genel idarelerde ve kamu kurumlarında hem de yerelde kimi taleplere ya hiç geri dönüş yapılmamakta ya da geri dönüş yapılması süresi 3 ay kadar uzamaktadır.

B. Telefon Görüşmeleri

Araştırma kapsamında veri toplamak için kullanılan bir diğer yöntem ise telefon görüşmeleridir. Telefon görüşmelerinin hem daha hızlı bilgi almak hem de bilgi edinme çerçevesinde paylaşılmayan verileri elde etmek için yararlı olacağı düşünülmüştür. Görüşmeler araştırmanın amacının anlatılması açısından da önem taşımıştır. Bu yolla belediyelerde kadın çalışan oranı,²² belediyelerde kadınlara yönelik çalışmalar yapan özelleşmiş birimlerinin varlığı, kadın danışma merkezleri ve belediyeler tarafından işletilen sığınmaevlerine ilişkin bilgiler edinilmiştir.

Belediyelerle telefon görüşmelerinde, telefonla bilginin verilemeyeceği en sık alınan yanıtlardan olunmuştur. Verinin istenme amacı ve aslında bu verilerin kamuya açık olduğunun açıklanmasından sonra bir takım verilere ulaşılabiliriyse de, bürokratik engeller tam anlamıyla aşılamamıştır. Bu durumda, telefonla bilgi vermekten kaçınan kurumlara faks yoluyla dilekçeler yazılmıştır.

C. Yazılı Talepler

Telefon görüşmelerinden edinilen deneyim ışığında belediyelerden yazılı talepte bulunarak verilere ulaşmanın mümkün olacağı düşünülmüştür. İnternet sitelerinde belediyelerin faks numaraları edinilmiştir. Birçok kurumun faks numaraları yerine telefon numaralarını yazmış olduğu ya da sitelerini güncellemedikleri için numaralarının yanlış olduğu görülmüştür. Bu yüzden çekilen faksların bir kısmı geri dönmüştür. Yine de faks yoluyla bilgi edinme çabasının diğerlerine göre daha olumlu sonuçlandığı söylenebilir. Daha önce telefon yoluyla bilgi veremeyeceğini söyleyen kurumlar, faks çekildikten sonra geri dönüp bu bilgileri telefonda iletme tercih etmişlerdir.

²² Belediye çalışanlarının sayısı, bunların işteki statüleri (memur, sözleşmeli, vb.) belediyelerin faaliyet raporlarında yer almakla birlikte her belediye bu bilgiyi cinsiyete duyarlı sağlamadığı ve belediyelerin websiteleri güncel olmadığı için belediyeleri aramak zorunda kaldık.

IX. EK 4: Yereller için Cinsiyet Eşitliği Endeksi

Sıralamalar en iyi durumdaki ilden en kötü durumdaki ile doğru yapılmaktadır.

İller	Endeks Sıra	Endeks Değeri	SEGE (a)	Toplam Doğumlar İçinde Ergen Doğum (b)	Temsil (c)	İstihdam (d)	Eğitim (e)
İstanbul	1	0.3336	1	5	47	1	2
Tunceli	2	0.3362	58	1	2	27	9
Bolu	3	0.3506	11	4	23	11	24
Düzce	4	0.3532	35	34	11	5	40
Eskişehir	5	0.3573	7	6	36	10	3
Bilecik	6	0.3592	27	10	10	18	28
Yalova	7	0.3696	13	9	44	13	6
Rize	8	0.3730	34	3	9	20	26
Bursa	9	0.3974	6	7	63	8	18
Trabzon	10	0.4043	31	2	34	25	9
Denizli	11	0.4046	10	25	48	4	27
Aydın	12	0.4181	19	48	17	22	32
Muğla	13	0.4195	8	15	50	14	12
Tekirdağ	14	0.4196	9	18	33	2	17
Ankara	15	0.4228	2	20	59	3	1
Giresun	16	0.4271	52	22	40	30	38
Kırklareli	17	0.4307	15	26	41	16	16
Sinop	18	0.4323	51	39	13	31	57
Uşak	19	0.4363	25	49	35	15	44
Kocaeli	20	0.4369	4	8	68	9	11

İller	Endeks Sıra	Endeks Değeri	SEGE (a)	Toplam Doğumlar İçinde Ergen Doğum (b)	Temsil (c)	İstihdam (d)	Eğitim (e)
Manisa	21	0.4459	23	37	25	24	49
Isparta	22	0.4469	21	14	54	26	15
Çanakkale	23	0.4476	14	27	38	19	30
İzmir	24	0.4486	3	16	70	6	5
Gümüşhane	25	0.4495	62	17	12	52	46
Antalya	26	0.4512	5	13	62	7	8
Edirne	27	0.4580	12	63	31	17	19
Malatya	28	0.4587	42	11	15	44	20
Karaman	29	0.4610	32	52	55	12	51
Ordu	30	0.4613	61	53	51	38	48
Burdur	31	0.4676	26	45	37	21	41
Artvin	32	0.4693	44	19	28	41	33
Diyarbakır	33	0.4722	67	42	1	70	69
Zonguldak	34	0.4747	29	24	52	46	22
İğdır	35	0.4751	69	75	3	64	50
Kütahya	36	0.4765	38	33	18	45	54
Erzincan	37	0.4826	45	30	21	43	29
Osmaniye	38	0.4831	53	47	32	51	31
Amasya	39	0.4917	37	38	46	42	43
Adıyaman	40	0.4988	66	23	27	69	58
Çankırı	41	0.5053	54	56	39	39	53
Elazığ	42	0.5074	39	21	22	63	42
Çorum	43	0.5077	50	68	30	50	67
Balıkesir	44	0.5078	22	36	64	28	34
Sakarya	45	0.5117	18	28	81	23	35
Aksaray	46	0.5132	55	67	16	54	66
Bartın	47	0.5137	48	51	6	71	72

İller	Endeks Sıra	Endeks Değeri	SEGE (a)	Toplam Doğumlar İçinde Ergen Doğum (b)	Temsil (c)	İstihdam (d)	Eğitim (e)
Hakkari	48	0.5173	80	31	8	79	70
Kastamonu	49	0.5173	47	32	60	40	68
Erzurum	50	0.5184	59	58	14	66	47
Batman	51	0.5231	70	51	6	71	72
Samsun	52	0.5236	33	43	74	29	39
Niğde	53	0.5245	56	81	19	48	4
Mersin	54	0.5301	24	29	77	34	21
Afyon	55	0.5311	43	65	53	53	62
Şırnak	56	0.5313	78	46	7	80	80
Mardin	57	0.5341	74	54	4	74	74
Bayburt	58	0.5347	64	40	29	57	65
Kahramanmaraş	59	0.5371	60	70	24	62	56
Karabük	60	0.5372	28	12	79	33	37
Bingöl	61	0.5373	72	50	20	72	73
Adana	62	0.5392	16	41	80	36	14
Nevşehir	63	0.5443	36	80	43	35	10
Van	64	0.5450	75	73	5	76	77
Sivas	65	0.5455	49	59	49	59	36
Kayseri	66	0.5506	17	57	61	37	23
Ardahan	67	0.5548	71	74	58	60	71
Tokat	68	0.5577	57	64	67	65	55
Konya	69	0.5579	20	44	69	49	52
Kırıkkale	70	0.5627	41	66	56	58	25
Şanlıurfa	71	0.5718	73	35	57	73	79
Hatay	72	0.5736	46	61	78	56	45
Yozgat	73	0.5740	65	76	45	68	63
Muş	74	0.5779	81	77	42	78	78

İller	Endeks Sıra	Endeks Değeri	SEGE (a)	Toplam Doğumlar İçinde Ergen Doğum (b)	Temsil (c)	İstihdam (d)	Eğitim (e)
Kırşehir	75	0.5840	40	62	75	47	7
Kars	76	0.5880	68	79	73	67	59
Siirt	77	0.5916	77	69	26	75	75
Gaziantep	78	0.5921	30	55	72	55	60
Kilis	79	0.6014	63	71	76	61	61
Bitlis	80	0.6248	76	72	66	77	76
Ağrı	81	0.6263	79	78	71	81	81

(a) Kalkınma Bakanlığı tarafından 2011 yılında hazırlanan İllere Göre Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksine göre en gelişmiş ilden en az gelişmiş ile doğru sıralanmıştır.

(b) Toplam doğumlar içinde ergen yaşta doğurkanlık oranına göre en düşükten en yüksek ile doğru sıralanmıştır.

(c) İlde büyükşehir belediyesi varsa büyükşehir belediyesi meclisinde yoksa il merkez belediyesindeki kadın meclis üyelerinin oranı en yüksekten en düşüğe doğru sıralanmıştır.

(d) Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtlarına göre kayıtlı kadın istihdamı oranı en yüksekten en düşüğe doğru sıralanmıştır.

(e) 15 yaş üzeri nüfusta ortaöğretim ve üniversite mezunları içinde kadınların oranı en yüksekten en düşüğe doğru sıralanmıştır.

X. EK 5: Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi

Sıralamalar en iyi durumdaki ilden en kötü durumdaki ile doğru yapılmaktadır.

İller	Endeks Sıra	Endeks Değer	İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması
İstanbul	1.	4.098	1
Tunceli	2.	4.023	58
Tekirdağ	3.	3.846	9
Ankara	4.	3.728	2
Eskişehir	5.	3.725	7
Rize	6.	3.699	34
Bolu	7.	3.667	11
Düzce	8.	3.607	35
Bilecik	9.	3.572	27
Yalova	10.	3.544	13
Trabzon	11.	3.489	31
Denizli	12.	3.481	10
Muğla	13.	3.376	8
Bursa	14.	3.333	6
Kırklareli	15.	3.327	15
Antalya	16.	3.322	5
Kocaeli	17.	3.190	4
Çanakkale	18.	3.172	14
İzmir	19.	3.168	3
Aydın	20.	3.116	19

İller	Endeks Sıra	Endeks Değer	İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması
Uşak	21.	3.111	25
Edime	22.	3.070	12
Malatya	23.	3.068	42
Isparta	24.	3.064	21
Sinop	25.	2.980	51
Giresun	26.	2.952	52
Manisa	27.	2.946	23
Burdur	28.	2.932	26
Karaman	29.	2.932	32
Gümüşhane	30.	2.912	62
Erzincan	31.	2.908	45
Artvin	32.	2.897	44
Kütahya	33.	2.736	38
Zonguldak	34.	2.731	9
Niğde	35.	2.682	56
Amasya	36.	2.672	37
Nevşehir	37.	2.661	36
Osmaniye	38.	2.644	53
Balıkesir	39.	2.635	22
Çankırı	40.	2.622	54
Elazığ	41.	2.608	39
Ordu	42.	2.589	61
Kayseri	43.	2.535	17
Iğdır	44.	2.499	69
Diyarbakır	45.	2.473	67
Kastamonu	46.	2.454	47
Erzurum	47.	2.453	59
Bayburt	48.	2.443	64
Aksaray	49.	2.436	55

İller	Endeks Sıra	Endeks Değer	İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması
Sivas	50.	2.421	49
Karabük	51	2.416	28
Mersin	52.	2.398	24
Samsun	53.	2.379	33
Çorum	54.	2.370	50
Adıyaman	55.	2.363	66
Kırıkkale	56.	2.360	41
Bartın	57.	2.360	48
Sakarya	58.	2.335	18
Afyon	59.	2.289	43
Adana	60.	2.288	16
Kahramanmaraş	61.	2.284	60
Batman	62.	2.268	70
Kırşehir	63.	2.223	40
Konya	64.	2.179	20
Hakkari	65.	2.177	80
Mardin	66.	2.123	74
Yozgat	67.	2.100	65
Ardahan	68.	2.092	71
Bingöl	69.	2.087	72
Tokat	70.	2.027	57
Gaziantep	71.	2.023	30
Van	72.	1.965	75
Hatay	73.	1.964	46
Şırnak	74.	1.954	78
Kilis	75.	1.878	63
Şanlıurfa	76.	1.831	73
Siirt	77.	1.819	77
Kars	78.	1.786	68

İller	Endeks Sıra	Endeks Değer	İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması
Muş	79.	1.699	81
Bitlis	80.	1.596	76
Ağrı	81.	1.369	79

XI. EK 6: İllerin Hizmet Karnesi

	Toplum merkezi-Aile danışma merkezi-ilk adım istasyonu ASPB'ye bağlı (2013)	ASPB'ye bağlı kreş ve gündüz bakımevi sayısı (2013)	MEB'e bağlı özel anaokulları sayısı (2013)	MEB'e bağlı resmi anaokulları sayısı (2013)	Şişinmaevi sayısı (2013)
Adana	3	50	22	59	ASPB 3
Adıyaman	3	4	2	33	Yok
Afyon	1	4	8	25	Belediye 1
Ağrı	1	0	0	28	ASPB 1
Aksaray	1	6	1	18	ASPB 1
Amasya	1	4	0	11	ASPB 1
Ankara	6	242	200	92	Belediye 4, ASPB 2
Antalya	8	114	36	50	Belediye 1, ASPB 2
Ardahan	1	1	0	6	Yok
Artvin	0	4	0	10	ASPB 1
Aydın	1	27	11	38	Belediye 1, ASPB 1
Balıkesir	1	32	15	33	ASPB 1
Bartın	1	1	2	6	Yok
Batman	5	3	2	31	ASPB 1
Bayburt	0	1	0	6	ASPB 1
Bilecik	0	1	0	10	ASPB 1
Bingöl	1	1	0	15	ASPB 1
Bitlis	2	4	0	22	Yok
Bolu	1	5	2	13	ASPB 1
Burdur	1	4	0	15	ASPB 1

	Toplum merkezi-Aile danışma merkezi-ilk adım istasyonu ASPB'ye bağlı (2013)	ASPB'ye bağlı kreş ve gündüz bakımevi sayısı (2013)	MEB'e bağlı özel anaokulları sayısı (2013)	MEB'e bağlı resmi anaokulları sayısı (2013)	Şişnmaevi sayısı (2013)
Bursa	3	57	85	50	Belediye 3, ASPB 1
Çanakkale	1	12	2	18	ASPB 1
Çankırı	1	1	0	13	ASPB 1
Çorum	2	9	1	18	ASPB 1
Denizli	2	38	12	53	ASPB 2
Diyarbakır	2	15	4	38	Belediye 2, ASPB 1
Düzce	1	5	5	21	Belediye 1
Edime	6	3	5	12	ASPB 1
Elazığ	1	5	6	24	ASPB 1
Erzincan	1	5	0	13	ASPB 1
Erzurum	1	14	4	33	ASPB 1
Eskişehir	2	11	17	30	Belediye 1, ASPB 2
Gaziantep	2	31	5	49	Belediye 1, ASPB 1
Giresun	3	5	0	22	ASPB 1
Gümüşhane	0	0	0	7	ASPB 1
Hakkari	1		0	24	ASPB 1
Hatay	1	32	5	53	ASPB 1
İğdir	1	2	0	10	ASPB 1
İsparta	1	9	1	27	ASPB 1
İstanbul	13	310	949	108	Belediye 8, ASPB 7
İzmir	5	80	243	56	Belediye 6, ASPB 2
Kahramanmaraş	1	7	3	34	ASPB 1
Karabük	1	2	0	8	ASPB 1
Karaman	2	2	1	14	ASPB 1

	Toplum merkezi-Aile danışma merkezi-ilk adım istasyonu ASPB'ye bağlı (2013)	ASPB'ye bağlı kreş ve gündüz bakımevi sayısı (2013)	MEB'e bağlı özel anaokulları sayısı (2013)	MEB'e bağlı resmi anaokulları sayısı (2013)	Sığınmaevi sayısı (2013)
Kars	3	1	0	17	ASPB 1
Kastamonu	0	3	4	12	ASPB 1
Kayseri	1	35	6	49	ASPB 1
Kırıkkale	1	3	6	13	ASPB 1
Kırklareli	1	6	1	10	ASPB 1
Kırşehir	2	1	0	13	ASPB 1
Kilis	1	1	0	10	ASPB 1
Kocaeli	5	52	23	35	ASPB 3
Konya	1	68	17	46	ASPB 1
Kütahya	1	6	7	21	ASPB 1
Malatya	1	12	9	35	ASPB 1
Manisa	3	17	18	36	ASPB 1
Mardin	1	4	1	33	ASPB 1
Mersin	5	27	9	51	Belediye 2, ASPB 1
Muğla	1	39	19	17	ASPB 1
Muş	1	1	0	17	Yok
Nevşehir	2	3	0	13	ASPB 1
Niğde	1	4	1	15	Yok
Ordu	1	18	0	22	ASPB 1
Osmaniye	1	10	1	20	ASPB 1
Rize	1	5	1	14	Yok
Sakarya	1	30	6	31	ASPB 1
Samsun	4	24	16	31	ASPB 2
Siirt	4	1	1	22	ASPB 1
Sinop	1	0	4	10	Yok
Sivas	1	10	2	22	ASPB 1

	Toplum merkezi-Aile danışma merkezi-ilk adım istasyonu ASPB'ye bağlı (2013)	ASPB'ye bağlı kreş ve gündüz bakımevi sayısı (2013)	MEB'e bağlı özel anaokulları sayısı (2013)	MEB'e bağlı resmi anaokulları sayısı (2013)	Şişinmaevi sayısı (2013)
Şanlıurfa	0	18	1	72	ASPB 1
Şırnak	2	2	0	30	ASPB 1
Tekirdağ	1	30	18	24	ASPB 1
Tokat	0	4	2	18	ASPB 1
Trabzon	2	11	11	36	ASPB 1
Tunceli	1	1	0	10	ASPB 1
Uşak	1	13	4	7	Belediye 1, ASPB 1
Van	4	5	0	39	ASPB 1
Yalova	1	4	4	9	ASPB 1
Yozgat	1	4	0	23	ASPB 1
Zonguldak	1	10	2	15	ASPB 1

Kaynak: ASPB Bilgi Edinme 2013, MEB <https://mebbis.meb.gov.tr/KurumListesi.aspx> verisinden Tepav tarafından hesaplanmıştır.

XII. EK 7: İllerin Eğitim Karnesi

	25 Yaş üstü üniversite mezunu kadın oranı %	25 Yaş üstü üniversite mezunu erkek oranı %	Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranı (2012) %	Ortaöğretimde erkek çocuklarında okullaşma oranı (2012) %	15 yaş üstü lise mezunu kadın oranı (2012) %	15 yaş üstü lise mezunu erkek oranı (2012) %	14-17 yaş okuma yazma bilmeyen kadın (2012) %	50+ yaş okuma yazma bilmeyen kadın (2012) %
Adana	9,49	14,10	70,3	71,22	20,34	25,80	0,3	26,3
Adıyaman	4,02	9,74	64,13	67,15	14,05	23,41	0,1	57,1
Afyon	5,53	11,18	64,86	67,48	12,91	22,45	0,05	21,1
Ağrı	3,69	7,80	30,59	39,91	6,62	16,96	0,1	61,1
Aksaray	5,37	10,28	60,14	59,2	12,30	20,15	0,04	37,3
Amasya	6,74	13,54	83,84	87,35	15,48	24,22	0,01	19,3
Ankara	18,45	25,16	85,82	83,32	24,81	29,91	0,03	16,2
Antalya	11,32	15,49	75,69	73,38	20,24	24,42	0,02	8,8
Ardahan	4,87	9,50	67,44	66,05	11,30	21,83	0,2	42,4
Artvin	6,43	13,11	86,55	86,9	17,67	30,32	0	20,8
Aydın	9,67	12,38	76,88	74,16	16,65	19,91	0,01	12,8
Balıkesir	7,98	13,64	79,36	78,74	16,65	23,10	0,11	13
Bartın	5,61	10,25	77,11	82,52	11,71	19,61	0	25
Batman	4,52	12,64	50,49	57,75	11,10	24,81	0,8	57,7
Bayburt	4,74	13,40	70,08	83,57	12,50	28,53	0,04	38,9
Bilecik	6,74	14,13	91,08	90,3	18,73	29,00	0,07	14,3
Bingöl	4,02	11,24	49,63	57,9	11,21	23,71	1,6	59
Bitlis	4,42	11,74	33,53	48,8	8,49	23,12	2,3	54,4
Bolu	8,52	13,19	86,5	96,72	18,27	27,73	0	21,7
Burdur	7,20	13,11	82,46	83,42	15,22	21,29	0,01	15,8
Bursa	9,26	14,16	77,83	78,58	19,47	27,03	0,07	19

	25 Yaş üstü üniversite mezunu kadın oranı %	25 Yaş üstü üniversite mezunu erkek oranı %	Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranı (2012) %	Ortaöğretimde erkek çocuklarında okullaşma oranı (2012) %	15 yaş üstü lise mezunu kadın oranı (2012) %	15 yaş üstü lise mezunu erkek oranı (2012) %	14-17 yaş okuma yazma bilmeyen kadın (2012) %	50+ yaş okuma yazma bilmeyen kadın (2012) %
Çanakkale	8,95	14,27	83,4	85,86	16,25	23,02	0,03	8,1
Çankırı	5,24	11,49	70,91	77,65	15,09	25,08	0,09	25,4
Çorum	5,04	11,08	71,31	72,56	11,97	19,21	0,03	27,6
Denizli	8,64	13,17	78,84	75,01	17,43	21,58	0,1	10,7
Diyarbakır	5,59	12,94	47,47	54,12	11,80	21,89	0,9	57,2
Düzce	6,18	11,41	75,32	78,04	16,61	25,33	0,06	23,9
Edirne	9,18	13,08	83,67	83,34	19,03	24,14	0,3	13,2
Elazığ	7,02	15,31	74,09	79,66	15,62	27,98	0,07	27,1
Erzincan	6,80	14,79	77,41	86,2	18,17	28,06	0,01	38
Erzurum	7,06	14,20	50,35	59,38	14,19	25,98	0,6	41,4
Eskişehir	12,19	18,13	85,63	89,41	22,67	32,91	0,06	12,8
Gaziantep	5,94	10,63	58,68	59,76	12,77	19,49	0,03	41,3
Giresun	6,48	11,91	82,19	88,3	16,75	24,18	0,01	36,6
Gümüşhane	5,03	12,69	67,64	68,14	16,13	28,62	0	29,7
Hakkari	4,05	13,20	49,11	55,45	12,86	29,59	2,2	59,7
Hatay	6,79	11,52	67,02	68,29	15,76	21,29	0,06	18,4
İğdir	6,16	10,35	60,14	54,52	14,44	20,47	1,4	51,7
Isparta	9,19	16,44	90,5	89,37	19,27	26,46	0,07	17
İstanbul	13,42	16,91	74,78	72,74	22,05	25,75	0,1	17,1
İzmir	13,64	17,62	79,9	76,26	21,72	25,60	0,06	9,8
Kahramanmaraş	5,50	11,69	61,34	65,57	13,86	22,82	0,09	44
Karabük	8,75	14,38	88,3	88,21	16,63	27,13	0,08	29,8
Karaman	5,97	12,43	77,36	71,5	14,54	21,19	0,02	17,4

	25 Yaş üstü üniversite mezunu kadın oranı %	25 Yaş üstü üniversite mezunu erkek oranı %	Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranı (2012) %	Ortaöğretimde erkek çocuklarında okullaşma oranı (2012) %	15 yaş üstü lise mezunu kadın oranı (2012) %	15 yaş üstü lise mezunu erkek oranı (2012) %	14-17 yaş okuma yazma bilmeyen kadın (2012) %	50+ yaş okuma yazma bilmeyen kadın (2012) %
Kars	5,89	10,12	50,19	52,2	12,32	20,42	0,1	49,5
Kastamonu	5,34	10,42	73,38	79,56	11,48	21,92	0,01	32,4
Kayseri	8,66	15,24	75,81	75,4	18,15	25,87	0,06	22,7
Kırıkkale	6,41	14,45	83,8	84,99	19,98	34,48	0,08	25,2
Kırklareli	8,33	12,73	83,64	86,87	20,60	27,12	0,2	11,7
Kırşehir	6,91	14,24	84,08	85,97	22,93	31,65	0,04	25,2
Kilis	5,16	11,49	70,56	71,12	13,65	20,62	0,3	35,3
Kocaeli	9,63	15,05	80,42	81,41	20,45	29,86	0,2	20,1
Konya	6,91	14,10	66,75	66,74	13,68	21,53	0,06	18,7
Kütahya	5,40	11,64	82,05	87,42	14,05	26,16	0,05	14,5
Malatya	8,36	15,25	78,87	81,19	19,80	28,5	0,2	42,9
Manisa	6,31	10,61	74,98	74,28	14,4	19,9	0,03	16,5
Mardin	3,91	10,15	43,99	53,89	10,1	22,1	1,3	66,8
Mersin	9,21	14,16	71,69	72,13	19,1	23,9	0,08	14,3
Muğla	11,06	14,46	77,73	75,95	19,2	22,7	0,06	11,9
Muş	3,75	6,69	30,78	42,86	7,2	19,2	0,5	62,6
Nevşehir	6,18	11,65	71,18	69,01	20,9	28,7	0,07	23,5
Niğde	7,10	11,88	65,53	65,39	23,7	29,3	0,06	29
Ordu	5,83	10,08	69,52	69,58	15,1	22,4	0,02	35,2
Osmaniye	6,76	12,69	74,86	75,3	18,6	26,4	0,5	40
Rize	6,98	13,23	90,05	94,74	18,6	27,3	0,04	24,1
Sakarya	6,80	12,44	75,67	78,07	17,4	26,4	0,2	22,2
Samsun	7,93	12,41	73,58	73,73	16	21,5	0,06	18
Siirt	4,43	12,32	37,47	48,71	8,7	24,2	2,3	65,3

	25 Yaş üstü üniversite mezunu kadın oranı %	25 Yaş üstü üniversite mezunu erkek oranı %	Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranı (2012) %	Ortaöğretimde erkek çocuklarında okullaşma oranı (2012) %	15 yaş üstü lise mezunu kadın oranı (2012) %	15 yaş üstü lise mezunu erkek oranı (2012) %	14-17 yaş okuma yazma bilmeyen kadın (2012) %	50+ yaş okuma yazma bilmeyen kadın (2012) %
Sinop	6,52	11,36	76,97	80,17	12,7	18,5	0,2	20,8
Sivas	6,90	9,74	73,08	76	16,6	26,5	0,01	36,6
Şanlıurfa	3,74	8,84	35,85	49,11	6,9	15,9	2,3	60,2
Şırnak	4,09	10,76	37,92	48,03	6,8	21,8	2,8	70,8
Tekirdağ	8,57	12,30	78,45	79,05	20,1	27,4	0,2	10,1
Tokat	5,56	11,82	66,9	69,79	13,4	21,7	0,1	16,1
Trabzon	9,13	16,13	83,22	83,93	19,7	28,9	0,03	28,9
Tunceli	8,99	15,12	82,61	77,17	22,1	31,4	0,05	43,3
Uşak	6,95	12,00	82,49	73,03	15,5	21,9	0,05	17
Van	4,15	9,68	35,38	43,65	8,1	18,4	4,1	53,5
Yalova	9,72	15,67	81,5	80,8	21,7	26,9	0,05	12,7
Yozgat	4,05	9,60	64,18	67,89	13,1	23,2	0,2	27,3
Zonguldak	7,13	11,09	78,12	82,98	20	26,2	0,03	33,3

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2012-2013 verileriyle Tepas tarafından hesaplanmıştır.

XIII.EK 8: İllerin Sağlık Karnesi

	Toplam doğumlar içinde ergen yaşta doğurganlık 19 yaş altı (Binde, 2010)	15-19 yaş arası ergen doğum oranı	Doğurganlık hızı (Binde, 2010)
Adana	82,94	32,56	64,62
Adıyaman	67,79	28,00	85,66
Afyon	111,88	43,55	61,87
Ağrı	139,51	75,77	131,40
Aksaray	115,25	50,02	72,14
Amasya	81,57	26,18	51,03
Ankara	67,21	25,63	49,87
Antalya	59,54	24,52	55,03
Ardahan	125,79	43,29	68,49
Artvin	66,10	20,38	49,13
Aydın	88,91	29,54	49,66
Balıkesir	79,99	24,74	43,47
Bartın	101,21	32,92	49,19
Batman	89,79	39,85	107,56
Bayburt	82,89	29,02	70,04
Bilecik	57,73	19,75	49,62
Bingöl	89,51	35,76	79,45
Bitlis	123,48	60,03	114,57
Bolu	46,19	15,11	47,49
Burdur	87,71	28,47	48,88
Bursa	52,96	20,84	53,73
Çanakkale	68,56	22,06	41,39
Çankırı	96,35	33,80	57,44
Çorum	116,71	39,98	56,57
Denizli	68,20	24,16	49,81

	Toplam doğumlar içinde ergen yaşta doğurganlık 19 yaş altı (Binde, 2010)	15-19 yaş arası ergen doğum oranı	Doğurganlık hızı (Binde, 2010)
Diyarbakır	85,70	39,22	98,29
Düzce	78,39	28,81	54,66
Edirne	110,57	31,55	38,95
Elazığ	67,42	24,77	59,89
Erzincan	73,07	22,69	54,43
Erzurum	97,73	39,78	77,64
Eskişehir	51,27	15,76	40,66
Gaziantep	95,90	50,86	95,94
Giresun	67,72	21,06	49,68
Gümüşhane	63,44	18,39	55,47
Hakkari	74,04	28,66	92,80
Hatay	101,25	48,04	77,04
Iğdır	127,18	56,45	95,74
Isparta	61,60	20,78	49,64
İstanbul	48,65	20,56	55,13
İzmir	63,20	22,26	46,05
Kahramanmaraş	120,42	56,62	84,33
Karabük	59,01	18,65	45,66
Karaman	92,64	32,98	58,55
Kars	141,86	67,04	93,88
Kastamonu	75,94	25,28	50,93
Kayseri	97,69	41,15	65,68
Kırıkkale	112,30	33,46	50,07
Kırklareli	68,27	19,63	39,51
Kırşehir	108,48	32,13	49,15
Kilis	121,85	57,50	91,86
Kocaeli	54,06	22,63	58,40
Konya	87,26	34,20	64,46

	Toplam doğumlar içinde ergen yaşta doğurganlık 19 yaş altı (Binde, 2010)	15-19 yaş arası ergen doğum oranı	Doğurganlık hızı (Binde, 2010)
Kütahya	78,09	26,61	48,16
Malatya	58,91	21,69	62,46
Manisa	81,03	29,12	52,19
Mardin	95,38	43,37	105,18
Mersin	72,42	27,45	59,71
Muğla	62,60	24,21	49,15
Muş	135,85	66,51	119,65
Nevşehir	141,94	53,59	59,31
Niğde	146,71	56,68	70,49
Ordu	95,31	31,53	55,49
Osmaniye	88,46	38,44	76,65
Rize	45,25	14,16	50,92
Sakarya	69,74	25,48	54,98
Samsun	87,04	28,01	53,46
Siirt	119,49	59,66	123,73
Sinop	82,43	25,14	52,51
Sivas	99,22	34,92	62,71
Şanlıurfa	78,63	46,69	132,34
Şırnak	88,26	47,23	132,90
Tekirdağ	64,08	25,14	50,96
Tokat	111,52	36,66	58,10
Trabzon	38,87	12,95	53,50
Tunceli	35,88	11,46	45,37
Uşak	89,09	31,67	49,77
Van	123,81	60,34	114,97
Yalova	56,23	18,56	47,24
Yozgat	135,68	45,27	62,31
Zonguldak	68,06	24,16	49,39

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle İller 2011 verileri kullanılarak Tepav tarafından hesaplanmıştır.

XIV. EK 9: İllerin Çalışma Yaşamı Karnesi

	Belediyede kadın çalışan oranı %, 2013	15-65 yaş arası kayıtlı kadın çalışan oranı %, 2012	15-65 yaş arası kayıtlı erkek çalışan oranı %, 2012	Prime esas günlük kazanç kadın (TL), 2012	Prime esas günlük kazanç erkek (TL), 2012
Adana	12,18	12,86	41,61	45,42	50,07
Adıyaman	Veri paylaşmadılar	7,82	35,10	39,30	47,17
Afyon	6,95	11,14	48,98	40,86	44,31
Ağrı	Veri paylaşmadılar	4,89	24,30	45,52	45,88
Aksaray	9,89	10,50	48,55	43,29	45,17
Amasya	14,77	12,96	48,71	38,61	45,10
Ankara	20,00	25,78	62,82	54,69	59,06
Antalya	21,85	21,35	60,35	47,48	49,88
Ardahan	7,37	10,28	41,47	41,42	43,65
Artvin	13,95	13,74	54,71	40,10	53,92
Aydın	Veri paylaşmadılar	16,74	46,25	41,16	44,95
Balıkesir	15,41	15,63	47,30	40,60	46,79
Bartın	12,16	14,81	42,95	36,39	54,50
Batman	6,45	6,57	36,89	44,92	52,91

	Belediyede kadın çalışan oranı %, 2013	15-65 yaş arası kayıtlı kadın çalışan oranı %, 2012	15-65 yaş arası kayıtlı erkek çalışan oranı %, 2012	Prime esas günlük kazanç kadın (TL), 2012	Prime esas günlük kazanç erkek (TL), 2012
Bayburt	4,03	10,51	50,07	39,68	41,88
Bilecik	13,58	18,56	55,30	42,26	56,56
Bingöl	8,21	6,15	32,57	40,74	45,61
Bitlis	8,66	5,47	32,53	45,94	48,32
Bolu	11,11	20,95	57,59	41,47	49,85
Burdur	16,11	17,68	55,72	38,80	45,32
Bursa	9,01	22,31	57,35	45,19	53,76
Çanakkale	18,71	18,56	49,67	40,26	50,67
Çankırı	10,19	14,22	54,24	40,44	49,49
Çorum	14,57	11,66	42,99	37,94	43,48
Denizli	21,53	24,16	54,69	38,46	43,27
Diyarbakır	15,07	7,06	33,29	44,98	45,33
Düzce	16,47	22,48	55,08	38,59	45,41
Edirne	14,56	19,09	45,19	39,75	44,60
Elazığ	7,41	9,20	44,72	42,33	49,04
Erzincan	5,47	12,56	52,56	43,02	53,80
Erzurum	10,04	8,78	42,75	46,79	50,08

	Belediye kadın çalışan oranı %, 2013	15-65 yaş arası kayıtlı kadın çalışan oranı %, 2012	15-65 yaş arası kayıtlı erkek çalışan oranı %, 2012	Prime esas günlük kazanç kadın (TL), 2012	Prime esas günlük kazanç erkek (TL), 2012
Eskişehir	27,40	20,70	54,48	44,84	57,16
Gaziantep	14,00	9,96	52,37	44,20	40,55
Giresun	18,48	15,75	42,97	37,96	42,82
Gümüşhane	6,21	11,63	48,12	40,73	49,72
Hakkari	4,10	5,09	27,86	46,19	47,34
Hatay	19,46	9,97	40,52	43,09	50,60
Iğdır	8,52	8,81	33,13	41,99	43,62
Isparta	12,50	15,97	47,10	39,78	44,25
İstanbul	15,09	26,73	62,53	59,35	57,28
İzmir	25,68	22,52	51,24	47,04	54,34
Kahramanmaraş	11,89	9,09	46,42	39,83	47,58
Karabük	7,19	14,70	49,52	40,27	48,75
Karaman	10,96	20,07	55,98	38,33	47,40
Kars	10,85	8,76	33,52	45,11	51,68
Kastamonu	10,98	14,11	52,88	39,52	48,16
Kayseri	5,18	13,06	53,20	43,97	47,55
Kırıkkale	8,59	10,13	46,20	43,48	58,94

	Belediyede kadın çalışan oranı %, 2013	15-65 yaş arası kayıtlı kadın çalışan oranı %, 2012	15-65 yaş arası kayıtlı erkek çalışan oranı %, 2012	Prime esas günlük kazanç kadın (TL), 2012	Prime esas günlük kazanç erkek (TL), 2012
Kırklareli	11,11	19,67	51,14	41,76	56,51
Kırşehir	19,50	11,94	45,32	39,03	48,16
Kilis	5,09	9,86	46,20	38,05	38,26
Kocaeli	6,27	20,27	65,66	56,17	69,01
Konya	13,68	10,97	53,08	42,93	44,77
Kütahya	11,39	12,02	50,86	40,70	50,52
Malatya	20,12	11,92	47,73	39,98	43,43
Manisa	19,88	16,03	51,84	42,98	52,12
Mardin	11,36	5,67	36,13	43,66	40,92
Mersin	30,00	13,48	46,64	43,35	47,94
Muğla	14,55	19,73	56,34	41,40	48,86
Muş	1,76	5,44	27,18	39,75	47,30
Nevşehir	Veri paylaşmadılar	13,85	55,64	39,59	41,76
Niğde	13,52	11,38	51,50	38,03	44,45
Ordu	14,11	13,82	39,10	38,03	42,82
Osmaniye	8,59	10,76	45,78	38,95	44,79
Rize	17,14	17,70	52,20	39,20	46,18

	Belediye kadın çalışan oranı %, 2013	15-65 yaş arası kayıtlı kadın çalışan oranı %, 2012	15-65 yaş arası kayıtlı erkek çalışan oranı %, 2012	Prime esas günlük kazanç kadın (TL), 2012	Prime esas günlük kazanç erkek (TL), 2012
Sakarya	15,09	15,82	51,12	42,32	53,96
Samsun	8,99	14,70	44,12	42,20	47,76
Siirt	2,32	5,57	36,11	44,36	46,95
Sinop	12,63	16,04	47,92	36,61	45,86
Sivas	5,74	10,50	47,63	41,41	49,61
Şanlıurfa	2,27	5,87	36,16	43,12	41,90
Şırnak	Belediye yetkililerine ulaşılamadı.	4,95	32,96	40,74	39,79
Tekirdağ	14,70	26,66	62,46	43,33	53,49
Tokat	7,02	9,32	39,37	38,73	43,60
Trabzon	14,46	16,24	48,37	40,70	44,61
Tunceli	Veri paylaşmadılar	16,22	39,65	39,88	49,41
Uşak	Veri paylaşmadılar	19,78	52,91	38,58	43,38
Van	10,34	5,41	31,57	46,98	46,33
Yalova	28,33	19,78	56,64	42,91	51,06
Yozgat	5,95	8,64	43,09	41,90	47,58
Zonguldak	10,34	11,72	42,81	45,19	92,04

Kaynak: Belediyeler Bilgi Edinme, SGK 2012 İstatistik Yıllığı verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

XV. EK 10: İllerin Karar Mekanizmalarına Katılım Karnesi

	Belediye Genel Meclisinde kadın oranı	İl Genel Meclisinde kadın oranı	İl milletvekili sayısı	Kadın milletvekili sayısı	Parlamentoda kadın temsil oranı
Adana	3,0%	3,3%	14	1	7%
Adıyaman	12,5%		5	0	0%
Afyon	0,09	2,0%	5	0	0%
Ağrı	4,2%	3,6%	4	1	25%
Aksaray	15,6%	10,0%	3	1	33%
Amasya	11,1%	0,0%	3	0	0%
Ankara	7,8%	6,6%	31	7	23%
Antalya	6,7%	4,0%	14	1	7%
Ardahan	8,3%	0,0%	2	0	0%
Artvin	12,5%	5,6%	2	0	0%
Aydın	15,6%	0,0%	7	1	14%
Balıkesir	6,3%	1,8%	8	2	25%
Bartın	6,3%	0,0%	2	0	0%
Batman	21,1%	5,0%	4	1	25%
Bayburt	12,5%	0,0%	1	0	0%
Bilecik	18,8%	0,0%	2	0	0%
Bingöl	15,4%	0,0%	3	0	0%
Bitlis	6,3%	0,0%	3	0	0%
Bolu	13,3%	0,0%	3	0	0%
Burdur	11,5%	0,0%	3	0	0%
Bursa	6,7%	1,3%	18	3	17%
Çanakkale	11,5%	0,0%	4	0	0%

	Belediye Genel Meclisinde kadın oranı	İl Genel Meclisinde kadın oranı	İl milletvekili sayısı	Kadın milletvekili sayısı	Parlamentoda kadın temsil oranı
Çankırı	11,5%	0,0%	2	0	0%
Çorum	12,5%	2,6%	4	0	0%
Denizli	10,5%	1,9%	7	1	14%
Diyarbakır	26,7%	10,4%	10	5	50%
Düzce	18,8%	0,0%	3	0	0%
Edirne	12,5%	0,0%	3	0	0%
Elazığ	13,9%	0,0%	5	1	20%
Erzincan	15,4%	0,0%	2	0	0%
Erzurum	15,8%	5,2%	6	1	17%
Eskişehir	11,8%	12,5%	6	2	33%
Gaziantep	4,2%	2,3%	12	2	17%
Giresun	11,5%	2,5%	4	0	0%
Gümüşhane	18,8%	0,0%	2	0	0%
Hakkari	20,0%	6,3%	3	0	0%
Hatay	3,1%	0,0%	10	0	0%
İğdır	23,1%	0,0%	2	1	50%
Isparta	9,4%	2,9%	4	0	0%
İstanbul	10,7%	6,5%	85	19	22%
İzmir	4,7%	3,8%	26	5	19%
Kahramanmaraş	13,2%	2,4%	8	1	13%
Karabük	3,1%	0,0%	2	0	0%
Karaman	9,4%	0,0%	2	0	0%
Kars	4,0%	4,2%	3	1	33%
Kastamonu	7,7%	0,0%	3	0	0%
Kayseri	6,9%	1,9%	9	1	11%
Kırkkale	9,4%	0,0%	3	0	0%
Kırklareli	11,5%	8,0%	3	0	0%
Kırşehir	3,8%	0,0%	2	0	0%

	Belediye Genel Meclisinde kadın oranı	İl Genel Meclisinde kadın oranı	İl milletvekili sayısı	Kadın milletvekili sayısı	Parlamentoda kadın temsil oranı
Kilis	3,8%	0,0%	2	0	0%
Kocaeli	5,4%	3,6%	11	1	9%
Konya	4,8%	2,0%	14	2	14%
Kütahya	15,6%	2,7%	5	0	0%
Malatya	15,8%	0,0%	6	1	17%
Manisa	13,2%	3,1%	10	1	10%
Mardin	23,1%	0,0%	6	2	33%
Mersin	3,3%	3,0%	11	1	9%
Muğla	10,3%	0,0%	6	0	0%
Muş	11,5%	0,0%	4	0	0%
Nevşehir	11,5%	0,0%	3	0	0%
Niğde	15,6%	0,0%	3	0	0%
Ordu	10,0%	0,0%	5	0	0%
Osmaniye	12,5%	0,0%	4	0	0%
Rize	19,2%	0,0%	3	0	0%
Sakarya	2,3%	0,0%	7	1	14%
Samsun	4,0%	0,0%	9	1	11%
Siirt	12,9%	0,0%	3	1	33%
Sinop	18,8%	0,0%	2	0	0%
Sivas	10,5%	0,0%	5	1	20%
Şanlıurfa	9,1%	0,0%	12	1	8%
Şırnak	21,1%	7,7%	4	1	25%
Tekirdağ	12,5%	0,0%	6	2	33%
Tokat	6,3%	0,0%	5	1	20%
Trabzon	12,5%	5,9%	6	1	17%
Tunceli	26,7%	5,9%	2	0	0%
Uşak	12,5%	0,0%	3	1	33%
Van	22,5%	2,3%	8	2	25%

	Belediye Genel Meclisinde kadın oranı	İl Genel Meclisinde kadın oranı	İl milletvekili sayısı	Kadın milletvekili sayısı	Parlamentoda kadın temsil oranı
Yalova	11,5%	0,0%	2	0	0%
Yozgat	11,5%	2,6%	4	0	0%
Zonguldak	9,7%	3,8%	5	0	0%

Kaynak: Tepav hesaplamaları, TBMM

XVI. Kaynakça

1. Akın, Ayşe 2007 “Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayrımcılığı ve Sağlık”, Toplum Hekimliği Bülteni, 26 (2) s.1-9.
2. Akın, A., Esin, Ç., Çelik, K. 2003 “Kadının Sağlık Hakkı ve Dünya Sağlık Örgütü’nün Avrupa’da Kadın Sağlığının İyileştirilmesine Yönelik Stratejik Eylem Planı”, A.Akın (der.), Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın, s.17-33, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Erişim 13 Haziran 2013 http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadinin_saglik_hakki.pdf
3. Alkire S., Sarwar M.B. 2009 Multidimensional Measures of Poverty and Well-Being, Erişim 18 Mayıs 2013, <http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-RP-6a.pdf>
4. Atlama S., Özsoy C. 2009 “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Türkiye’nin Karşılaştırmalı Analizi”, 7. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, s.63-77 Yalova.
5. Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı, Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR), Erişim 5 Haziran 2013, <<http://www.charter-equality.eu/wp-content/uploads/2013/03/European-Charter-in-Turkish-TR.pdf>>
6. Tosun, Zehra (der.) 2010 Belediyeler İçin Kadın Sığınmaevi, Kadın Danışma Merkezi ve Şiddet Başvuru Hattı Uygulama Rehberi, İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.
7. Dedeoğlu, Saniye 2009 “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı.” Çalışma ve Toplum, (21), s.41-54.
8. Dennis S., Yunus W. 2008 Empty Promises Gender Scorecard of World Bank-Managed Post-Tsunami Reconstruction in Indonesia.

9. Derince Ş. M. 2012 Toplumsal Cinsiyet Eğitimi ve Anadili, DİSA Yayınları.
10. Evde Bakım Parası Almanın Şartları Nelerdir?, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 17 Ekim 2013 <<http://www.eyh.gov.tr/tr/8104/Sikca-Sorulan-Sorular#43a>>
11. Ercan F. & Özar Ş. 2000 “Emek Piyasası Teorileri ve Türkiye’de Emek Piyasası Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış”, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı: 86, s.22-71.
12. Gerçek Kişiler Ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri İle Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği, Erişim 5 Eylül 2013 <http://www.aile.gov.tr/tr/2753/Gercek-Kisiler-ve-Ozel-Hukuk-Tuzel-Kisileri-ile-Kamu-Kurum-ve-Kuruluslarinca-Acilacak-Aile-Danisma-Merkezleri-Yonetmeliği-Taslagi>
13. Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2011, TÜİK Yayınları
14. Technical Note 1 2013, Erişim 7 Haziran 2013, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Technical_notes.pdf
15. İş-KUR İstatistik Bülteni, 2013 Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Mayıs.
16. Improving Gender Sensitive Data collection and Quality in Africa: Challenges and Opportunities, 2007 OECD Development Centre.
17. İstatistiklerle Kadın 2012, TÜİK Yayınları.
18. Karataş S., Şener Ü., Otoran N. 2008 Kadın Sığınmaevi Kılavuzu, KSGM Yayınları.
19. Kırdar G.M., Dayıoğlu M., Koç İ. 2011 “The Effects of Compulsory Schooling Laws on Teenage Marriage and Births in Turkey”, Discussion Papers 5887, Institute for the Study of Labor (IZA).
20. Kümbetoğlu B. 2005 Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel

Yöntem ve Araştırma, Bağlam Yayınları.

21. Measuring Inequity: The 2012 Gender Equity Index, Erişim 12 Temmuz 2013, <http://www.socialwatch.org/node/14366>

22. Milli Eğitim İstatistikleri- Örgün Eğitim 2012-2013, Milli Eğitim Bakanlığı.

23. NUTS nedir?, Erişim 12 Temmuz 2013, <<http://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-takimi/ab-mali-destekli-programlar/basari-hikayeleri/success-stories-single-view/article/boelgelerarasi-esitsizligin-ilaci-boelgesel-kalkinma-programlari.html>>

24. Peker, Esra & Kubar, Yeşim 2012 “Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel bir Bakış”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi 14(2), s.173-188.

25. Politika Dokümanı: Kadın ve Sağlık, 2008 Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

26. Report Card On Gender Equity, 2002 The National Coalition for Women and Girl in Education.

27. Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2011 Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü Sağlık Bakanlığı Yayın No:885.

28. Seçilmiş Göstergelerle Türkiye, 2011 TÜİK.

29. SGK 2012 İstatistik Yıllığı, SGK.

30. Tamburi G., Mouton P. 1976 “Social Security Indicators”, International Labour Review, vol. 114 (2), s.155-167.

31. Technical notes, 2013 Human Development Report, UN.

32. Tekeli İ. 2010 Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- 33.** The European Charter For Equality of Women and Men in Local Life, 2006 Council of European Municipalities and Regions.
- 34.** Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, 2008 Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- 35.** Türkiye İstatistik Yıllığı 2012, TÜİK Yayınları.
- 36.** Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2008, Hacettepe Nüfus Etüdüleri Enstitüsü.
- 37.** Türkiye ve TR83 Bölgesi'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma, 2013 Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı.
- 38.** Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği- Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, 2008 Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ve Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER).
- 39.** Urban Indicators, Guidelines, "Better Information better Cities", 2009, Erişim 11 Ağustos 2013, http://www.unhabitat.org/downloads/docs/Urban_Indicators.pdf
- 40.** Venhoven R. 2001 "Why Social Policy Needs Subjective Indicators", Veröffentlichungen der Abteilung Sozialstruktur und Sozialberichterstattung des Forschungsschwerpunktes Sozialer Wandel, Institutionen und Vermittlungsprozesse des Wissenschaftszentrums Berlin für Sozialforschung, No. FS III 01-404
- 41.** 2012 Belediye Başkanı Kadın Olan İller, Erişim 12 Ağustos 2013, <http://www.migm.gov.tr/Dokumanlar/2012_Belediye_Baskani_Kadin_Olan_Belediyelerin_Listesi.pdf>
- 42.** Mahalli İdareler Seçim Tablosu, Erişim 13 Ağustos 2013, <http://www.migm.gov.tr/Dokumanlar/cinsiyetlerine_gore_secilmis_sayilari.pdf>
- 43.** 2012 Yılında Meydana Gelen Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet, Çocuk Suçları Ve İntihar Olaylarının Değerlendirmesi, Jandarma Asayiş Daire Başkanlığı, Aile İçi Şiddetle Mücadele Ve Çocuk Şube Müdürlüğü, Ankara.